

Uitvoeringsagenda Gezondheid

2024 - 2027

Provincie Noord-Brabant

Voorwoord

De provincie zet zich in om Brabanders gezond te laten zijn en blijven. Mee kunnen (blijven) doen, gezond en veilig opgroeien, mentaal welbevinden en wonen in een gezonde leefomgeving zijn hierbij belangrijk.

Met veel genoegen presenteer ik u de Uitvoeringsagenda Gezondheid 2024-2027. Deze agenda is een vervolg op de agenda van 2022-2023, waarin we de goede weg zijn ingeslagen voor '3 gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030'.

De kwaliteit van de leefomgeving heeft gevolgen voor ons fysieke en mentale welbevinden. We gebruiken onze leefomgeving steeds intensiever. Dat is niet zonder gevolgen. Rustige en groene gebieden verdwijnen meer en meer. Verbetering van de luchtkwaliteit kent uitdagingen in het stedelijk en landelijk gebied. Deze feiten vragen om het maken van goede keuzes om via de leefomgeving bij te dragen aan gezondheidswinst. In deze uitvoeringsagenda bouwen we de eerder ingezette lijn 'Health in All Policies' verder uit. Gezondheid krijgt een expliciete plek in alle beleidsbeslissingen. Elk beleidsvoorstel en begrotingsprogramma gaat de impact op gezondheid meenemen. Op die manier dragen uiteindelijk alle provinciale programma's bij aan gezondheidswinst voor Brabant.

Verder is onze ambitie gebaseerd op positieve gezondheid: een nieuwe visie op gezondheid die naast het fysieke, ook het emotionele en mentale welzijn omvat. Mensen moeten zich goed voelen, zowel mentaal als fysiek. Ze moeten uitdagingen aankunnen en actief deel kunnen nemen aan de samenleving. Dit vergt aandacht voor omgevingsfactoren die onze gezondheid beïnvloeden. Ook daar focussen we op in deze agenda. En omdat we slechts een deel van het grotere geheel zijn, is samenwerking met alle betrokken partijen cruciaal voor resultaat. Gemeenten, GGD'en, bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere professionals, doe met ons mee!

Ik nodig u uit om deze uitvoeringsagenda te lezen. Samen kunnen we zorgen voor een gezonder en gelukkiger Brabant.

Saskia Boelema

Gedeputeerde Water en Bodem, Gezondheid en Brede Welvaart
Provincie Noord-Brabant

Inhoud

Voorwoord	2

Samenvatting	5

1. Inleiding	7

2. Uitgangspunten & Ontwikkelingen	9

2.1 Uitgangspunten	10

2.1.1 Beleidskader Gezondheid (2021 -2030)	10

2.1.2 Bestuursakkoord 'Samen maken we Brabant'	10

2.1.3 Positieve gezondheid	11

2.1.4 Omgevingsvisie	12

2.1.5 Gezondheid & Brede welvaart	12

2.1.6 Adviezen van onze partners	13

2.2 Recente ontwikkelingen en inzichten	14

2.2.1 Levensverwachting	14

2.2.2 Factoren gezondheid	15

2.2.3 Factoren ervaren gezondheid	16

2.2.4 Kernwaarden voor een gezonde leefomgeving	16

2.2.5 Gezondheidsverschillen	16

2.2.6 Mentale Gezondheid	17

2.2.7 PON & Telos onderzoek Brede Welvaart en de inzichten voor gezondheid	17

2.2.8 Uit Bubbels & Breuklijnen (BrabantKennis, 2023)	17

2.2.9 Advies van de Young Professionals 'een gezonde toekomst voor jongeren in Brabant' (juni 2024)	18

2.2.10 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) – GRIP; het maatschappelijke belang van persoonlijke controle	18

2.3 Onze overtuiging	18

3. Samenwerking	19

3.1 Het kan alleen samen	20

3.2 Betrokkenheid van de Brabander	20

4. Aanpak	21

4.1 Spoor 1: Van norm naar continue verbetering	22

4.2 Spoor 2: Van zorg naar positieve gezondheid	22

4.3 Ondersteunende sporen	22

4.4 Veranderaanpak	22

4.5 Actielijnen	24

4.5.1 Actielijnen spoor 1: 'Van norm naar continue verbetering'	24

4.5.2 Actielijnen spoor 2: 'Van zorg naar positieve gezondheid'	29

5. Organisatie & Uitvoering	32

5.1 Middelen	33

5.2 Risicoanalyse	35

5.3 Communicatie	36

5.4 Monitoring	37

Deel 2

1. Bestuur en Veiligheid 40

1.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	40
1.2 Praatplaat	41
1.3 De belangrijkste impactlijnen	42
1.4 Voorbeeldprojecten	42

2. Ruimte en Wonen 43

2.1 Praatplaat	44
2.2 De belangrijkste impactlijnen	45
2.3 Voorbeeldprojecten	46

3. Water en Bodem 47

3.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	47
3.2 Praatplaat	48
3.3 De belangrijkste Impactlijnen	49
3.4 Voorbeeldprojecten	49

4. Natuur, Milieu en VTH 50

4.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	50
4.2 De belangrijkste Impactlijnen	51
4.3 Voorbeeldprojecten	51
4.4 Ontwikkeling – Enkele cijfers	52
4.5 Praatplaat	53
4.6 De belangrijkste Impactlijnen	53
4.7 Voorbeeldprojecten	54

5. Economie, Kennis en Talentontwikkeling 56

5.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	57
5.2 Praatplaat	58
5.3 De belangrijkste Impactlijnen	59
5.4 Voorbeeldprojecten	61

6. Energie 62

6.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	62
6.2 Praatplaat	63
6.3 De belangrijkste Impactlijnen	64
6.4 Voorbeeldprojecten	64

7. Landbouw en Voedsel 65

7.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	65
7.2 Praatplaat	66
7.3 De belangrijkste Impactlijnen	67
7.4 Voorbeeldprojecten	68

8. Mobiliteit 69

8.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	68
8.2 Praatplaat	70
8.3 De belangrijkste Impactlijnen	71
8.4 Voorbeeldprojecten	72

9. Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd 73

9.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers	73
9.2 Praatplaat	74
9.3 De belangrijkste Impactlijnen	75
9.4 Voorbeeldprojecten	76

Samenvatting

De provincie Noord-Brabant werkt sinds 2021 aan drie extra gezonde levensjaren voor alle Brabanders in 2030. Deze uitvoeringsagenda maakt duidelijk welke bijdragen we de komende drie jaar leveren aan de bescherming en bevordering van de gezondheid van Brabanders.

Ambities, ontwikkelingen en kaders

De Uitvoeringsagenda Gezondheid 2024-2027 is een concrete uitwerking van het Beleidskader Gezondheid 2021-2030 en een vervolg op de Uitvoeringsagenda Gezondheid 2021-2023. Centraal staat het concept van positieve gezondheid, dat gezondheid breder ziet dan alleen de afwezigheid van ziekte. Dit sluit aan bij de Brabantse Omgevingsvisie, waar brede welvaart, gezondheid en geluk centraal staan. Recente inzichten tonen aan dat positieve gezondheid belangrijk is, gezien de verschillen in levensverwachting en ervaren gezondheid, evenals de aandacht voor gezondheidsverschillen en mentale gezondheid, vooral onder jongeren.

Samen maken we Brabant

Positieve gezondheid omvat ook de leefomgeving, het sociale leven en de leefomstandigheden. Iedere Brabander individueel, maar ook allerlei organisaties, inclusief de provincie, spelen hier een rol. Intern wordt ingezet op een veranderaanpak om gezondheid in beleid te integreren ('Health in all policies'). Extern richt de provincie zich op het stimuleren van de transitie van zorg naar gezondheid en het verbinden van partijen en initiatieven.

Wat gaan we doen?

Er zijn twee hoofdsporen en twee ondersteunende sporen te onderscheiden in de aanpak.

Spoor 1: Van norm naar continue verbetering

Binnen dit spoor werken de provinciale begrotingsprogramma's aan het verbeteren van de gezondheid van Brabanders. Doelen en resultaten voor 2024-2027 omvatten onder andere:

- Integratie van gezondheidskansen in alle begrotingsprogramma's.
- Inzicht in synergie tussen begrotingsprogramma's voor betere beleidsafwegingen.
- Vertalen van actuele inzichten naar provinciaal beleid met specifieke aandacht voor jongeren en mentale gezondheid.

Spoor 2: Van zorg naar positieve gezondheid

Dit spoor richt zich op het versterken van initiatieven die de transitie van zorg naar positieve gezondheid bevorderen. Doelen en resultaten voor 2024-2027 omvatten:

- Samenbrengen van partijen en initiatieven, gericht op positieve gezondheid en preventie.
- Ontwikkelen en delen van kennis over positieve gezondheid en effectieve interventies.
- Onderzoek naar de inzet van de immunisatieportefeuille ter financiering van een woonzorgfonds.

Ondersteunende sporen

Communicatie en data vormen samen de ondersteunende sporen. Communicatie vergroot de betrokkenheid van partners, terwijl data de bijdrage van programma's aan gezondheid in beeld brengt.

Organisatie, financiën en uitvoering

Voor gezondheidsinitiatieven is een budget van €2.057.000 beschikbaar en structureel 1,3 fte voor gezondheid. Een deel van het budget wordt gebruikt om het kernteam gezondheid tijdelijk uit te breiden tot 3,9 fte.

1. Inleiding

De provincie Noord-Brabant werkt sinds 2021 actief aan het toevoegen van drie gezonde levensjaren voor elke Brabander tegen 2030. Wat begon als een ambitie van de vijf grote gemeenten, GGD'en en de Brabantse waterschappen, verspreidt zich nu als een olievlek over de hele provincie.

Het Beleidskader Gezondheid 2021-2030 schetst hoe de provincie haar inzet op gezondheid wil vergroten tot 2030. In dit document leest u hoe onze aanpak eruitziet en welke acties we in de periode 2024-2027 uitvoeren.

We rapporteren jaarlijks over onze plannen en resultaten via de gebruikelijke Stuur & Verantwoordingscyclus. Tevens zorgt de portefeuillehouder gezondheid, vanuit een coördinerende rol, jaarlijks voor een totaaloverzicht. Dit biedt de mogelijkheid om zo nodig bij te sturen.

Halverwege de bestuursperiode, in 2025, voeren we een tussentijdse evaluatie (midterm review) uit om onze vervolgstappen te bepalen. Wat hebben we de afgelopen jaren geleerd, hoe kunnen we verder bouwen en wat hebben we daarvoor nodig?

Resultaten van de uitvoeringsagenda zijn terug te vinden in de jaarverslagen Gezondheid.

2. Uitgangspunten & Ontwikkelingen

In dit hoofdstuk staan de uitgangspunten voor het gezondheidsbeleid van de Provincie en worden belangrijke actuele inzichten en ontwikkelingen binnen het thema uiteengezet.

2.1 Uitgangspunten

De uitgangspunten uit het beleidskader Gezondheid blijven leidend en zijn ook in het bestuursakkoord 'Samen maken we Brabant' opnieuw bevestigd.

2.1.1 Beleidskader Gezondheid (2021 -2030)

- De Provincie volgt tot 2030 de volgende sporen:
 - I. Van norm naar continue verbetering: we zetten in op een verbeterfilosofie binnen onze begrotingsprogramma's.
 - II. Van zorg naar gezondheid: we zetten in op een transitie van zorg naar positieve gezondheid, waardoor er meer inzet komt op preventie.
Ter ondersteuning van de inzet van de provincie én die van andere partijen, investeert de provincie in monitoring gezondheid. Dit doen we gezamenlijk met andere partijen en is verweven met beleidsontwikkeling.
- We beschermen de gezondheid niet alleen, maar zetten daarnaast ook nadrukkelijk in op gezondheidsbevordering. Vooral op het snijpunt van gedrag en fysieke leefomgeving zien we mogelijkheden.
- **Samen:** we geven invulling aan de ambitie gezondheid in samenwerking met diverse partijen en in allianties in Brabant.

2.1.2 Bestuursakkoord 'Samen maken we Brabant'

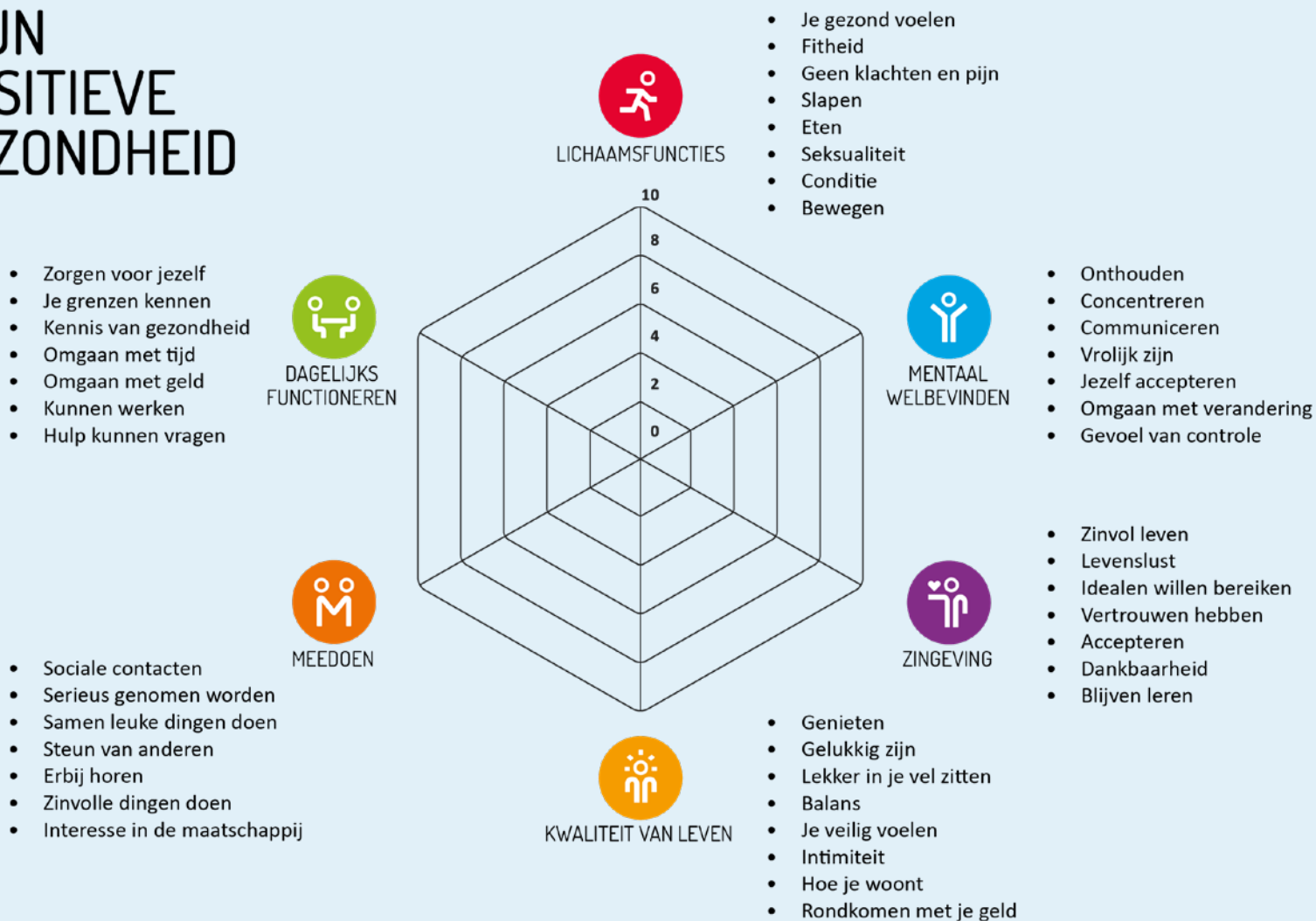
Uit het bestuursakkoord 'Samen maken we Brabant'

"Gezondheid is het belangrijkste bezit dat we hebben. Met een goede gezondheid, zowel mentaal als fysiek, zit je lekker in je vel. We zien echter uitdagingen die de gezondheid negatief kunnen beïnvloeden. Denk aan verstedelijking en verstening met hittestress tot gevolg, gebieden met slechte luchtkwaliteit, een verhoogd risico op zoönose en natuur- en waterproblematiek. We zien een rol en verantwoordelijkheid voor ons weggelegd in het zorgen voor een gezonde leefomgeving. Denk aan de kwaliteit van het milieu: een schone bodem, schoon water (ondergrond), schone lucht en zo min mogelijk geluidhinder. We zetten in op aantrekkelijke groene omgevingen in het stedelijk gebied. Hiermee beschermen we onze leefomgeving tegen negatieve invloeden. Wij willen een directe leefomgeving die beweegvriendelijk is zodat die uitnodigt om te fietsen, te bewegen en gezonder te eten. Zo willen we naar een Brabant dat bijdraagt aan de kwaliteit van leven van onze inwoners."

2.1.3 Positieve gezondheid

We hanteren positieve gezondheid als definitie van gezondheid. Dit betekent dat gezondheid meer is dan niet ziek zijn. Het gaat om het vermogen om met fysieke, emotionele en sociale uitdagingen om te gaan. Gezondheid is hierbij geen vast doel, maar een voortdurend proces van veerkracht en aanpassen. Zo kunnen mensen, ondanks eventuele gezondheidsproblemen, actief en betekenisvol deelnemen aan de samenleving.

MIJN POSITIEVE GEZONDHEID

2.1.4 Omgevingsvisie

Met extra inzet op positieve gezondheid sluit de provincie aan bij wat in de Brabantse Omgevingsvisie staat over gezondheid "In 2050 is Brabant welvarend in brede zin, waarbij welvarend meer is dan economische bestaanszekerheid. Welvaart in brede zin omvat ook geluk, gezondheid en veiligheid van mensen". Waarbij ook in de Brabantse Omgevingsvisie aangesloten wordt op 'positieve gezondheid' en vermeld wordt dat gezondheid meer is dan alleen 'ziekte voorkomen'. Gezondheid gaat juist om kwaliteit van leven, welzijn en het bevorderen van gezondheid. Dat draagt bij aan geluk, veerkracht, vitaliteit en productiviteit van mensen en het functioneren van onze (Brabantse) samenleving.

In het onderzoek dat recent in opdracht van de provincie is uitgevoerd naar de (extra) mogelijkheden die de Omgevingswet biedt ter bescherming en bevordering van de gezondheid in Brabant (zie hoofdstuk 6.4) wordt ingegaan op manieren om gezondheidsambities en –doelen te halen. Onder andere bij de geplande herijking van de Omgevingsvisie wordt bezien op welke wijze de ambitie van 'drie gezonde levensjaren erbij' ook hierin steviger verankerd kan worden.

Met de sporen van onze aanpak sluiten we aan bij de kernwaarden van de Brabantse Omgevingsvisie:

- We gaan voor steeds beter.
- We gaan voor technische én sociale innovatie.
- We gaan voor proactief en preventief boven gevolgbeperking en herstel.

Gezondheid en de Omgevingswet (Extra) sturingsmogelijkheden voor gezondheid met de Omgevingswet - Kokx de Voogd (2023)

2.1.5 Gezondheid & Brede welvaart

Brede welvaart is een samenbindend thema, waarbij gezondheid een belangrijke pijler is. Door te investeren in gezondheid, investeren we in brede welvaart. Het bestuursakkoord streeft ernaar om alle Brabanders een gelukkige, gezonde en veilige toekomst te bieden, waarin zij zelf de regie over hun leven hebben.

We stuiten echter op de grenzen van onze economie en omgeving: er is schaarste. Het besef groeit dat we niet op de huidige weg kunnen doorgaan. We moeten nieuwe wegen inslaan voor een gezonde en welvarende toekomst voor Brabant. Door in te zetten op gezondheid, versterken we de brede welvaart van de Brabanders. Voor ons betekent gezondheid meer dan de afwezigheid van ziekte. Het gaat om grip hebben, veerkracht, eigen regie en het vermogen om je aan te passen aan veranderingen.

Het CBS hanteert in de Regionale Monitor Brede Welvaart de concepten van brede welvaart 'hier en nu' en de brede welvaart 'later'. We richten ons op de gezondheid van de Brabanders nu en op de lange termijn. Ervaren gezondheid en gezonde levensverwachting voor mannen en vrouwen vormen belangrijke indicatoren van brede welvaart.

2.1.6 Adviezen van onze partners

Bij het opstellen van deze uitvoeringsagenda hebben we rekening gehouden met adviezen vanuit verschillende werkvelden, zoals de Provinciale Raad Gezondheid (PRG), GGD-en, Interprovinciaal Overleg (IPO), gemeenten en Zorgbelang. Ook de ervaringen uit de uitvoering van de agenda 2022-2023 en actuele ontwikkelingen zijn meegenomen. Belangrijke inzichten uit de adviezen en ervaringen van de afgelopen jaren zijn:

Proces

- **Transitie naar positieve gezondheid:** Deze overgang is veelomvattend. Het proces zelf is het belangrijkste resultaat, wat langdurige beleidsinzet vereist.
- **Health in All Policies:** Gezondheid moet centraal staan in alle beleidsthema's, zoals economie, natuur, landbouw, voedsel, leefomgeving, vrije tijd, sport en cultuur. Dit zorgt ervoor dat gezondheid, welzijn en gemeenschapskracht als kernwaarden worden beschouwd bij alle beleidskeuzes.

Samenwerking

- **Inwoners en burgercollectieven:** Werk samen met inwoners en burgercollectieven om beleid effectiever te maken.

Rol van de provincie

- **Ondersteunen en verbinden:** Ondersteun bestaande initiatieven in plaats van nieuwe te bedenken. Help bij het zichtbaar maken van succesvolle interventies en bij het vormen van netwerken tussen verschillende sectoren.
- **Beschikbare kennis:** Bied kennis over de toepassing van de theorie van positieve gezondheid in de praktijk.
- **Gezamenlijk leren:** Bevorder gezamenlijk leren door inspirerende voorbeelden en data te bespreken. Neem het voortouw in de coördinatie van monitoringsstudies en data-analyse.
- **Ondersteuning bij implementatie:** Er is meer behoefte aan begeleiding bij 'hoe' dan bij 'wat' er moet gebeuren.

Inhoudelijke aandachtspunten

- **Regionale verschillen:** Heb oog voor regionale verschillen en het regionale speelveld.
- **Gezonde leefomgeving:** Zet in op een steeds gezondere leefomgeving en verbeter de milieukwaliteit. Stimuleer gemeenten om concreet aan de slag te gaan met de inrichting van een gezonde leefomgeving.
- **Perspectief voor jongeren:** Jongeren in Brabant zijn weinig optimistisch over hun gezonde toekomst. Bied hen een hoopvol perspectief.
- **Systeemwereld en leefwereld:** Verbind beleid met de behoeften en ervaringen van inwoners.
- **Zorgzame gemeenschappen:** Investeer in zorgzame gemeenschappen en sociale gezondheid, met aandacht voor betekenisvolle relaties en informele steunnetwerken.
- **Geschikte woonvormen:** Zet in op geschikte woonvormen voor alle leeftijden, stimuleer participatie van ouderen en faciliteer informele zorg.
- **Innovatiebeleid:** Bevorder technologische en sociale innovaties door missiegedreven innovatiebeleid.

2.2 Recente ontwikkelingen en inzichten

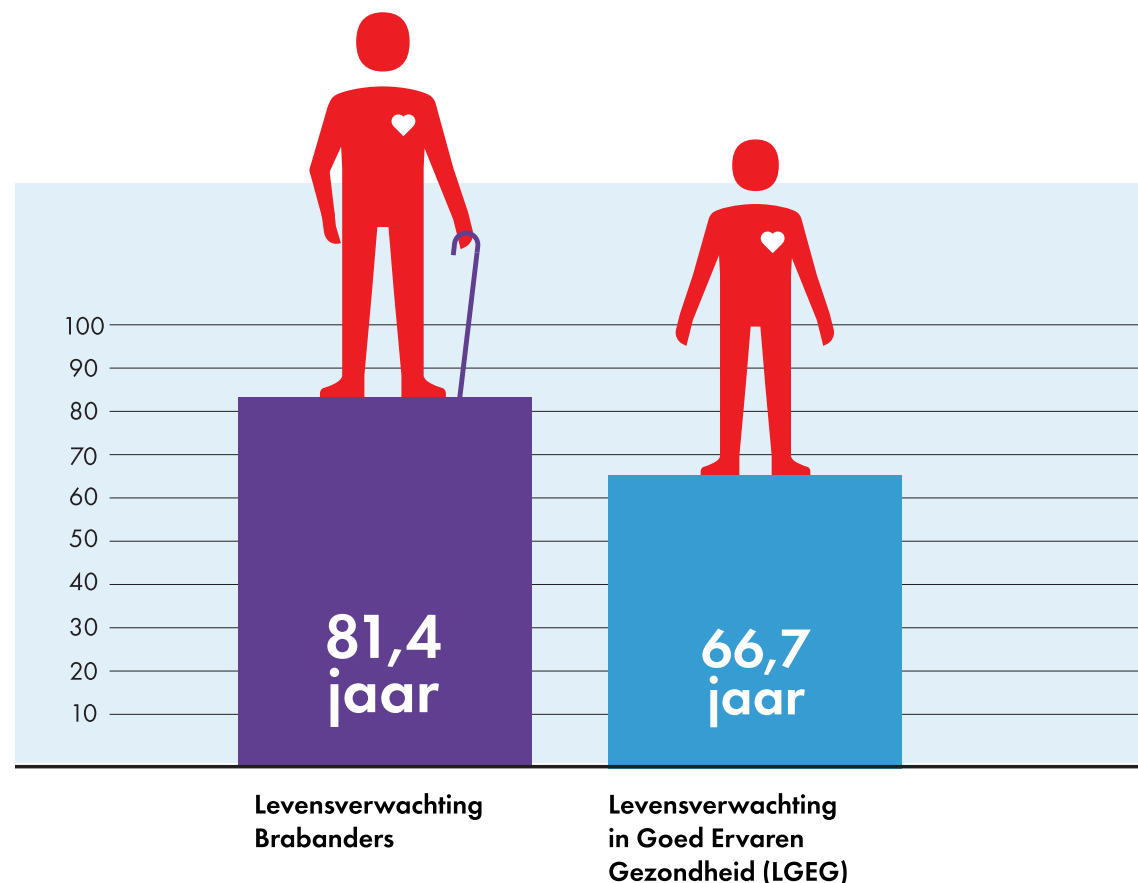
2.2.1 Levensverwachting

De Levensverwachting van Brabanders is 81,4 jaar (RIVM, 2020). Met levensverwachting wordt de levensverwachting bij geboorte bedoeld. De levensverwachting bij geboorte voor een bepaald jaar is het aantal jaren dat deze pasgeborenen kunnen verwachten te leven (RIVM).

Levensverwachting in als Goed Ervaren Gezondheid is in Brabant 66,7 jaar (LGEG, RIVM, 2020). De LGEG biedt inzicht in hoe individuen hun gezondheid ervaren. De LGEG omvat diverse aspecten zoals: fysieke fitheid, voeding, sociale ondersteuning en mentale gezondheid

In GGD-regio West-Brabant was de LGEG in dat jaar 66,3 jaar, in GGD-regio Hart voor Brabant 66,8 jaar en in GGD-regio Brabant Zuidoost 67 jaar. Deze informatie komt uit analyses en projecties van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de Brabantse GGD-en die samenwerken om inzichten te geven in de volksgezondheid en toekomstige gezondheidstrends.

Eind 2024/begin 2025 komt het RIVM met de nieuwe cijfers. Hierbij verwachten we de Corona-periode op de korte termijn een negatief effect heeft op de levensverwachting. Of het ook effect heeft op de ervaren gezondheid zal uit de cijfers blijken.

2.2.2 Factoren gezondheid

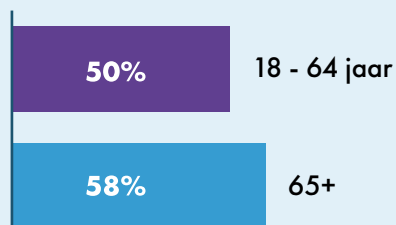
Gezondheid wordt bepaald door een ingewikkelde combinatie van verschillende factoren. Vijf belangrijke determinanten van de gezondheid zijn: ongezonde voeding, weinig bewegen, problematisch alcoholgebruik, psychosociale arbeidsbelasting en slechte luchtkwaliteit.

Ongezonde voeding

8,1% van de ziektelast is gerelateerd aan ongezonde voeding

Overgewicht bij Brabanders

Dagelijkse groente-tekort
Brabantse kinderen tot 10 jaar

29%

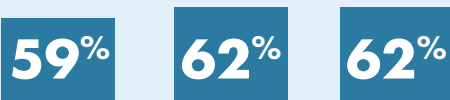

Alcoholgebruik

1,5% van de ziektelast is gerelateerd aan alcoholgebruik

Iemand voldoet aan de alcoholrichtlijn van de Gezondheidsraad wanneer diegene geen of maximaal één glas alcohol per dag drinkt.

Regio's die niet voldoen aan de richtlijn

West-Brabant Hart voor Brabant Zuidoost

Slechte Luchtkwaliteit

3,5% van de ziektelast is gerelateerd aan slechte luchtkwaliteit

Door fijnstof (PM10) en stikstofdioxide (NO2) verliezen Brabanders gemiddeld 358 dagen aan levensduur.

60% van de Brabanders maakt zich zorgen over de gevolgen van stikstof voor de eigen gezondheid

60% maakt zich zorgen over de klimaatverandering voor de eigen gezondheid

70% van de Brabanders maakt zich zorgen over de eigen gezondheid door blootstelling aan fijnstof

84% maakt zich zorgen over klimaatverandering voor de gezondheid van toekomstige generaties

Luchtverontreiniging als oorzaak
bij kinderen met astma

20%

Bewegen

2,3% van de ziektelast is gerelateerd aan weinig bewegen

Brabander die niet voldoen
aan de bewegnorm

55%

53%

van de 18+

63%

van de 65+

63%

van de mensen
met een laag
inkomen

Psychosociale arbeidsbelasting

0,8% van de ziektelast is gerelateerd aan psychosociale arbeidsbelasting (PSA)

Brabanders (18-65 jaar) die
stress ervaren door het werk

15%

De omgang met collega's en cliënten, vooral bij pesterijen, geweld, discriminatie of seksuele intimidatie, kan ernstige lichamelijke en psychische klachten veroorzaken. Ook hoge werkdruk kan stress geven. Groepen met een hogere kans op PSA zijn vrouwen, lager opgeleiden, dertigers, oudere werkenden, alleenstaanden en mensen met een migratieachtergrond, vanwege hun blootstelling aan meer risicofactoren.

Bron: Brabantse Omgevingscan (GGD) en monitor gezonde leefomgeving (GGD)

2.2.3 Factoren ervaren gezondheid

De eigen gezondheidstoestand zoals een persoon die zelf ervaart noemen we ervaren gezondheid. Ervaren gezondheid wordt bepaald door: bestaanszekerheid (35%), leefomstandigheden (29%), sociaal netwerk, kennis en vaardigheden (9%), goede betaalbare en begrijpelijke zorg (10%), werksituatie (7%).

Achterliggende oorzaken van verschillen in zelfgerapporteerde gezondheid tussen hoog- en laagopgeleiden, gebaseerd op een Europese studie van de WHO (2019), Pharos

2.2.4 Kernwaarden voor een gezonde leefomgeving

De gezamenlijke GGD-en hebben 'De kernwaarden voor een gezonde leefomgeving' opgesteld. Het is een set van waarden die idealiter in elk ruimtelijk plan of –beleid aan de orde komen. De kernwaarden zijn: Rookvrije omgeving, aantrekkelijke plekken, gezond gewicht, wonen & druk verkeer, voorzieningen dichtbij, actief vervoer, fiets & ov-verbindingen, gezond binnenklimaat, prettig wonen, geschikte woningen.

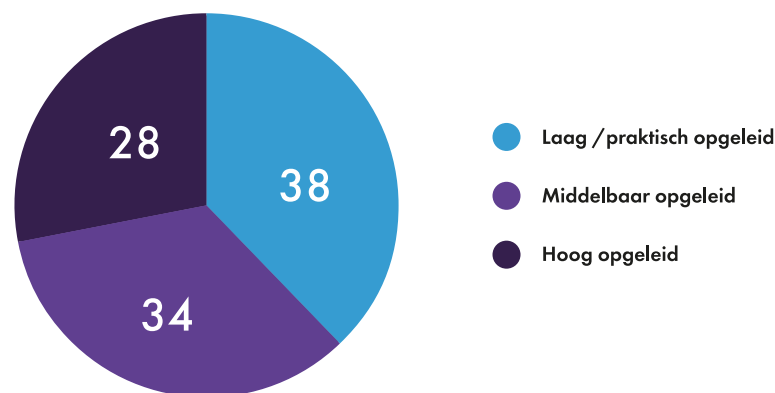
2.2.5 Gezondheidsverschillen

Gezondheidsverschillen zijn de verschillen tussen groepen mensen qua levensverwachting, aantal gezonde jaren en ervaren gezondheid. Er zijn veel factoren van invloed op deze gezondheidsverschillen zoals: sociaaleconomische status, arbeidsmarktpositie, armoede en schulden, chronische stress, genetische factoren, gezondheidsvaardigheden, laaggeletterdheid en mentale gezondheid. Deze factoren beïnvloeden elkaar over een langere tijdsperiode en stapelen zich tijdens de levensloop op. Ze liggen voor een groot deel buiten het gezondheidsdomein en niet iedereen heeft er in dezelfde mate vat op of kan er verantwoordelijkheid over nemen. Ook maakt interactie tussen factoren gezondheidsverschillen complex.

Door sociaaleconomische status verschilt de toegang van een individu of groep tot middelen voor het krijgen en behouden van een goede gezondheid.

- Hoogopgeleide mannen leven 5,8 jaar langer dan laagopgeleide mannen.
- Hoogopgeleide vrouwen leven 4,3 jaar langer dan laagopgeleide vrouwen.
- Ook leven hoogopgeleiden langer in goede ervaren gezondheid. Het verschil tussen hoog- en laagopgeleide mannen in goed ervaren gezondheid is 14,6 jaar, voor vrouwen is dit verschil 15 jaar. (bron, [Gezonde levensverwachting | Volksgezondheid en Zorg \(vzinfo.nl\)](https://www.vzinfo.nl))

Opleidingsniveau in Brabant (in percentages)

2.2.6 Mentale Gezondheid

Mentale gezondheid is een onlosmakelijk onderdeel van onze algehele gezondheid en welbevinden. Mensen die mentaal gezond zijn, voelen zich niet alleen beter, maar voelen zich ook vaker verbonden met elkaar, zorgen over het algemeen goed voor hun kinderen, en zijn productief en van betekenis voor hun directe omgeving en de maatschappij. Een goede mentale gezondheid zorgt daarnaast voor meer kwaliteit van leven en een langere levensverwachting. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) stelt dat het bevorderen van de psychische gezondheid een groot potentieel aan gezondheidswinst biedt. Bij angst- en stemmingsstoornissen wordt bijvoorbeeld vrijwel 100% van de ziekte last veroorzaakt door verlies van gezonde levensjaren en nauwelijks doordat mensen eerder overlijden. Zet vanaf zeer jonge leeftijd in op het bevorderen van mentale gezondheid. De eerste 1000 dagen zijn cruciaal voor de fysieke, mentale en sociale gezondheid voor de rest van het leven. Blijf ook na die periode inzetten op mentale gezondheid. Gedurende de hele levensloop blijft het bevorderen van mentale gezondheid gezondheidswinst opleveren (GGD).

Brabant scoort met een risico van 7% op angststoornis of depressie bij volwassenen nagenoeg gelijk aan het landelijke cijfer, dat op 7,2% ligt. Deze cijfers zijn zorgwekkend. Met name in de groep jongvolwassenen (18-34) is een stijgende trend zichtbaar. Het risico in deze groep ligt op 11%.

2.2.7 PON & Telos onderzoek Brede Welvaart en de inzichten voor gezondheid

Het PON & Telos publiceerde in 2023 een onderzoek naar de ervaren brede welvaart in Brabant. Dit leverde waardevolle inzichten op het thema gezondheid.

- De positie van gezondheid tussen andere brede welvaartsthema's is opvallend, omdat het relatief laag scoort qua tevredenheid, vooral op het gebied van lichamelijke gezondheid.
- Gezondheid is de belangrijkste bouwsteen voor algemene levensvreugde, met name voor jongeren.
- Uit het onderzoek blijkt dat de tevredenheid met de eigen gezondheid met 34% het meest bijdraagt aan de levenstevredenheid.

- Tegelijkertijd laat het onderzoek zien dat gezondheid (zeker lichamelijk) laag scoort qua tevredenheid. Inwoners zijn met name minder vaak tevreden over hun lichamelijke gezondheid; slechts 42% geeft zijn lichamelijke gezondheid een 7,6 of hoger. Dit is een belangrijk signaal voor beleid en bestuur, immers kan de kwaliteit van leven onder druk komen te staan als mensen dagelijks niet goed kunnen functioneren als gevolg van de onvoldoende ervaren gezondheid.
- De jongere generatie in de stad is het minst vaak tevreden over de eigen gezondheid (54%) en de oudere generatie in de stad het vaakst (68%).
- We zien dat Brabanders zich het meeste zorgen maken over hun materiële welvaart (44%), op korte afstand gevolgd door hun gezondheid (43%), hun leven in het algemeen en de milieukwaliteit van de leefomgeving.
- Als je Brabanders zelf vraagt wat volgens hen beter moet in de eigen regio, staat opnieuw gezondheid op één, gevolgd door veiligheid en de tevredenheid van mensen over hun financiële situatie.
- De meeste krachtige en consistente voorspeller voor de tevredenheid met de afzonderlijke thema's van brede welvaart is de redzaamheid van mensen. Dit betekent bijvoorbeeld dat hoe redzamer men is, des te meer tevreden men is over het eigen welbevinden, materiele welvaart, gezondheid, etc. Ook de verbondenheid met de buurt, inkomen en vertrouwen blijken belangrijke voorspellers voor tevredenheid met de verschillende thema's.

2.2.8 Uit Bubbels & Breuklijnen (BrabantKennis, 2023)

Er is meer aandacht nodig voor jongeren en jongvolwassenen. Ze voelen zich onveiliger, hebben minder vertrouwen in mensen, voelen zich (psychisch) minder vaak gezond en zijn minder vaak gelukkig dan oudere mensen. Er is meer aandacht nodig voor het jongerenperspectief in beleid.

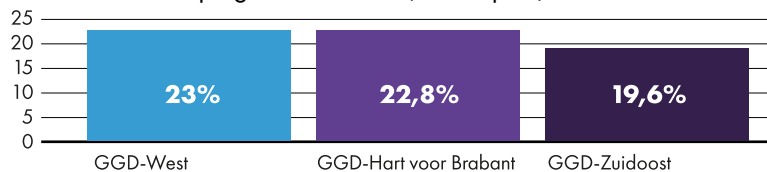
Wees alert op groeiende Oost-West tegenstelling in Brabant. Een lagere beschikbaarheid van werk en een gemiddeld lager opleidingsniveau leidt tot minder gezonde en minder gelukkige Brabanders in het Westen van Brabant. Zet met beleidsinspanningen en investeringen dus niet in op sterker maken wat al sterk is.

2.2.9 Advies van de Young Professionals ‘een gezonde toekomst voor jongeren in Brabant’ (juni 2024)

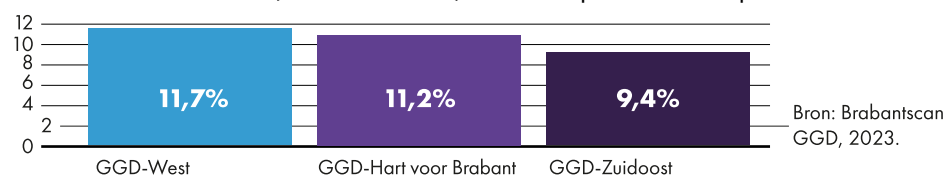
Gezondheid wordt als belangrijkste bouwsteen voor een tevreden leven benoemd door Brabanders. Dat geldt het meest voor de jongere generatie. Tegelijk scoren jongeren het laagst als het gaat om de tevredenheid met hun eigen gezondheid. Bovendien zijn kinderen en jongvolwassenen in Brabant minder vaak tevreden over met name hun psychische gezondheid dan hun leeftijdsgenoten elders in Nederland. Ze scoren in Brabant ook minder gunstig in de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd en de algehele tevredenheid met het leven. Dat duidt er volgens de onderzoekers op dat jongeren in Brabant relatief veel stress ervaren. Ook op andere onderdelen scoren Brabantse jongeren, samen met onder andere ouderen en lager opgeleiden, slechter dan andere Brabanders. Zoals op het gebied van roken, bewegen, overgewicht, zingeving, eigen regie en hulp van omgeving. Verder zijn Brabantse jongeren weinig optimistisch over een gezonde toekomst. 62 procent van de Brabantse jongeren verwacht dat de gezondheid (fysiek en mentaal) van Nederlanders in 2040 is verslechterd.

Tijd dus om hier een hoopvol perspectief tegenover te stellen. In de komende periode zetten de Young Professionals Brabant (YPB) het thema gezondheid vanuit een jongeren- en toekomstperspectief in Brabant op de kaart.

Rokers onder de jong-volwassenen (16-25 jaar)

Middelbare Scholieren (klas 2 en klas 4) die wekelijks roken of vaperen

Roken is slecht voor de gezondheid. Het is veruit de belangrijkste leefstijlfactor waardoor mensen ziek worden of overlijden. Een roker leeft gemiddeld 5 tot 10 jaar korter dan een niet-roker.

2.2.10 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) – GRIP; het maatschappelijke belang van persoonlijke controle

Zet bij het maken en uitvoeren van beleid meer in op het vergroten van de grip van burgers. Relatieve machteloosheid (minder grip) tast letterlijk de mentale en fysieke gesteldheid aan.

Jongeren en huishoudens tot en met lage middeninkomens ervaren vaker onzekerheid en een gebrek aan grip op hun leven. Als de overheid nadruk legt op eigen verantwoordelijkheid, dan is het ook belangrijk dat de overheid zich inzet voor zodanige condities dat burgers hun eigen verantwoordelijkheid ook echt kunnen waarmaken.

2.3 Onze overtuiging

Ziekten ontstaan onder invloed van genetische-, psychologische – en sociale factoren, maar daarnaast nadrukkelijk ook door fysieke omgevingsfactoren. Tot voor kort werd er nog maar weinig onderzoek gedaan naar deze omgevingsfactoren, terwijl ze een grote invloed hebben op de gezondheid. Het onderwerp is ook actueler dan ooit: de coronapandemie en klimaatverandering laten zien hoe de omgeving onze gezondheid bedreigt. De provincie streeft daarom naar het verbeteren van de fysieke leefomgeving. We zetten in op een **gezonde leefomgeving** door onder meer te werken aan schone lucht, schoon water, een gezond en duurzaam Brabant en aan natuurontwikkeling. In het Beleidskader Gezondheid wordt aangegeven dat 20% van de ziektelast wordt bepaald door **gedrag**. De gezonde leefomgeving is een belangrijke randvoorwaarde om mensen in staat te stellen gezonde keuzes te maken. Daarmee zetten we in op het snijvlak van gedrag en een gezonde leefomgeving. Als de omgeving bijvoorbeeld niet ingericht is op het gebruik van de fiets, wordt het lastiger om de gezonde keuze te maken, zoals met de fiets naar het werk gaan. Maar denk bijvoorbeeld ook aan de beschikbaarheid van gezond voedsel en de kwaliteit van het drinkwater in Brabant.

Ook realiseren we ons steeds meer dat gezondheid geen keuze is; vrijwel overal zien we grote gezondheidsverschillen tussen mensen met een hoge en lage sociaal-economische status. Door in Brabant in te zetten op positieve gezondheid, verkleinen we de gezondheidsverschillen. Dit vraagt om betrokkenheid van vele partijen die invloed hebben op de verschillende factoren van positieve gezondheid.

3. Samenwerking

3.1 Het kan alleen samen

Positieve gezondheid gaat ook over de leefomgeving, het sociale leven en de leefomstandigheden van mensen. Naast de Brabander zelf, staan er op al die gebieden veel verschillende partijen aan de lat om een bijdrage te leveren aan de positieve gezondheid van 'de Brabander'. In het sociale domein, het ruimtelijk domein, in de zorg, het bedrijfsleven en in het onderwijs bijvoorbeeld. Al deze partijen hebben met wat zij doen invloed op de positieve gezondheid van Brabanders. Werken aan gezondheid in Brabant is dus een gedeelde opgave, verspreid over allerlei werkgebieden. Om onze gezamenlijke ambitie: drie gezonde levensjaren erbij in 2030 waar te maken, is het belangrijk dat we die puzzelstukjes samenbrengen. Dat we (regionaal) samen werken wanneer dat nodig of logisch is, ieder zijn of haar eigen expertise inzet, we dingen slim doen en aan elkaar verbinden en kennis over wat werkt met elkaar delen. Deze uitvoeringsagenda is gemaakt vanuit input van de diverse partners. Door samen de juiste dingen te doen, zorgen we voor die 3 gezonde extra levensjaren.

Als provincie jagen we de transitie van zorg naar gezondheid aan en verbinden we partijen en initiatieven. Er gebeurt veel om trots op te zijn, daarom bieden we partijen en initiatieven een platform. We delen kennis over wat werkt. Zo helpen we partijen efficiënt en aan de hand van de laatste inzichten aan gezondheid te werken. Met de videoreeks 'Samen werken aan gezondheid' laten we zien op welke manier de provincie samenwerkt met haar partners.

Leefomgeving:

[Samen werken aan gezondheid - Youtube](#)

Voedsel:

[Samen werken aan gezondheid - YouTube](#)

Luchtkwaliteit:

[Samen werken aan gezondheid - Youtube](#)

3.2 Betrokkenheid van de Brabander

De rol van de provincie binnen het thema gezondheid bestaat uit: aanjagen, faciliteren en verbinden van partijen die werken aan gezondheid. Onze doelgroep bestaat daarmee uit interne partners (sponsors), gemeenten, GGD-en, zorg- en kennisinstellingen. Dat is op wie we ons richten met het beleid. We hebben daarmee de rol van netwerkende overheid. Met deze partners werken we dan ook intensief samen. Zij hebben invloed op ons beleid en werken mee in de totstandkoming -en uitvoer daarvan.

Zoals eerder uiteengezet, gaat positieve gezondheid veel verder dan de individuele verantwoordelijkheid van mensen om er een gezonde levensstijl op na te houden. We willen dat we in Brabant werken aan gezonde gemeenschappen, gezonde buurten en gezonde natuur. Het is belangrijk dat partijen die daaraan werken dat samendoen met de mensen voor wie het beleid of de aanpak bedoeld is. Als provincie delen we de opgedane kennis van partners over een effectieve aanpak voor meer (positieve) gezondheid. Daar hoort naast wetenschappelijke- en praktijkkennis ook ervaringskennis bij. We delen goede voorbeelden van anderen over hoe "de Brabander" te betrekken bij de totstandkoming- en uitvoer van beleid.

4. Aanpak

Per spoor zetten we de concrete actielijnen uiteen voor de komende jaren. Per actielijn worden ook de doelen, resultaten en prestaties uiteengezet.

4.1 Spoor 1: Van norm naar continue verbetering

Met ons beleid en onze samenwerkingen in Brabant hebben we als provincie invloed op veel factoren die bijdragen aan een gezonde leefomgeving. Daarom zetten we in op health in all policies; verschillende beleidsdomeinen binnen de provincie werken aan gezondheid omdat verschillende factoren van invloed zijn op gezondheid. Met een veranderaanpak leggen we deze verbindingen. Zo brengen we in kaart hoe gezondheid meeweegt in beleid en in andere domeinen. Zo kan het begrotingsprogramma Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd (Levendig Brabant) bijvoorbeeld mensen stimuleren om meer te sporten en te bewegen, wat een bijdrage levert aan het welzijn en de gezondheid van Brabanders en kan het programma Milieu en Natuur haar provinciale milieubeleid zo insteken dat het een bijdrage levert aan het beperken van milieuverontreiniging (zie deel 2).

4.2 Spoor 2: Van zorg naar positieve gezondheid

Van zorg naar positieve gezondheid is een grote verandering waarin veel partijen een rol spelen. Binnen en buiten Brabant zijn al die partijen druk bezig om deze transitie dichterbij te brengen, zoals overheden, regionale innovatieve initiatieven, zorgverzekeraars, kennisinstellingen, GGD-en en woningcorporaties. Als provincie dragen we bij aan de transitie door deze aan te jagen en partijen en initiatieven te verbinden. Er gebeurt veel om trots op te zijn, daarom bieden we partijen en initiatieven een platform. We delen kennis over wat wérkt. Zo helpen we partijen efficiënt en aan de hand van de laatste inzichten aan gezondheid te werken. Het gezamenlijke doel: 'drie gezonde levensjaren voor iedere Brabander erbij in 2030' bindt ons. Bovendien kan de provincie als middenbestuur gemakkelijk schakelen tussen verschillende schaalniveaus, bijvoorbeeld door (boven)nationale initiatieven en budgetten naar Brabant te halen.

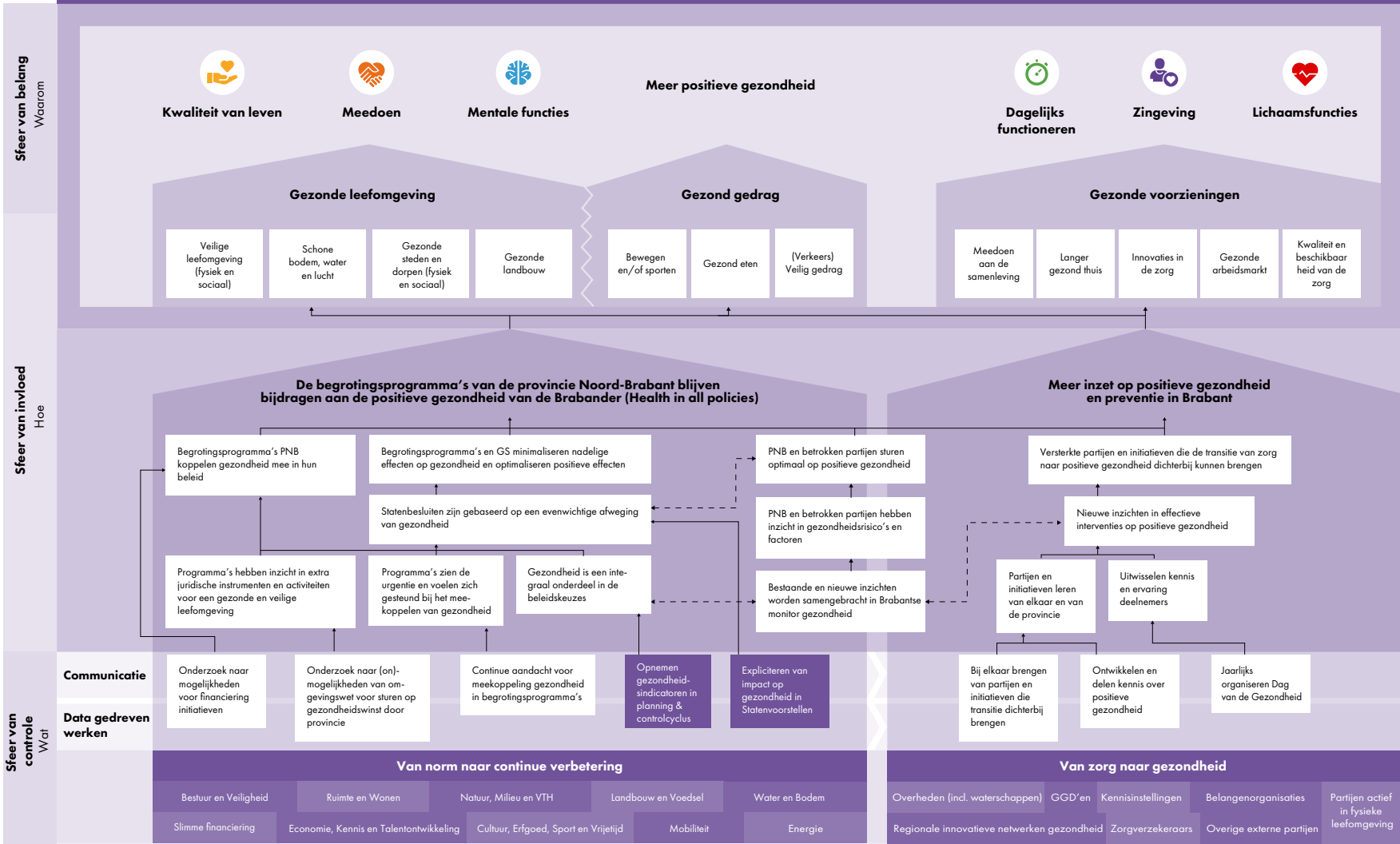
4.3 Ondersteunende sporen

De twee ondersteunende sporen vormen samen een fundament onder de twee hoofdsporen. Dit zijn: communicatie en data. Communicatie wordt ingezet om de betrokkenheid te vergroten van interne en externe partners. Met behulp van data wordt de bijdrage van programma's aan gezondheid in beeld gebracht.

4.4 Veranderaanpak

Deze praatplaat is bedoeld om de samenhang tussen de verschillende programmaonderdelen te tonen. We hebben een flexibele aanpak, wat betekent dat dit overzicht onderhevig aan verandering is. In de afbeelding staan logische redematies centraal. Dit overzicht is niet uitputtend en beweert niet volledig te zijn.

Impactmissie: Drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030

Dimensies
Positieve Gezondheid

- Kwaliteit van leven
- Meedoen
- Mentale functies
- Dagelijks functioneren
- Zingeving
- Lichaamsfuncties

Veranderaanpak: hoe draagt de provincie tot 2030 bij aan drie gezonde levensjaren erbij?

Doelgroep I: begrotingsprogramma's PNB

Doelgroep II: externe partijen

4.5 Actielijnen

De beschreven aanpak is vertaald in concrete actielijnen voor 2024 – 2027.

4.5.1 Actielijnen spoor 1: ‘Van norm naar continue verbetering’

Doel	Resultaten	Prestaties
a. De begrotingsprogramma's van de provincie Noord-Brabant blijven bijdragen aan de positieve gezondheid van de Brabander (Health in all policies).	a.1 In alle begrotingsprogramma's zijn de impactvolle kansen voor gezondheid opgenomen. a.2 Jaarlijks is in de begroting voor elk begrotingsprogramma minstens één indicator voor gezondheid opgenomen. a.3 In alle Statenvoorstellen is de impact op gezondheid expliciet gemaakt.	De begrotingsprogramma's zijn ondersteund en geïnspireerd door: • 2x per jaar één op één gesprekken met sponsors. • 3x per jaar sponsorsbijeenkomsten. • Kennis delen en aansluiten bij kennissessies binnen programma's.
b. Synergie tussen begrotingsprogramma's inzichtelijk maken om de juiste afwegingen te kunnen maken bij het opstellen van beleid en de uitvoer daarvan.	b.1 Het Brabants model positieve gezondheid is ontwikkeld en geïmplementeerd (dit bouwt voort op het Bolk-model voor Positieve Gezondheid en Leefomgeving) ¹ (zie figuur op blz. 27).	Samen met de negen begrotingsprogramma's is het model ingevuld • 3 sessies om model te ontwikkelen. • Proces hoe model te gebruiken is vastgesteld.
c. Inspelen op actuele ontwikkelingen en inzichten door deze te vertalen naar provinciaal beleid. (Buiten naar binnen).	c.1 Programma's hebben inzicht in extra instrumenten en kansen die de Omgevingswet biedt als het gaat over gezondheid (gezonde leefomgeving). c.2 Inzichten uit het rapport 'Gezondheid en de Omgevingswet' zijn verwerkt in de provinciale werkwijze. c.3 Extra aandacht voor jongeren en gezondheid, mentale gezondheid en gezondheidsverschillen.	Kennis over de extra instrumenten en activiteiten rondom de Omgevingswet is gedeeld via interne workshops en kennissessies (die al georganiseerd zijn binnen programma's rondom de fysieke leefomgeving). In de geactualiseerde Omgevingsvisie en -Verordening is gezondheid/gezonde leefomgeving steviger gepositioneerd en geduid. In de Brabantse monitor brede welvaart is een inhoudelijke verdieping op jongeren en gezondheid opgenomen. Deze actuele onderwerpen zijn extra belicht binnen de activiteiten met sponsors en staan centraal bij interne kennisdeling.

¹ Van Wietmarschen et al., 2022

Spoor 1: Van norm naar continue verbetering

Doel A. De begrotingsprogramma's van de provincie Noord-Brabant blijven bijdragen aan de positieve gezondheid van de Brabander (Health in all policies)

Resultaat:

a.1 In de begrotingsprogramma's zijn de impactvolle kansen voor gezondheid opgenomen

In deel 2 staat welke kansen om impact te maken voor gezondheid de begrotingsprogramma's in 2024-2027 realiseren. Hieronder beschrijven we per begrotingsprogramma een voorbeeld uit de bijdrage van de verschillende begrotingsprogramma's, inclusief de beoogde impact op de positieve gezondheid van de Brabander.

Begrotingsprogramma	Doel	Resultaat
Bestuur en Veiligheid	Bewoners voelen zich gehoord en weten dat ze meetellen in de samenleving.	Waardering belanghebbenden voor provinciale participatietrajecten is 7 of hoger.
Ruimte en Wonen	Voorzien in basisbehoefte van wonen door te zorgen voor voldoende en betaalbare woningen (zowel kwantitatief als kwalitatief).	In de periode 2023 tot en met 2035 worden er circa 165.000 woningen aan de Brabantse voorraad toegevoegd. De voorraadgroei bestaat voor 30% uit sociale huurwoningen en in totaal voor twee derde uit woningen in het betaalbare segment.
Water en Bodem	Alle oppervlaktewateren en het grondwater voldoen aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water in 2027. In Brabant is voldoende veilig en schoon zwemwater. Beperken van negatieve gevolgen van klimaatverandering en tegelijkertijd het water- en bodemsysteem op orde brengen door kansen te benutten voor een aantrekkelijkere leefomgeving door te kiezen voor groenblauwe oplossingen in stad en land.	In 2025 voldoen alle 8 met nitraat meest vervuilde grondwaterbeschermingsgebieden aan de norm (van 50 milligram nitraat/liter). In 2025 is er voor elke officiële zwemlocatie (buitenwater) een locatiehouder aangewezen die zorg heeft voor veiligheid en hygiëne van de zwemlocatie. Afspraken maken en samenwerken met gemeenten, waterschappen en andere organisaties over klimaatbestendige inrichting van het stedelijke gebied in relatie met de omgeving in het kader van de Droogte-agenda, de implementatie van de Maatlat groene klimaat - adaptieve gebouwde omgeving en Grote Oogst bedrijventerreinen.
Natuur en Milieu	Brabanders voelen zich verbonden met de natuur in natuurgebieden, in de stad, in het dorp en in het agrarisch gebied. Meer groen in de directe omgeving. Als de lucht-, water-, bodem- of ondergrondskwaliteit niet op orde zijn, heeft dat negatief effect op het welzijn, de veiligheid, de gezondheid van Brabanders. We willen voor alle milieuaspecten minimaal voldoen aan de wettelijke normen, maar ondertussen streven naar steeds beter.	Het aantal vierkante meters groen per gemeente in de bebouwde kom is in 2030 met 5% toegenomen ten opzichte van 2023. Luchtkwaliteit: gemiddelde bevolkingsgewogen blootstelling concentratie Stikstof (NO2) en Fijnstof (PM10) neemt af. Percentage gemeenten dat deelneemt aan het Schone Lucht Akkoord neemt toe.
Economie, Talent en Kennisontwikkeling	Bijdragen aan het leveren van (deel)oplossingen voor maatschappelijke transitie waarbij tevens de werkgelegenheid en het innovatief vermogen voor het Brabantse bedrijfsleven wordt versterkt.	Middels specifieke KPI's in elke innovatiecoalitie (o.a. de innovatiecoalities "Meten is weten, van het ziekenhuisbed tot thuis") dragen we er zorg voor dat deze bijdragen aan de "3 gezondere levensjaren voor elke Brabander".

Spoor 1: Van norm naar continue verbetering

Begrotingsprogramma	Doel	Resultaat
Energie	Bijdragen aan de gezondheid van de inwoners door het verbeteren van de luchtkwaliteit, het verminderen van energiearmoede. Doel is de CO ₂ -uitstoot te verminderen.	55% reductie van de CO ₂ -uitstoot in 2030 ten opzichte van de uitstoot in 1990.
Landbouw & Voedsel	Door duurzame landbouw en voedselproductie bijdragen aan: Schone Lucht: Verminderen van ammoniak-, geur- en fijnstofemissies uit stallen. Beperking van chemische gewasbeschermingsmiddelen. Voorkomen van mestuitspoeling zorgt voor schoner grond- en oppervlaktewater. Door gezond eten en een gezond voedingspatroon kans verkleinen op vroeg overlijden, diabetes en hart- en vaatziekten.	Fijnstofemissie veehouderijen neemt af naar 1,7 kt. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen per hectare neemt af. Nitraatconcentratie in water dat uitspoelt uit landbouwpercelen en natuurgebieden neemt af. In Noord-Brabant stijgt het aandeel plantaardige eiwitten ten opzichte van dierlijke eiwitten in het consumptiepatroon naar een verhouding van fifty-fifty in 2027.
Basisinfrastructuur, Mobiliteit en Mobiliteitsontwikkeling	Brabanders hebben minder gezondheidsklachten doordat zij meer bewegen.	Realiseren SchaaIsprong Fiets: 20% meer fietsers op de snelfietsroutes in 2027 t.o.v. 2017.
Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd	Brabanders hebben minder gezondheidsklachten doordat zij meer bewegen.	We streven ernaar om in deze bestuursperiode samen met minimaal 15 gemeenten innovatieve oplossingen te ondersteunen die eraan bijdragen dat de openbare ruimte zodanig wordt ingericht dat deze optimaal uitnodigt om gebruikt te worden voor sporten, bewegen en gezond gedrag.

a.2 Jaarlijks is in de begroting voor elk begrotingsprogramma minstens één indicator voor gezondheid opgenomen

Om de daadwerkelijke bijdrage van de begrotingsprogramma's aan gezondheid te evalueren, formuleert elk begrotingsprogramma minstens één gezondheidsindicator voor de jaarlijkse begroting. Op basis van deze gezondheidsindicator rapporteren alle begrotingsprogramma's ieder jaar via de S&V-documenten en aan het kernteam gezondheid over de door hen gerealiseerde bijdrage aan de gezondheid van de Brabander. De voortgang is te volgen via [dashboard gezondheid](#).

a.3 In alle Statenvoorstellen is de impact op gezondheid expliciet gemaakt

In het Beleidskader Gezondheid is opgenomen dat Statenvoorstellen niet mogen leiden tot negatieve gezondheidseffecten. Vanaf 2022 wordt daarom gevraagd om bij Statenvoorstellen expliciet aandacht te besteden aan gezondheid. Bevat het voorstel bijvoorbeeld principes of uitgangspunten voor het stimuleren van

gezond gedrag? Welke elementen bevat het voorstel zodat gezond gedrag en een gezonde levensstijl worden bevorderd? Zijn in dat kader voorwaarden opgenomen die ervoor zorgen dat er aandacht is voor en rekening gehouden wordt met mogelijke gezondheidseffecten? Zijn kansen benut om negatieve effecten te minimaliseren en positieve effecten te optimaliseren. Of zijn compenserende maatregelen getroffen? Het is dus niet voldoende om alleen de relatie met gezondheid te benoemen, het gaat vooral om het expliciteren.

Prestaties:

De begrotingsprogramma's zijn ondersteund en geïnspireerd door:

- 2x per jaar één op één gesprekken met sponsors;
- 3x per jaar sponsorenbijeenkomsten;
- Kennis delen en aansluiten bij kennissessies binnen programma's.

Doel C. Inspelen op actuele ontwikkelingen en inzichten door deze te vertalen naar provinciaal beleid. (Buiten naar binnen)

Resultaten

c.1 Programma's hebben inzicht in extra instrumenten en kansen die de Omgevingswet biedt als het gaat over gezondheid (gezonde leefomgeving)

c.2 Inzichten uit het rapport 'Gezondheid en de Omgevingswet' zijn verwerkt in de provinciale werkwijze

De in 2024 in werking getreden Omgevingswet biedt meerdere manieren om gezondheidsambities en –doelen te halen. In het onderzoek 'Gezondheid en de Omgevingswet' over (extra) sturingsmogelijkheden die de Omgevingswet biedt voor het beschermen en bevorderen van de gezondheid, wordt hier nader op ingegaan.

Zo kunnen de ambities en doelen worden verwerkt in een visie of programma, maar ook kunnen instructieregels richting gemeenten in de Omgevingsverordening opgenomen worden. Er zijn daarbij verschillende scenario's mogelijk zoals sturing via programma's, het stellen van regels of indirect sturen. De komende tijd moet duidelijk worden op welke wijze wij om willen gaan met het advies en de aanbevelingen en wordt daar een vervolg aan gegeven. Daarbij wordt zoveel als mogelijk aangesloten bij al lopende processen (zoals bijv. de voorgenomen herijking van de Omgevingsvisie).

Prestaties

- Kennis over de extra instrumenten en activiteiten rondom de Omgevingswet is gedeeld via interne workshops en kennissessies (die al georganiseerd zijn binnen programma's werkzaam rondom de fysieke leefomgeving).
- In de geactualiseerde Omgevingsvisie en -Verordening is gezondheid/gezonde leefomgeving steviger ge-positioneerd en geïdentificeerd.

c.3 Extra aandacht voor jongeren en gezondheid, mentale gezondheid en gezondheidsverschillen

Er zijn veel factoren van invloed op de gezondheid en de ervaren gezondheid. Om de doelstelling te halen moeten we zoveel mogelijk inspelen op actuele ontwikkelingen en inzichten. In deze UA gaan we in op drie onderwerpen waar nu om extra aandacht wordt gevraagd: Jongeren & Gezondheid, Mentale Gezondheid en terugdringen gezondheidsverschillen. Mocht de actualiteit daar om vragen zullen we gedurende de looptijd van deze UA de accenten verleggen.

Prestaties

In de Brabantse monitor brede welvaart staat een uitgebreide analyse van jongeren en gezondheid. Uit dit onderzoek blijkt dat gezondheid de belangrijkste factor is voor tevredenheid met het leven, vooral voor jongeren tussen 18 en 30 jaar. Daarom richt de eerste verdieping van de monitor zich op gezondheid en de toekomst van jongeren. Door de relatie tussen gezondheid en andere thema's van brede welvaart te onderzoeken, krijgen we beter inzicht in mogelijke samenwerkingen en afwegingen binnen het beleid. Daarnaast kijken we specifiek naar de ervaringen en behoeften van jongeren in Brabant.

In Brabant zijn vier gemeenten partner in het nationaal programma leefbaarheid in veiligheid (Tilburg, Eindhoven, Roosendaal, Breda). De centrale doelstelling van het programma is om de leefbaarheid en veiligheid van de meest kwetsbare gebieden in 15-20 jaar tijd op orde te brengen en het perspectief van de bewoners te verbeteren.

De meerwaarde van en de wijze waarop van een kennisnetwerk in Brabant is verkend.

De genoemde actuele onderwerpen zijn extra belicht in de activiteiten met sponsoren en staan centraal bij interne kennisdeling.

Spoor 2: Van zorg naar positieve gezondheid

4.5.2 Actielijnen spoor 2: 'Van zorg naar positieve gezondheid'

In het kader van het spoor 'Van zorg naar positieve gezondheid' versterkt de provincie partijen en initiatieven die de transitie van zorg naar positieve gezondheid dichterbij kunnen brengen. Zo vergroten we de inzet op positieve gezondheid en preventie in Brabant.

Doel	Resultaten	Prestaties
a. De provincie brengt partijen en initiatieven, die de inzet op positieve gezondheid en preventie in Brabant dichterbij kunnen brengen, bij elkaar.	a.1 Kennis: Door gebruik te maken van gevestigde kennis, kunnen partners eigen werkwijzen/processen verbeteren en versnellen. a.2 Inspiratie: We maken partners enthousiast om iets nieuws te proberen, creatief te denken of hun eigen potentieel te ontdekken en te ontwikkelen. Dit leidt tot nieuwe ideeën, stimuleert actie of versterkt een gevoel van betrokkenheid en trots. a.3 Netwerk: We helpen partners gemakkelijk in contact te komen met andere partijen. Dit draagt bij aan samenwerking in de regio en aan het onderling uitwisselen van kennis.	• Jaarlijks organiseren Dag van de Gezondheid. • Platform de Gezonde Brabander. • 2x per jaar regiobijeenkomsten. • Dutch Design Week; partner van de embassy of health • 1x per jaar thema Gezondheid verdiepen in praktijknetwerk brede welvaart.
b. De provincie ontwikkelt en deelt nieuwe kennis over positieve gezondheid en de transitie van zorg naar positieve gezondheid en preventie.	b.1 Kansrijke integrale projecten, delen van inzichten over effectieve interventies.	Voorbeelden van projecten waarbij wij de kennisontwikkeling hebben gestimuleerd zijn: • <u>Mooi Maasvallei.</u> • <u>Groene GGZ/Helend landschap.</u> • <u>Een fijne wijk maken we samen.</u> • <u>Active Living.</u>
c. De provincie onderzoekt de inzet van de immunisatieportefeuille ter financiering van een woonzorgfonds.	c.1 in 2024 wordt het onderzoek naar de kansrijkheid en de randvoorwaarden van het grootschalig investeren in een woonzorgvastgoedfonds afgerond.	• In besluitvorming brengen van het grootschalig investeren in woonzorgvastgoed in 2024, wanneer onderzoek bevestigend wordt afgesloten. • Vanaf 2025 wordt dan voorzien dat er concrete woonzorgprojecten worden gerealiseerd.

Spoor 2: Van zorg naar positieve gezondheid

Actielijnen spoor 2:

a.1 De provincie brengt partijen en initiatieven die de inzet op positieve gezondheid en preventie in Brabant dichterbij kunnen brengen bij elkaar.

Resultaat:

- **Kennis:** Uitwisseling- en bevorderen van kennis over (positieve) gezondheid op het gebied van beleid, praktijk en onderzoek. Door gebruik te maken van gevestigde kennis, kunnen partners eigen werkwijzen/processen verbeteren en versnellen.
- **Inspiratie:** We maken partners enthousiast om iets nieuws te proberen, creatief te denken of hun eigen potentieel te ontdekken en te ontwikkelen. Dit leidt tot nieuwe ideeën, stimuleert actie of versterkt een gevoel van betrokkenheid en trots.
- **Netwerk:** We helpen partners gemakkelijk in contact te komen met andere partijen. Dit draagt bij aan samenwerking in de regio en aan het onderling uitwisselen van kennis.

Jaarlijks kiezen we een thema voor deze actielijn, waardoor we met partners aan de hand van de actualiteit focus aanbrengen en verdiepen.

Prestaties:

- **Dag van de gezondheid:** De Dag van de Gezondheid is een jaarlijks evenement voor professionals en vrijwilligers die binnen hun werk te maken hebben met (positieve) gezondheid. Gezien het brede onderwerp, is er ieder jaar een ander thema. Er zijn inspirerende sprekers, workshops en er is een kennismarkt waar professionals elkaar kunnen ontmoeten en kennis kunnen delen.
- **Platform de Gezonde Brabander:** De Gezonde Brabander is een online platform waar professionals elkaar kunnen vinden en inspireren en kennis met elkaar kunnen delen. Het biedt partijen en initiatieven een platform. Zo helpen we elkaar efficiënt en met de nieuwste inzichten aan gezondheid te werken. Het platform komt voort uit het netwerk 'De Gezonde Brabander' en is een gedeeld initiatief van diverse partners.

- **Regiobijeenkomsten:** Gezondheidsopgaven gaan over gemeentegrenzen heen en vragen om een domeinoverstijgende aanpak. De provincie kan als middenbestuur gemakkelijk schakelen tussen verschillende schaalniveaus. Om ook regionaal te leren, ontmoeten en inspireren op gezondheid organiseert de provincie regiobijeenkomsten voor Brabantse gemeenten. De bijeenkomsten bieden ruimte voor kennisuitwisseling, gesprek én voor praktische handvatten. Zowel inhoudelijk op gezondheid als op aanpak. Hoe positioneren we gezondheid in beleid? Hoe verbind je het sociale en fysieke domein om samen te werken aan een gezonde leefomgeving? De komende jaren organiseren we twee keer per jaar een regiobijeenkomst.
- **Dutch Design Week:** De provincie is partner van de Embassy of Health op de Dutch Design Week. Jaarlijks staat er in een expositie een ander thema centraal. Gekoppeld aan de Dutch Design Week organiseren we regiobijeenkomsten en een netwerkbijeenkomst voor partners.
- **Praktijknetwerk Brede Welvaart:** Gezondheid agenderen en verdiepen tijdens bijeenkomsten van dit netwerk.

Spoor 2: Van zorg naar positieve gezondheid

b.2 De provincie ontwikkelt en deelt nieuwe kennis over positieve gezondheid en de transitie van zorg naar positieve gezondheid en preventie.

We gaan door met het ontwikkelen en delen van nieuwe kennis over positieve gezondheid en de transitie van zorg naar positieve gezondheid. We denken mee en participeren in kansrijke integrale projecten en delen inzichten over effectieve interventies. Zo versterken wij elkaar in de gezamenlijke transitie.

- **Resultaat:** Kansrijke integrale projecten, delen van inzichten over effectieve interventies.
- **Activiteiten/ Voorbeelden van projecten waarbij wij de kennisontwikkeling hebben gestimuleerd zijn:**
 - **Mooi Maasvallei:** In de regio's Noord-Limburg en het Land van Cuijk werken zorg- en welzijnspartijen samen in het Platform MooiMaasvallei. Er wordt gebouwd aan leefbare dorpen en wijken, aan toegankelijke natuur, aan gelijke kansen, aan innovatieve en robuuste economie en aan slim toegepaste technologie. Dit wordt gedaan in een netwerk van organisaties. Dichtbij en samen met inwoners.
 - **Groene GGZ/Het helend landschap:** Het IVN Noord-Brabant en Nature for Health werken samen met vier grote GGZ-instellingen in Brabant aan het vergroenen van de vaak grote terreinen om op die manier bij te dragen aan de gezondheid van cliënten, werknemers, buurtbewoners en daarnaast het groen en de biodiversiteit versterkt wordt.
 - **Een fijne wijk maken we samen:** (GGD, PON, gemeenten Roosendaal en Geldrop-Mierlo.) De provincie Noord-Brabant treedt op als ambassadeur van het project en zorgt vanuit die rol voor kennisdeling.
 - **Innovatieprogramma Active Living:** Doel van dit innovatieprogramma is het ontwerpen, uitvoeren, testen en monitoren van concrete interventies in gedrag en leefomgeving op het niveau van de wijk, de stad en de regio. Deze interventies zijn gericht op het stimuleren van lopen, fietsen en andere vormen van actief bewegen in een gezonde leefomgeving. De interventies worden geëvalueerd op gezondheid in de brede zin van het woord: mentaal, lichamelijk en sociaal.

b.3 De provincie onderzoekt de inzet van de immunisatieportefeuille ter financiering van een woonzorgfonds

We verkennen regelmatig of de uitvoeringsinstrumenten van de provincie (bijvoorbeeld de immunisatieportefeuille) benut kunnen worden om veelbelovende initiatieven die de transitie van zorg naar positieve gezondheid dichterbij kunnen brengen, financieel te ondersteunen. Het meest concreet is een onderzoek naar de beste wijze waarop grootschalig in de opgave van woonzorgvastgoed kan worden geïnvesteerd vanuit de immunisatieportefeuille. Dit onderzoek wordt in 2024 afgerond en, bij positieve uitkomsten, in besluitvorming gebracht. Door te investeren in kwalitatief hoogwaardige en nieuwe woonzorgvormen, kunnen mensen gezonder langer thuis blijven wonen of prettiger wonen in een zorgvoorziening. Belangrijkste aandachtspunten bij deze woonzorgvormen zijn het stimuleren van gezamenlijkheid en zorgen voor elkaar, goed binnen- en buitenklimaat en betaalbaarheid.

b.4 Als organisatie willen we het goede voorbeeld geven op het gebied van positieve gezondheid

Daarom werken we ook aan de positieve gezondheid van onze medewerkers. Hierbij maken we gebruik van het model van het Huis van Werkvermogen (Ilmarinen et al., 2005). Dit model hanteren we in onze benadering en in gesprekken over het welzijn en de gezondheid van onze medewerkers. Daarnaast voeren we diverse acties uit om de positieve gezondheid binnen onze organisatie te bevorderen. Voorbeelden hiervan zijn het voeren van het 'goede gesprek', het aanbieden van periodiek medisch onderzoek, het opleidingsaanbod van de BrabantAcademie en gezonde voeding in het bedrijfsrestaurant.

Beheer Eikenprocessierups

De provincie Noord-Brabant beheert de eikenprocessierups langs provinciale wegen om gezondheidsproblemen te voorkomen. Dit gebeurt in afstemming met het RIVM, de GGD en andere wegbeheerders zoals gemeenten en Rijkswaterstaat. Het team Gezondheid van de provincie neemt hierin een coördinerende rol op zich.

5. Organisatie & Uitvoering

In deze **Uitvoeringsagenda Gezondheid** vertellen we wat we gaan doen, maar tegelijkertijd houden we vast aan een adaptieve uitvoering. In de **Uitvoeringsagenda** hebben we onze werkwijze, projecten en activiteiten opgenomen waarmee we een belangrijke stap willen zetten richting 2030. We stellen ons flexibel op om de kansen voor Brabant te kunnen verzilveren. We erkennen ook dat er nog een complexe en lange weg te gaan is. Onze partners, zowel intern als extern, moedigen we aan om met slimme ideeën en oplossingsrichtingen te blijven komen. We houden de koersvast richting de doelstelling voor 2030 en stellen ons tegelijkertijd flexibel op. De wereld verandert tenslotte snel.

5.1 Middelen

Er is een totaal van €2.057.000 aan bestuursakkoordmiddelen beschikbaar gesteld (perspectiefnota) voor gezondheidsinitiatieven gedurende deze bestuursperiode, bovenop de 1,3 fte die structureel beschikbaar is (1 fte algemene gezondheid en 0,3 fte voor het beheer eikenprocessierups).

€1.209.390 van het toegekende budget wordt gebruikt om 2.6 fte toe te voegen aan het huidige personeelsbestand, waardoor het totaal op 3.9 fte komt voor het kern-team gezondheid gedurende de bestuursperiode. Voor ureninzet communicatie is een budget van € 57.000 per jaar nodig.

En is er nog € 102.790 resterend budget voor het samenwerkingsproject De Gezonde Brabander dat de komende jaren inzet kan worden.

Daarnaast is €66.500 programmabudget binnen kwaliteit openbaar bestuur beschikbaar gesteld dat in 2024 wordt ingezet.

Resteert €619.610 over voor producten en activiteiten.

De realisatie van de kansen om impact te maken voor gezondheid gebeurt op basis van de middelen van de betreffende programma's. We streven naar aanvullende financiering via regiodeals en we gaan na of er nog een extra beroep gedaan kan worden op middelen uit onze immunisatieportefeuille. Doorlopend worden veelbelovende initiatieven verkend waar de (financiële) uitvoeringsinstrumenten van de provincie een bijdrage aan de realisatie zouden kunnen leveren.

Lijn	Activiteit	2024	2025	2026	2027	totaal
Vanuit alle programma's bijdragen aan positieve gezondheid (health in all policies)	Ontwikkelen en uitrollen Brabants Model Positieve gezondheid, kennisontwikkeling, kansen omgevingswet	€ 40.000	€ 40.000	€ 40.000	€ 40.000	
Spoor 1 Health in all policies						€ 160.000
Meer inzet op positieve gezondheid en preventie in Brabant	Dag van de Gezondheid	€ 25.000	€ 25.000	€ 25.000	€ 25.000	
	Co-financiering integrale projecten die transitie dichterbij brengen	€ 19.610	€ 50.000	€ 50.000	€ 40.000	
Spoor 2 Preventie						€ 259.610
Data en communicatie als drager van spoor 1 en spoor 2	Doorontwikkelen datagedreven werken; provinciaal dashboard	€ 15.000	€ 15.000	€ 15.000	€ 15.000	
	Communicatie; producten voor externe en interne communicatie	€ 25.000	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000	
Totaal Data en communicatie						€ 175.000
Beheer Eikenprocessierups	Procesbegeleiding, communicatie en coördinatie	€ 7.000	€ 6.000	€ 6.000	€ 6.000	
Totaal Beheer Eikenprocessierups						€ 25.000
Totaal						€ 619.610
Woonzorgvastgoed	Vooronderzoek	€ 66.500				
Platform gezonde Brabander	Doorontwikkelen online platform, contentmanagement					€ 102.790

5.2 Risicoanalyse

Bij de uitvoering zijn onzekerheden en risico's een belangrijk aspect om aan de voorkant in beeld te brengen. Wij hebben aangegeven dat we samen met onze interne en externe partners aan de lat staan voor de uitvoering in de periode 2024 – 2027. Aan de voorkant zijn er factoren te identificeren die van invloed kunnen zijn op de uitvoering en het halen van de doelstelling. Daar waar we invloed op de onzekerheden en risico's hebben, zullen we gericht maatregelen ontwikkelen en nemen. We hebben binnen de volgende thema's de belangrijkste risico's en onzekerheden geïdentificeerd en aangegeven hoe we daarop gaan anticiperen.

Risico's	Beheersmaatregelen
Doelen op gezondheid zijn vastgesteld, maar zijn geen 'top of mind' bij de belangenafweging. Er is onvoldoende ruimte op bestuurlijke overlegtafels om gezondheid als belang mee te wegen. Er is zelfs sprake van bijtende belangen. Gezondheid bijt soms met andere ambities van de provincie, waardoor de keuze valt op een andere ambitie en de beoogde gezondheidsdoelen niet gehaald worden. Dit vraagt om bestuurlijk commitment en lef.	• Ontwikkelen en benutten Brabants model positieve gezondheid. • Portefeuillehouder en de overige GS en PS-leden ondersteunen met goed onderbouwd informatie over hoe en waarom het belang van gezondheid moet prevaleren. • Samen zoeken naar het positieve verhaal en elkaars drijfveren 'hoe het wel kan ipv rem zetten op ontwikkelingen'. • PRG, GGD, Zorgbelang, gemeenten onderstrepen aan de bestuurlijke tafels het belang van halen gezondheidsdoelstelling.
Team Gezondheid is volledig afhankelijk van andere programma's (intern) en externe partijen (zoals Rijk en gemeenten) voor het behalen van de doelstelling. Risico is dat er veel goede ideeën worden geformuleerd, maar dat die uiteindelijk niet leiden tot concrete acties.	• We vragen wat de programma's nodig hebben, hoe we elkaars doelstellingen kunnen versterken, bieden inspiratie, kennisdeling. • Focussen op interventies waar meeste impact en succes van wordt verwacht. Deze successen vieren. • Zorgvuldig volgen van trends en ontwikkelingen en de gevolgen hiervan zowel intern als extern.
Communicatie bereikt een te beperkte groep. Risico is dat draagvlak bij de provinciale programma's daalt en er te weinig kennisdeling plaats vindt binnen de provincie.	• Smart communicatieplan ontwikkelen en ons eraan houden. • Continuïteit in communicatiecapaciteit van goede kwaliteit en kwantiteit. • Alle teamleden zetten communicatie bewust in.
Inzet capaciteit wordt te veel gevraagd voor inzet op korte termijnacties en extra vragen. Waardoor focus op de lange termijn ondergesneeuwd raakt, terwijl de transitie een traject is van lange adem en vraagt om focus op impactvolle interventies.	• Blijven prioriteren adhv uitvoeringsagenda en de vraag beantwoorden 'wat draagt deze actie bij aan de gezondheid van de Brabanders?'

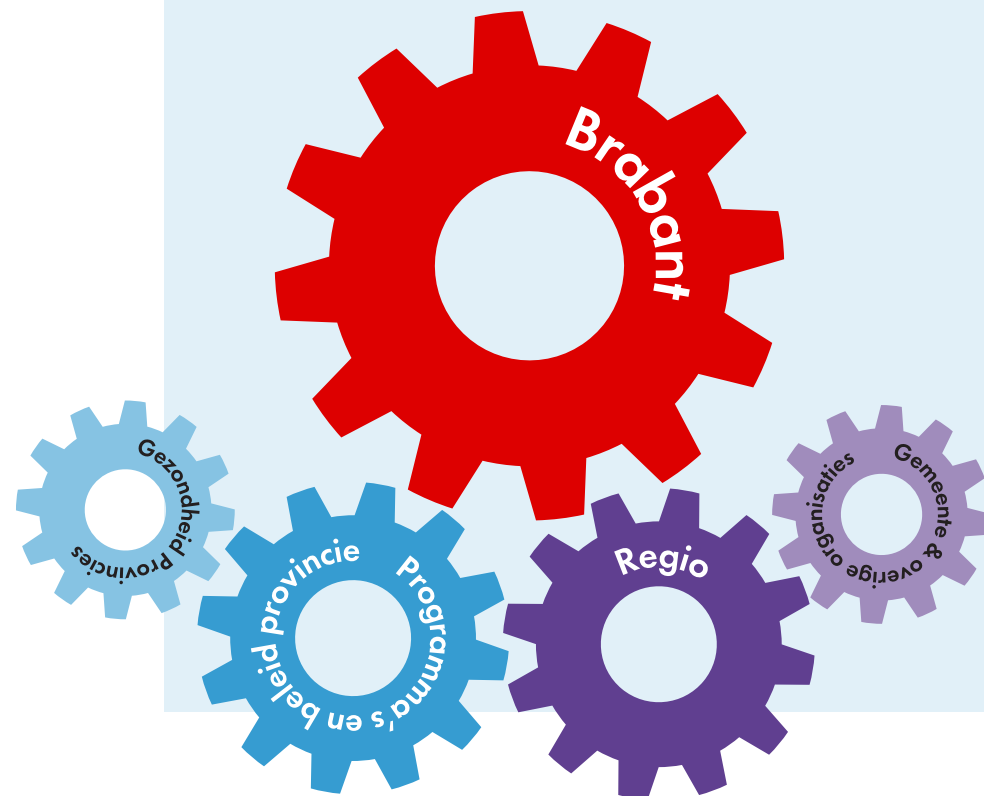
Kernwaarden

Het team gezondheid hanteert de onderstaande kernwaarden om richting te kunnen geven aan haar doel.

- **Samenwerken en verbinding**
We pakken dingen samen met anderen op, waarbij we een verbinding leggen tussen verschillende doelen, invalshoeken en thema's. Zowel intern als extern.
- **Omgevingsbewust**
*We hebben ons verhaal scherp en geloven erin.
We weten wat er speelt en lezen tussen de regels door (en herkennen de gevoeligheden).*
- **Verbeeldingskracht en inspiratie**
We streven naar 3 gezonde levensjaren voor iedere Brabander. Iedereen kan daaraan bijdragen: de verbinding met gezondheid heeft ook voordelen voor de andere thema's/ bijdragen.
- **Verbetering en inzicht**
We gaan voor steeds beter en staan open voor gesprek met elkaar. We gebruiken onze ervaringen (en die van partners) om onze kennis, relaties en acties steeds aan te scherpen.

5.3 Communicatie

Binnen de twee sporen van de aanpak staat centraal dat we de transitie willen maken van zorg naar gezondheid, en daarbij gezondheid breder zien dan alleen de afwezigheid van ziekte. Zoals omschreven in hoofdstuk 4, is het een gedeelde opgave, verspreid over allerlei werkgebieden. Denk aan professionals en vrijwilligers die werken aan ruimtelijke thema's, of aan armoede, activiteiten in wijken of gelijke kansen. Werken aan gezondheid in Brabant vraagt dus om werken in gezamenlijkheid en het in samenhang bekijken van verschillende onderwerpen. Dat principe is binnen de wereld van gezondheidsprofessionals breed gedragen. De uitdaging nu is dit bewustzijn te verbreden. Het is een grote opgave om ook mensen die bijvoorbeeld werken aan ruimtelijke thema's, armoedebestrijding, goed werkgeverschap, wijkactiviteiten en gelijke kansen hierbij te betrekken. Met wat zij doen hebben zij namelijk invloed op de gezondheid van mensen. Dat vraagt om bewustwording en kennis over hoe je gezondheid een plek geeft binnen andere thema's. Veel partijen staan hiervoor aan de lat en ook de provincie speelt zowel intern als extern een rol in deze transitie. Communicatie is daarmee sterk verbonden aan de beide sporen van de aanpak, waar in beide gevallen kennis delen, inspireren en verbinden belangrijke uitgangspunten zijn.

Doelgroepen:

Intern	Doel	Actielijnen
Sponsoren: interne partners binnen de begrotingsprogramma's die zijn aangehaakt op de aanpak van gezondheid en hieraan bijdragen.	Maken actief binnen hun werkzaamheden en netwerk de koppeling met gezondheid.	Koppeling spoor 1 Ambassadeurs-aanpak voor interne sponsoren Basiscommunicatie rondom beleidskader gezondheid en Health in all policies-principe.
Overige medewerkers Provincie Noord-Brabant.	Kennen het programma gezondheid en de visie (health in all policies).	Zichtbaarheid aanpak gezondheid.
Extern		
Professionals op het gebied van gezondheid.	Professionals uitrusten met kennis en ideeën over positieve gezondheid en hoe dit te implementeren in beleid en plannen.	Platform De Gezonde Brabander Dag van de Gezondheid Regiobijeenkomsten Dutch Design Week
Professionals binnen andere thema's die een link hebben met positieve gezondheid.	Bewustwording: mijn beleid/plan raakt het onderwerp gezondheid en ik kan daaraan bijdragen. Actie: maakt de koppeling binnen eigen beleid/plannen.	Via professionals met gezondheid in hun portefeuille (gemeenten). Platform De Gezonde Brabander.

5.4 Monitoring

De Provincie Noord-Brabant heeft zichzelf het ambitieuze doel gesteld om tegen 2030 drie extra gezonde levensjaren toe te voegen aan de levensverwachting van haar inwoners. Dit doel vereist een zorgvuldige en continue monitoring, waarvoor de provincie gebruikmaakt van de indicator Levensverwachting in Goed Ervaren Gezondheid (LGEG). Deze indicator biedt waardevol inzicht in hoe individuen hun gezondheid ervaren, door diverse aspecten zoals fysieke fitheid, voeding, sociale ondersteuning en mentale gezondheid in kaart te brengen.

5.4.1 LGEG: Levensverwachting in Goed Ervaren Gezondheid

De LGEG in Brabant varieert tussen 66,3 en 67 jaar, afhankelijk van de regio, met een gemiddelde van 66,7 jaar. Specifiek was de LGEG in 2020 als volgt verdeeld: 66,3 jaar in de GGD-regio West-Brabant, 66,8 jaar in de GGD-regio Hart voor Brabant en 67 jaar in de GGD-regio Brabant Zuidoost. Deze cijfers zijn gebaseerd op analyses en projecties van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de Brabantse GGD-en.

Voor de monitoring van onze ambitie nemen wij 2020 als referentiejaar. De levensverwachting in Goed Ervaren Gezondheid was toen 66,7 jaar. Ons doel is om jaarlijks een stijging te zien, zodat we in 2030 drie extra jaren in goed ervaren gezondheid hebben gerealiseerd.

5.4.2 Gezondheidsindicatoren

Naast de LGEG worden diverse provinciale programma's geëvalueerd op hun bijdrage aan de ambitie van drie extra gezonde levensjaren in 2030. Inherent aan gezondheid gaat dat langzaam en is lastig te meten welke activiteit tot precies welke gezondheidswinst heeft geleid. Bovendien is het zo dat zelfs wanneer de provincie al haar potentie benut om gezondheidswinst te realiseren, de ambitie van drie jaar erbij alleen gerealiseerd kan worden met inzet van alle partijen. Elk beleidsprogramma benoemt daarom ten minste één gezondheidsindicator. Dit betekent dat ieder begrotingsprogramma minstens één gezondheidsindicator aanlevert voor de jaarlijkse provinciale begroting. Ons streven is om jaarlijks gezondheidsindicatoren vanuit negen begrotingsprogramma's te verkrijgen.

Voor de voortgangsrapportage maken we gebruik van bestaande gegevensbronnen zoals de omgevingsscan BROS van de GGD, Brabant-in-Zicht en gegevens van het CBS. Deze gegevens worden samengebracht in het Dashboard Gezondheid.

5.4.3 Dashboard Gezondheid

Het dashboard fungeert als een centraal platform waar alle gezondheidsgegevens worden verzameld en gepresenteerd. Dit systeem ondersteunt beleidsmakers bij het ontwikkelen van effectievere interventies voor een gezondere leefomgeving en maakt voor Provinciale Staten en andere belanghebbenden inzichtelijk hoe provinciale programma's bijdragen aan de gezondheid. Het dashboard presenteert zowel kwantitatieve als kwalitatieve data op een overzichtelijke manier.

Het dashboard monitort de voortgang op de gezondheidsdoelstellingen van de provincie. In de huidige fase richt het systeem zich op het provinciale gezondheidsbeleid, met plannen om dit verder te ontwikkelen. Dit instrument zal uiteindelijk, in samenwerking met andere instrumenten zoals de Brabantse omgevingsscan, Brabant InZicht en de monitor Brede Welvaart, een geïntegreerd beeld geven van de gezondheidsvraagstukken in Brabant. Dit helpt bij het identificeren van noodzakelijke acties en de verantwoordelijke partijen.

5.4.4 Optimalisatie van de gezondheidsmonitoring

Het dashboard en de gezondheidsindicatoren worden jaarlijks geëvalueerd en indien nodig aangepast om hun doelmatigheid te waarborgen. We werken nauw samen met de GGD om de juiste en meest actuele gegevens te gebruiken.

Jaarlijks rapporteren we onze plannen en resultaten via de gebruikelijke stuur- en verantwoordingscyclus. Resultaten van de eerste uitvoeringsagenda zijn ook terug te vinden in de jaarverslagen over ons gezondheidsbeleid. Halverwege de bestuursperiode (in 2025) voeren we een tussentijdse evaluatie (midterm review) uit. We reflecteren op de lessen van de afgelopen twee jaar, bepalen vervolgstappen en identificeren de benodigde middelen voor verdere vooruitgang.

Door middel van deze uitgebreide monitoringstrategie, streven we ernaar om de gezondheid van alle Brabanders substantieel te verbeteren en onze ambitie voor 2030 te realiseren.

An aerial photograph of a family-friendly outdoor park. On the left, a large, colorful climbing net structure is being used by several children and adults. In the center, a paved area features a cafe with a wooden counter and red seating, sheltered by two large red umbrellas. People are sitting at tables, some eating. To the right, a modern building with a large glass facade and a wooden roof is visible. The background shows a green field with rows of trees, possibly a vineyard, and a forested hillside under a cloudy sky.

Deel 2

bijdragen vanuit de begrotingsprogramma's

In het tweede deel van deze uitvoeringsagenda vindt u de bijdragen aan gezondheid per programma. Daarin wordt tekstueel en in een impactdiagram uiteengezet hoe elk programma bijdraagt aan het gezondheidsdoel: drie extra gezonde levensjaren voor iedere Brabander in 2030.

Bijdragen vanuit de begrotingsprogramma's

Elke bijdrage begint met een inleiding over de impact van het programma op gezondheid. Hiervoor gebruiken we gegevens van het RIVM, die de invloed op gezondheid duidelijk maken. Om maximale impact te behalen, verbeteren we jaarlijks de indicatoren per programma via de stuur- en verantwoordingscyclus (S&V-cyclus).

Gekozen indicatoren en continu verbeteren

Elk begrotingsprogramma heeft een specifieke gezondheidsindicator in de begroting opgenomen. Deze indicatoren monitoren de voortgang en impact. We stoppen niet bij het vaststellen van deze indicatoren; we werken voortdurend aan het verbeteren, uitbreiden of vernieuwen ervan. Zo blijven we altijd streven naar betere resultaten.

1. Bestuur en Veiligheid

Toekomstbestendig bestuur is randvoorwaardelijk om onze provinciale ambities in zijn algemeenheid te realiseren. Dat geldt dus ook voor de ambities die gekoppeld zijn aan gezondheid. We nemen participatie serieus en investeren onder andere in democratisch burgerschap, het betrekken van jongeren in de beleidsvoorbereiding en het versterken van bestaande democratische instrumenten. Als inwoners de mogelijkheid wordt geboden (weer) mee te doen met de democratie dan zal dat op termijn gelukkigere inwoners opleveren die zich gehoord en gezien voelen. Enerzijds zien we dat een deel van de bevolking afdrijft van politiek en bestuur, anderzijds willen steeds meer bewoners actief invloed uitoefenen op hun leefomgeving, het maatschappelijk debat en ontwikkelingen in de samenleving. Uit het "Burgeronderzoek naar draagvlak en participatie provinciebeleid" weten we dat meer dan de helft van de Brabanders vindt dat inwoners meer invloed moeten kunnen uitoefenen op het beleid van de provincie – en dat aantal is de afgelopen jaren toegenomen.

1.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

Veel burgers ervaren onzekerheid en een gebrek aan grip op hun leven. Dat leidt tot: minder gezondheid, maatschappelijk onbehagen en vertekende beelden en overtuigingen (Grip op leven, WRR-rapport 'Persoonlijke controle en gezondheid'). Het gevoel van controle hangt sterk samen met een reeks van indicatoren voor mentaal welbevinden. Ook laat onderzoek een duidelijke relatie zien tussen gevoel van controle en lichamelijke gezondheid, variërend van zelf gerapporteerde gezondheid, overgewicht en obesitas, lichamelijke beperkingen en functieverlies, tot hart- en vaatziekten en andere chronische aandoeningen. Gevoel van controle in kindertijd voorspelt latere gezondheid.

Waarom is er zo'n sterke samenhang tussen controle en gezondheid?

- **Gedrag:** een groot gevoel van controle bevordert dat mensen hun gezondheid zien als beïnvloedbaar en daardoor eerder geneigd zijn tot gezond gedrag, zoals gezond eten, voldoende bewegen en regelmatige medische checks.

- **Gevoeligheid voor stress:** mensen met een groot gevoel van controle zijn minder snel geneigd tot (heftige) stressresponsen.
- **Sociale steun:** mensen met een groot gevoel van controle zullen eerder sociale steun mobiliseren, vooral in moeilijke tijden. Dat kan helpen als een buffer tegen stress.

Situatie in Brabant

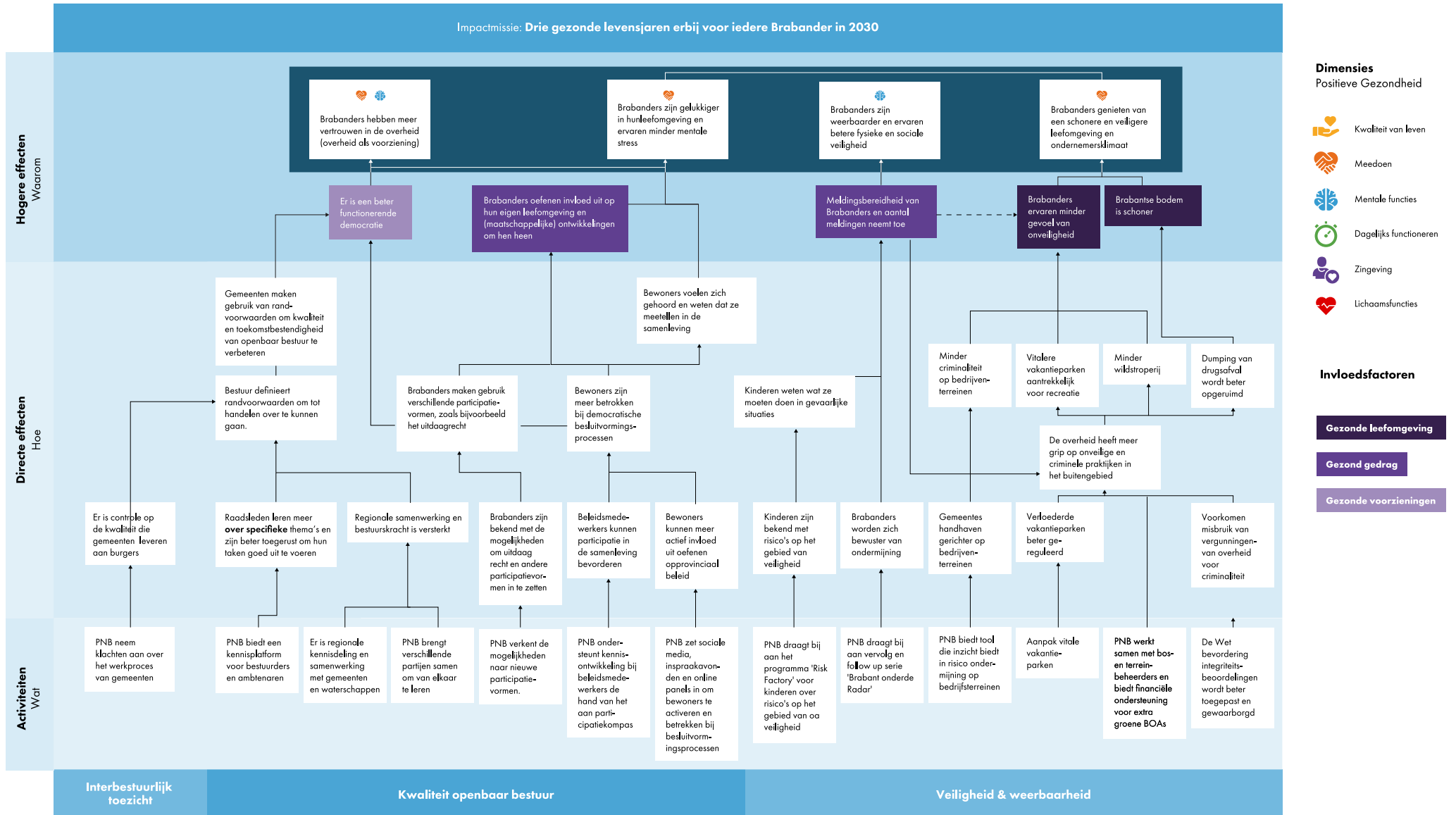
8% van de volwassenen (19-64 jaar) zeggen dat ze geen regie over hun leven hebben. 15% van de ouderen (65+) ervaren geen regie over hun leven (GGD).

Veiligheid

Niet alleen voor de rechtstaat brengen drugsdumpingen risico's met zich mee. Er zijn ook risico's voor de veiligheid, de volksgezondheid en de natuur. Bij de productie van drugs zoals xtc en speed komt veel afval vrij. Dumpingen van drugsafval zijn gevaarlijk omdat de aanwezige stoffen brandbaar, bijtend of giftig kunnen zijn. Ook kunnen de stoffen in het grondwater terecht komen. Daarnaast wordt drugsafval steeds vaker rechtstreeks in rivieren of het riool geloosd.

1.2 Praatplaat

In onderstaande verandertheorie staat hoe we vanuit het programma bestuur en veiligheid bijdragen aan drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030.

1.3 De belangrijkste impactlijnen

- **Participatie:** bewoners voelen zich gehoord en weten dat ze meetellen in de samenleving. De verbinding tussen burger en bestuur is een cruciaal onderdeel van onze democratie. Die verbinding is niet vanzelfsprekend. Daarom investeren we deze bestuursperiode in de verbinding tussen burger en bestuur door - in de geest van de Omgevingswet - de samenleving eerder en beter bij ons werk te betrekken, zeker als de impact op de leefomgeving groot is (grip via collectieve belangenbehartiging). Het Brabants participatiekompas is daarbij onze leidraad. Met betere participatie krijgen de opvattingen, belangen en expertise (samengevat: de stem) van belanghebbenden een stevigere plek in ons werk. Bovendien bereiken we daarmee doelen als draagvlak, vertrouwen en effectieve besluitvorming. We investeren in het betrekken van jongeren.
- De ambitie luidt: we versterken het hele democratisch systeem in Brabant. Dat doen we door de samenleving eerder en beter bij ons werk te betrekken. We bieden actief ondersteuning aan initiatieven die bijdragen aan onze ambities en versterken bestaande democratische instrumenten. We kijken naar het percentage inwoners dat vertrouwen heeft in de manier waarop de overheid wordt bestuurd (provincie, gemeenten, waterschappen).
- **Veiligheid:** Brabanders genieten van een veilige en schone leefomgeving. Brabanders zijn weerbaarder en ervaren betere fysieke en sociale weerbaarheid. Samen met Brabantse overheden en inwoners vormen we één front tegen de schadelijke maatschappelijke effecten van ondermijning. Zo creëren we een weerbaar Brabant waarin zoveel mogelijk mensen zich veilig voelen. Samenwerking 'Samen Sterk in Brabant (SSiB) zorgt voor toezicht en handhaving in het buitengebied. De natuurinspecteurs (groene BOA's) van SSiB zijn 24 uur per dag, 7 dagen per week beschikbaar in het buitengebied. Zij zien erop toe dat gebruikers het milieu niet te zwaar belasten en treden op bij overtredingen.

1.4 Voorbeeldprojecten

Voorbeeld 1: Participatiekompas

Het Brabants participatiekompas wordt verder gepromoot en het is de verwachting dat interne maar ook externe collega's er gebruik van gaan maken. Doel is de samenleving te betrekken bij ons werk en ruimte te bieden voor de aanpak van maatschappelijke vraagstukken met als gevolg een grotere tevredenheid onder de Brabantse inwoners. We organiseren advies- en ondersteuningsfaciliteiten voor provinciale medewerkers die concreet aan de slag gaan met participatie. Daarbij kijken we vooral naar (ruimtelijke) participatietrajecten die onder de Omgevingswet vallen: voor deze projecten gelden sinds 1 januari 2024 wettelijke vereisten op het gebied van participatie.

Voorbeeld 2: Brabant gaat beter

Het project 'Brabant gaat Beter' laat praktisch opgeleide jongeren meedenken over gezondheidsvraagstukken die hen raken. Via speciaal ontwikkelde lespakketten voor burgerschapsonderwijs, gaan ze zelf aan de slag met een actueel vraagstuk binnen het thema. Dit project wordt ontwikkeld door de programma's: Levendig Brabant, Kwaliteit Openbaar Bestuur en Gezondheid.

Voorbeeld 3: Risicotaxatietool bedrijventerreinen

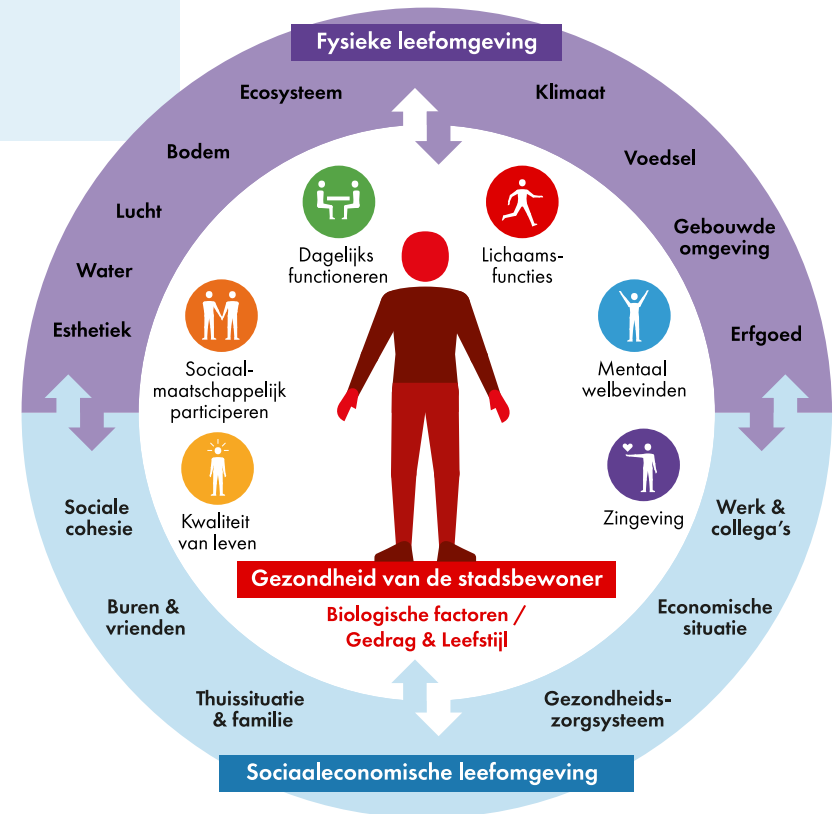
Samen met Avans Hogeschool, CenterData en de provincie Gelderland is een 'risicotaxatietool bedrijventerreinen' ontwikkeld die door gemeenten kan worden ingezet om de kansen op ondermijning in te schatten. Het belang hiervan wordt nog expliciet bevestigd door de motie M73a-2024 van Provinciale Staten van 5 april 2024. Daarin vragen Provinciale Staten het College van Gedeputeerde Staten extra aandacht te geven aan het vraagstuk van de bestrijding van drugsproductie in relatie tot verkeerd ruimtegebruik van bedrijfsloodsen op industrieterreinen.

2. Ruimte en Wonen

Het is alom bekend en ook het RIVM geeft aan: “De leefomgeving waarin mensen wonen, werken en recreëren heeft invloed op hun gezondheid. Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is.”

Het WHO geeft aan dat 29% van de ervaren gezondheid wordt bepaald door de leefomstandigheden. Een gezonde leefomgeving nodigt uit tot een gezonde leefstijl zoals wandelen, fietsen, spelen, ontspannen, elkaar ontmoeten, samen te ontspannen en te recreëren. Het is een leefomgeving die schoon, sociaal en fysiek veilig is en toegankelijk voor alle gebruikers (denk aan ouderen, kinderen en gehandicapten). Die fysieke omgeving omvat veel: gezond, schoon en veilig, uitnodigen tot bewegen, kans bieden op zelfredzaamheid en participatie. De directe leefomgeving kan gezondheid bevorderen, maar ook beperken. Dat geldt voor iedereen: jong en oud en met een hoge en lage sociaaleconomische positie.

Binnen het provinciale programma Wonen, Werken en Leefomgeving komen alle onderdelen die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving samen. Aspecten en thema's vanuit natuur, milieu, economie, water en bodem, mobiliteit, energie, landbouw; het draagt uiteindelijk allemaal bij aan de kwaliteit van die fysieke leefomgeving. Maar niet alleen dat. Het heeft nadrukkelijk ook effect op- en verhoudt zich tot de sociale (sociaaleconomische) leefomgeving van individuen en groepen mensen.

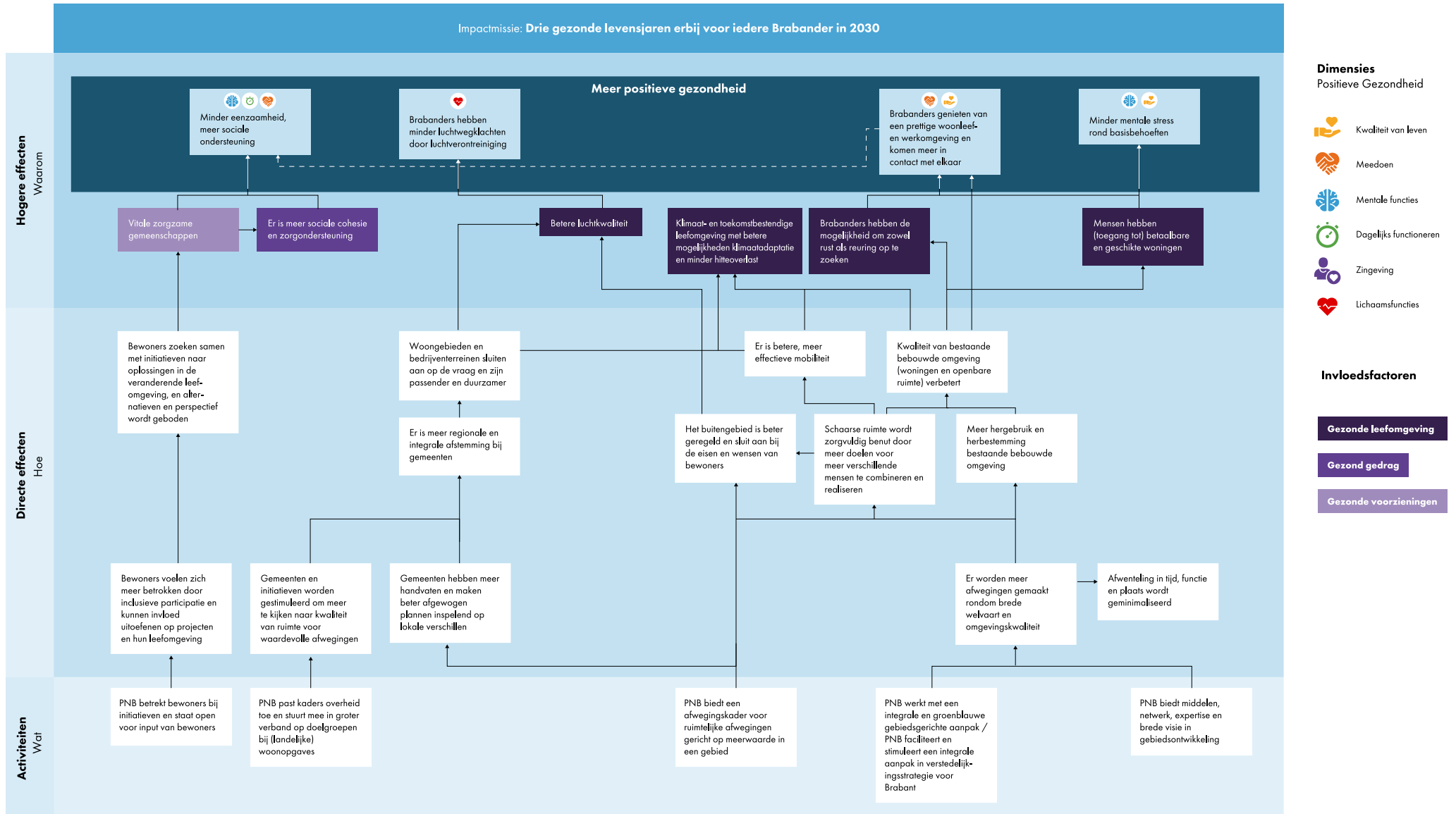

Gezonde stad, Brabant Advies 2016

Door het programma wordt op verschillende manieren integraal en proactief (in beleid, ontwerp van locaties en via regelgeving) zowel gewerkt aan de bescherming - als aan de bevordering van de gezondheid van de inwoners van Brabant. Sturing vindt daarbij plaats via de drie lijnen: richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken.

2.1 Praatplaat

Via onderstaande verandertheorie laten we zien hoe we vanuit het programma Ruimte en Wonen bijdragen aan drie gezonde ervaren levensjaren erbij voor iedere Brabander.

2.2 De belangrijkste impactlijnen

- Voorzien in basisbehoefte van wonen door te zorgen voor voldoende en betaalbare woningen (zowel kwantitatief als kwalitatief).
 - Afspraken met gemeenten en regio's over realisatie van voldoende en de juiste woningen waarbij 2/3 van de nieuwbouw sociale woningbouw betreft. In de periode 2023 tot en met 2035 worden er circa 165.000 woningen aan de Brabantse voorraad toegevoegd. De voorraadgroei bestaat voor 30% uit sociale huurwoningen en in totaal voor 2/3 uit woningen in het betaalbare segment, waarbij de prijsgrenzen jaarlijks worden aangepast of geïndexeerd.
 - Aandacht vanuit gemeenten voor naoorlogse wijken en transformatie (provincie doet aan kennisdeling en -ontwikkeling). De vernieuwing van die vaak verouderde wijken is essentieel; niet alleen vanwege de noodzakelijke ombouw vanuit energie en klimaat, maar juist ook ter bevordering van gezondheid en sociale cohesie.
- Beschermen van de gezondheid van de Brabander door aspecten rondom o.a. luchtkwaliteit, geluid en lichthinder in regelgeving (Omgevingsverordening) goed mee te nemen en te borgen.
 - Agenderen van het onderwerp 'zorgen voor een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving' (in integrale agenda vanuit Omgevingswet); via Omgevingswaarden opnemen in provinciaal beleid.
 - Zorgen voor een goed ontwerp (zowel ruimtelijk als sociaal), zodat het bijdraagt aan mogelijkheden voor sociale cohesie.

- Aandacht voor groenblauw in alle gebiedsontwikkelingen (vanuit de diep, rond, breed gedachte.) Hiertoe behoort water en bodem sturend, klimaatadaptatie en hittestress, maar ook bijvoorbeeld cultuurhistorie.
 - **Buitenstedelijk:** borgen van de omgevingskwaliteit van het buitengebied/ landschap door bescherming, versterking en ontwikkeling.
 - **Binnenstedelijk:** via richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken. Direct bij de binnenstedelijke gebiedsontwikkelingen/projecten (in grote en middelgrote gemeenten) waarin wij als provincie financieel participeren (mogelijk maken) en indirect bij alle andere binnenstedelijke ontwikkelingen in gemeenten.
- Verduurzamen en vergroenen (klimaatadaptief maken) van alle bedrijventerreinen Brabant breed. 'Grote Oogst' is een extra stimulator voor een aantal bedrijventerreinen, deze dienen als voorbeeld/vliegwiel voor anderen.

2.3 Voorbeeldprojecten

Er lopen al mooie initiatieven die bijdragen aan een gezondere leefomgeving voor de Brabanders.

Voorbeeld 1: Planvorming stedelijke ontwikkeling gemeente Oss

Bij de planvorming voor een nieuwe stedelijke ontwikkeling aan de westkant van de gemeente Oss (woongebied Amsteleind) is ruimte voor alle input en is aan de voorkant van het proces 'vertraagd' zodat er integrale afstemming en samenwerking met Waterschap Aa en Maas en de provincie Noord-Brabant heeft kunnen plaatsvinden. Daardoor is er adequaat aangesloten bij de van belang zijnde onderdelen uit de actuele Brabantse verstedelijkingsstrategie en het ontwikkelprincipe water en bodem sturend. Hiervoor zijn aanvullende onderzoeken gedaan om gedegen inzichten te krijgen in het robuuste water- en bodemsysteem van nu. Dit heeft veel kennis en inzichten opgeleverd hoe daarmee om te gaan bij de ontwikkeling van het plangebied Amsteleind om zodoende een toekomstbestendige wijk (80 tot 100 jaar) te kunnen ontwikkelen.

Tegelijkertijd zijn ook andere inzichten ontwikkeld over onder meer mobiliteit, parkeernormen, locatie van voorzieningen en de ontwikkelstrategie. Deze aspecten tezamen hebben zoveel nieuwe inzichten op verschillende onderdelen opgeleverd dat het plan en plangebied op verschillende onderdelen is bijgesteld en daarmee aan kracht en aan basis voor toekomstbestendigheid heeft gewonnen. Deze manier van werken is een goed voorbeeld van een integrale ontwikkeling en samenwerking aan de voorkant (proactief).

Voorbeeld 2: Grote Oogst

Met het project Grote Oogst geeft provincie Noord-Brabant een impuls aan (versnellen van) het verduurzamen van bedrijventerreinen. Op bedrijventerreinen in Brabant wordt 53% van de energie in Brabant gebruikt en slechts 20% van het oppervlak van de (volledig uitgegeven) bedrijventerreinen is niet verhard. Duurzame bedrijventerreinen zijn een belangrijke voorwaarde voor een toekomstbestendige economie en een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Daarnaast kan de verduurzaming van bedrijventerreinen een substantiële bijdrage leveren aan onder andere de energietransitie, circulariteit, klimaatadaptatie en stikstof. Uiteindelijk draagt dat bij aan een van de belangrijke Brabantse doelen: brede welvaart voor alle Brabanders.

Met Grote Oogst werkt provincie Noord-Brabant aan de verduurzaming en vergroening van 12 bedrijventerreinen (verspreid over heel Brabant). Deze bedrijventerreinen zijn specifiek geselecteerd vanwege de grote duurzaamheidswinst die daar te behalen is. Aan de hand van plannen van aanpak, die zijn opgesteld door de gemeenten en het bedrijfsleven, wordt de komende drie jaar gewerkt aan concrete acties om tot verduurzaming te komen. Naast het uitvoeren van de plannen van aanpak op deze terreinen zal de kennis en ervaring die wordt opgedaan ook gedeeld en toegepast worden op de andere ruim 600 bedrijventerreinen in Brabant. Daarnaast gaan we na welke rol de provincie gaat nemen bij de verduurzaming van de andere bedrijventerreinen vanuit de gedachte van richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken. Daarbij wordt er specifiek gekeken naar bedrijventerreinen die een grote bijdrage kunnen leveren aan de vermindering van de stikstofuitstoot.

3. Water en Bodem

Het programma Water en Bodem is gericht op het realiseren van een klimaatbestendig en veerkrachtig water- en bodemsysteem tegen 2050, dat bestand is tegen extreme omstandigheden. Het werkt aan de beleidsdoelstellingen: voldoende water, schoon water, veilig water, een vitale bodem en klimaatadaptatie. Zo draagt het programma bij aan een gezondere en aantrekkelijkere leefomgeving voor de inwoners van Brabant.

3.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

- **Veilig water**
Het programma Water en Bodem werkt eraan om de kans op overstromingen vanuit de grote rivieren klein te houden en beschermt inwoners en bedrijven tegen wateroverlast vanuit beken en kanalen.
- **Schoon water**
Planten en dieren in het oppervlaktewater geven inzicht in de gezondheid van het watersysteem. Het programma Water en Bodem werkt aan schoon water door ook te letten op de aanwezigheid van chemische stoffen in oppervlaktewater en grondwater.

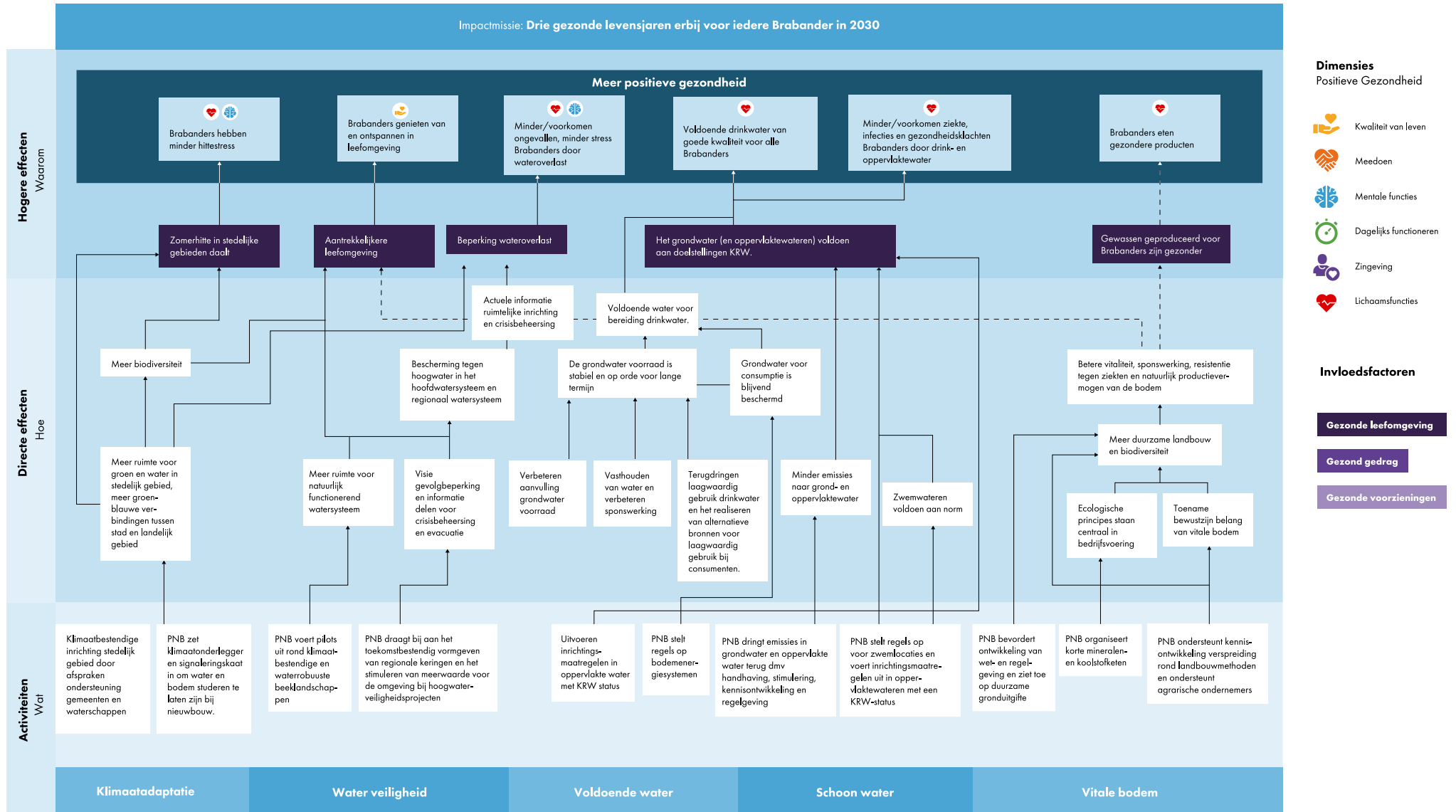

- **Voldoende water**
Voldoende oppervlakte- en grondwater is essentieel voor landbouw, natuur, bossen, parken, tuinen, industrie, scheepvaart en waterrecreatie. Het programma Water en Bodem werkt aan voldoende water en een optimale waterverdeling.

Actuele cijfers zijn te vinden op de websites [Brabant inZicht](#) en [Samen maken we Brabant klimaatbestendig](#).

3.2 Praatplaat

Via onderstaande verandertheorie laten we zien hoe we vanuit het programma Water en Bodem bijdragen een drie gezonde ervaren levensjaren erbij voor iedere Brabander.

3.3 De belangrijkste Impactlijnen

Het Programma Water en Bodem richt zich op vijf belangrijke thema's: klimaatadaptatie, veilig water, voldoende water, schoon water, en vitale bodem. Via elk van deze beleidsopgaven wordt direct of indirect bijgedragen aan de gezondheid van de Brabander.

- **Klimaatadaptatie:** klimaatadaptatie is gericht op het beperken van negatieve gevolgen van klimaatverandering. Terwijl tegelijkertijd het water- en bodemsysteem op orde wordt gebracht en goede kansen worden benut voor een aantrekkelijker leefomgeving door te kiezen voor groenblauwe oplossingen in stad en land. Dit leidt indirect tot het verminderen van hittestress op het moment dat dit kan meekoppelen met groenblauwe inrichting van stedelijk gebied.
- **Veilig water:** veiligheid tegen hoogwater in het hoofdwatersysteem en het regionaal watersysteem.
- **Voldoende water:** niet te weinig grondwater en oppervlaktewater met optimale waterverdeling in geval van extreme droogte en niet te veel oppervlaktewater om ernstige regionale wateroverlast zo veel mogelijk te voorkomen.
- **Schoon water:** schoon grond- en oppervlaktewater voor onze volksgezondheid en natuur, conform de normen van de KRW. Het voorkomen van verontreiniging en het beschermen van diepe grondwatervoorraden.
- **Vitale bodem:** de bodemkwaliteit in Brabant wordt verbeterd, wat leidt tot gezondere gewassen.

3.4 Voorbeeldprojecten

Voorbeeld 1: 1001 Hete Nachten

De Hogeschool van Amsterdam onderzoekt hoe we effectief kunnen inspelen op nachthitte. De opgedane inzichten worden vertaald in adviezen en richtlijnen voor gemeenten en woningcorporaties over de koeling van woningen en buitenruimtes. Provincie Noord-Brabant is partner in dit project.

Voorbeeld 2: De Straadkrant

De Straadkrant staat voor Straten Transformeren Ruimtelijk, Adaptief, Aantrekkelijk en Duurzaam. De krant is bedoeld voor iedereen die aan, in, op en onder de straat werkt en praktische kennis en handvatten zoekt: de ontwerpers, ontwikkelaars, bouwers en beheerders van buurten, de bestuurders die erover gaan en de mensen die ze bewonen.

Voorbeeld 3: Greendeal Werklandschappen van de Toekomst (IVN)

De meeste bedrijventerreinen zijn niet ingericht op de grote problemen die klimaatverandering met zich meebrengt. Om daar wat aan te doen, ondertekende Noord-Brabant als tweede provincie van Nederland de green deal met de stichting Werklandschappen van de Toekomst.

4. Natuur, Milieu en VTH

Natuur

Een fysieke leefomgeving met voldoende groen en natuur is van belang voor de (ervaren) gezondheid van mensen. Fysieke omgevingsfactoren hebben een grote invloed op de gezondheid. Het onderwerp is actueler dan ooit: de coronapandemie en klimaatverandering laten zien hoe de omgeving onze gezondheid bedreigt. De provincie streeft daarom naar het verbeteren van de fysieke leefomgeving. We zetten in op een gezonde leefomgeving door onder meer te werken aan schone lucht, schoon water, een gezond en duurzaam Brabant en aan natuurontwikkeling.

4.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

Aan de hand van een model hebben onderzoekers van het RIVM aangegeven op welke vier manieren groen invloed heeft op fysieke en mentale gezondheid: schade verminderen, schade veroorzaken, herstel bevorderen en gezond gedrag bevorderen. Zo kan groen de gezondheidsschade verminderen van luchtverontreiniging, hitte en geluid. Mensen herstellen door groen. Enerzijds omdat groen stress vermindert en het concentratievermogen verbetert, anderzijds omdat groen in de omgeving beweging en sociale interactie kan stimuleren. Toch kunnen mensen ook last hebben van dieren en planten, zoals ratten, muggen, eikenprocessierups, berenklauw of brandnetels.

Groen draagt bij aan een betere mentale gezondheid. Omdat een groene omgeving uitnodigt om te bewegen en ontspannen, speelt groen een rol bij de vermindering van overgewicht, diabetes type 2 en hart- en vaatziekten. Ook ziet het RIVM een gunstig effect tussen groen en hoe lang mensen leven, hoe zwaar baby's bij hun geboorte zijn en de werking van het immuunsysteem. Groen lijkt te zorgen voor een verbeterde nachtrust. Concentratie, geheugen en leerprestaties verbeteren bij contact met groen, met name bij kinderen.

4.2 De belangrijkste Impactlijnen

- **Natuur voor en door Brabanders:** we willen natuur nog meer gaan verbinden met de Brabantse samenleving. Brabanders voelen zich verbonden met de natuur in natuurgebieden, in de stad, in het dorp en in het agrarisch gebied. Meer groen in de directe omgeving.
 - Het aantal vierkante meters groen per gemeente in de bebouwde kom is in 2030 met 5% toegenomen ten opzichte van 2023.
- **Revitaliseren en aanleggen bossen:** vastleggen CO₂, verbeteren biodiversiteit en tegengaan verdroging.
 - 13.000 hectare nieuw bos aangelegd ten opzichte van 2020.
 - 20.000 hectare bos op zandgronden omgevormd naar vitaal bos (revitalisering bestaande bossen) ten opzichte van 2020.

4.3 Voorbeeldprojecten

Er lopen al mooie initiatieven die bijdragen aan drie gezonde levensjaren erbij voor alle Brabanders.

Voorbeeld 1: Samenwerking project Groene GGZ/Helend landschap

Intern wordt er al nadrukkelijk samengewerkt tussen Gezondheid en Natuur in en aan verschillende projecten die lopen in de provincie. Eén daarvan is het project Groene GGZ/Helend landschap dat geïnitieerd wordt door IVN Noord-Brabant en Nature for Health. Zij werken hierbij samen met vier grote GGZ-instellingen in Brabant aan het vergroenen van de vaak grote terreinen. Op die manier wordt bijgedragen aan de gezondheid van cliënten, werknemers en buurtbewoners en daarnaast het groen en de biodiversiteit versterkt.

Voorbeeld 2: Groene schoolpleinen

Schoolpleinen zijn vaak grijze stenige vlakten. De provincie Noord-Brabant stimuleert de vergroening van schoolpleinen. Inmiddels zijn ruim 400 schoolpleinen in Brabant vergroend en de komende jaren komen daar nog eens 100 pleinen bij. Een groen schoolplein is niet alleen goed voor de biodiversiteit. Het is wetenschappelijk bewezen dat een groen schoolplein bijdraagt aan de gezondheid van kinderen. Een groen schoolplein gaat hittestress tegen; het zorgt voor meer beweging, betere concentratie en minder pestgedrag. Vaak is er op een groen schoolplein ook ruimte voor een schoolmoestuin, waardoor kinderen ook leren over gezond en duurzaam voedsel.

Voorbeeld 3: Onderzoek Prettig groen wonen

Landelijk onderzoek dat gedaan wordt door Wageningen University & Research (WUR) waar wij als provincie gezamenlijk vanuit zowel Natuur, Klimaat, Wonen als Gezondheid aan meedoen. Het onderzoekstraject is bedoeld om kennis op te bouwen en deze om te zetten naar concrete handvaten, zodat er meer functioneel groen rondom sociale woningbouw gerealiseerd wordt. Waarbij met functioneel groen bedoeld wordt dat ook bijdraagt aan klimaatadaptatie, een hogere natuurwaarde, een betere gezondheid en een fijnere leefomgeving. Het doel is om deze kennis ook naar Brabant te halen, waarbij verschillende partners zoals woningcorporaties, gemeenten en hoveniers zijn en worden aangehaakt.

Milieu

We dienen het milieu te beschermen, ook om onze verantwoordelijkheid te kunnen nemen om samen met anderen te zorgen voor een gezonde leefomgeving. We willen dat Brabant een fijne en gezonde plek is om te leven, wonen en te ondernemen, nu en in de toekomst. Schone lucht, water en bodem en weinig tot geen milieuhinder zijn daarvoor basisvoorwaarden en dragen bij aan het welzijn en de gezondheid van Brabanders. Als de lucht-, water-, bodem- of ondergrondkwaliteit niet op orde zijn, heeft dat negatief effect op het welzijn, de veiligheid, de gezondheid van Brabanders. We willen voor alle milieuaspecten minimaal voldoen aan de wettelijke normen, maar ondertussen streven naar steeds beter: een Brabant met een steeds schoner, gezonder en veiliger milieu.

Voor milieu gelden veel internationale en nationale kaders. Deze zijn opgenomen in het beleidskader van Milieu. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet is een groot deel van de milieuwetgeving naar deze wet overgegaan.

4.4 Ontwikkeling – Enkele cijfers

Het is alom bekend dat de luchtkwaliteit een belangrijke bijdrage levert aan de gezondheid van mensen. Uit cijfers van het RIVM blijkt dat 3,5% van de ziektelast gerelateerd is aan slechte luchtkwaliteit.

De gezondheidseffecten gemiddeld over heel Noord-Brabant zijn als volgt:

- Bij 1 op de 5 (20,2%) kinderen met astma, is de astma toe te schrijven aan luchtverontreiniging.
- Bij bijna 1 op de 4 (22,9%) volwassenen met een hart- of vaatziekte, is de ziekte toe te schrijven aan luchtverontreiniging.
- Bij ruim 1 op de 7 (15,1%) longkankerpatiënten, is de longkanker toe te schrijven aan luchtverontreiniging.
- De gemiddelde vroegtijdige sterfte door blootstelling aan PM10 en NO2 is in Noord-Brabant 358 dagen. Brabanders verliezen dus gemiddeld bijna een jaar door vervuilde lucht.
- De gezondheidsschade door de blootstelling aan luchtverontreiniging is in Noord-Brabant vergelijkbaar met het meer roken van 4,9 sigaretten per dag. De lucht die bewoners in Noord-Brabant inademen is dus vergelijkbaar met de lucht die iemand zou inademen als een huisgenoot elke dag bijna 5 sigaretten binnenshuis rookt. (Bron, GGD-en in Brabant – mei 2022. Luchtkwaliteit en gezondheid in Brabant).
- 70% van de Brabanders maakt zich zorgen over de eigen gezondheid door blootstelling aan fijnstof.
- 60% van de Brabanders maakt zich zorgen over de gevolgen van stikstof voor de eigen gezondheid.
- 66% maakt zich zorgen over de klimaatverandering voor de eigen gezondheid.
- 84% maakt zich zorgen over klimaatverandering voor de gezondheid van toekomstige generaties (GGD-monitor Gezonde leefomgeving, 2022).

4.5 Praatplaat

Voor Milieu is in een eerder stadium een verandertheorie ontwikkeld die echter niet meer aansluit op het huidige beleid. Een nieuwe verandertheorie (praatplaat) wordt in samenspraak met het programma Natuur en Milieu (inclusief VTH) opgesteld en vormt de basis voor de bijdrage vanuit Natuur en Milieu aan 'drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030'.

4.6 De belangrijkste Impactlijnen

- Verminderen van luchtvervuiling.
- Minder licht- en geuroverlast.
- Minder geluidhinder.
- Schonere en gezondere bodem en ondergrond met minder of geen Zeer Zorgwekkende Stoffen.

In het beleidskader Milieu is al expliciet per milieuthema de relatie met gezondheid gelegd. De gezondheidsschade van luchtkwaliteit en geluid is momenteel het grootst. Daarnaast zorgt ZZS potentieel voor grote schade in de toekomst.

Luchtkwaliteit

De gemiddelde bevolkingsgewogen blootstelling concentratie stikstof (NO₂) en fijnstof (PM₁₀) neemt af.

Het aantal Brabantse gemeenten dat deelneemt aan het Schone Luchtakkoord neemt toe.

Streefwaarde:

- WHO-advieswaarde PM₁₀ van 15 µg/m³ en NO₂ van 10 µg/m³ in 2030 in Brabant.
- WHO-advieswaarde PM_{2,5} van 5 µg/m³ in 2040 in Brabant.

Geluid

Aantal bestaande overlastsituaties geluid.

Aantal resterende woningen met een geluidsbelasting >60dB met een onbekend binnenniveau of een binnenniveau >36 dB (provinciale wegen).

Streefwaarde: 50dB Lden en 40DB Lnigt.

Indicatoren:

ZZS (Zeer Zorgwekkende Stoffen)

Emissies ZZS: Top 3 van ZZS die het meest voorkomen bij bedrijven die onder provinciaal gezag vallen. Lood, Nikkel en Cadmium.

Percentage provinciale bedrijven* waarvan we:

- Een vermijdings- en reductieprogramma hebben ontvangen.
- Een vermijdings- en reductieprogramma hebben ontvangen én hebben beoordeeld.
- Op basis van het vermijdings- en reductieprogramma-plan maatregelen gerealiseerd zijn voor ZZS.

*Van de bedrijven waarvoor de provincie bevoegd gezag is en waarvan bekend is dat er ZZS vrijkomen.

Streefwaarde: De emissies van ZZS en pZZS door bedrijven naar water, bodem en lucht zijn in 2030 gehalveerd ten opzichte van 2023.

De 3 meest voorkomende ZZS geven een indicatie van de emissie.

4.7 Voorbeeldprojecten

Er lopen al mooie initiatieven die bijdragen aan drie gezonde levensjaren erbij voor alle Brabanders.

Voorbeeld 1: Walstroom (Moerdijk)

Bij het project Walstroom (Moerdijk) worden twee elektrapunten gerealiseerd voor schepen, zodat deze hun motoren niet hoeven te laten lopen als ze aangemeerd zijn. Hiermee verminderen we fijnstof en stikstof uitstoot. Het project wordt uitgevoerd door het havenbedrijf Moerdijk met partners met SPUK-subsidie van de provincie.

Voorbeeld 2: Pilot goed benutten biologische combiluchtwassers varkenshouderij

Samen met het Rijk, WUR (Wageningen University & Research) en omgevingsdiensten voeren we vanuit Milieu én Landbouw en Voedsel de pilot 'Goed benutten biologische combiluchtwassers varkenshouderij' uit om te komen tot een aanpak voor ammoniak (secundair fijnstof) en geurverwijdering in bestaande combiluchtwassers.

Vergunningen, Toezicht en Handhaving (VTH)

De provincie Noord-Brabant is als bevoegd gezag verantwoordelijk voor de vergunningverlening, het toezicht en de controle op bedrijven die grote hoeveelheden gevaarlijke stoffen verwerken, ook wel 'Seveso-inrichtingen' genoemd. Daarnaast richt de provincie zich op de preventie en bestrijding van milieuverontreiniging, met name door haar taken in het kader van de Europese Richtlijn Industriële Emissies (EU). Vergunningverlening, toezicht en handhaving wordt in opdracht en mandaat van de provincie uitgevoerd door de drie Brabantse Omgevingsdiensten: Omgevingsdienst Brabant Noord, Omgevingsdienst Midden- en West-Brabant en Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant. In specifieke gevallen, zoals bij externe veiligheid, wordt hierbij advies gegeven richting de omgevingsdiensten vanuit programma's VTH en milieu. Aandacht wordt besteed aan alle in de Omgevingswet genoemde milieuaspecten, zoals luchtkwaliteit, externe veiligheid, geluid en geur.

De Provinciale Raad Gezondheid heeft in april 2024 een werksessie georganiseerd en komt met de volgende constatering:

- Systeem van milieuwet- en regelgeving heeft veel goeds gebracht, maar knelt nu omdat gezondheid als begrip wordt verbreed en 'milieukwaliteit' met de inwerkingtreding van de Omgevingswet 'omgevingskwaliteit' wordt. Bescherming van de fysieke leefomgeving wordt hierbij gepositioneerd naast het benutten van de fysieke leefomgeving. Bij het beschermen gaat het over het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving. Het zorgen voor een gezonde fysieke leefomgeving is een doel geworden van de wet, waarbij de bestuurlijke afweegruimte die er voor een aantal milieuthema's zijn, decentraal zijn neergelegd bij gemeenten. I.c.m. burgers die zich beroepen op de bescherming van de rechten van de mens (EVRM art 8) en hun recht op een gezonde leefomgeving lijkt dit basis te bieden dat belangen (economisch/gezondheid) in de toekomst anders gewogen moeten gaan worden.

- Nog te veel focus op regels i.p.v. waar we heen willen. Welk beschermingsniveau willen we bieden? Wat verstaan we precies onder 'omgevingskwaliteit'?
- Economisch belang van industrie en landbouw prevaleert nog vaak, terwijl externe effecten een milieu- en gezondheidsprobleem zijn.
- Verschillende partijen (multidisciplinair & beleid/uitvoering) moeten meer met elkaar in gesprek over (gedeelde) belangen en doelen om samen het toekomstbeeld te bereiken: wat, wie en hoe?
- Inwoners zijn mondiger geworden en vragen ook om dialoog. Neem bezorgdheid serieus, anders neemt het spanningsveld toe.

Hierna volgt een advies dat de PRG opstelt. Op basis daarvan wordt een voorstel gemaakt voor GS welke acties ondernomen worden n.a.v. dat advies.

5. Economie, Kennis en Talentontwikkeling

Als provincie Noord-Brabant werken we aan een internationaal concurrerende, circulaire en welvarende Brabantse economie. Een goed draaiende Brabantse economie is immers een belangrijke voorwaarde voor het versterken van onze brede welvaart. Onze Brabantse economie draait nog steeds op volle toeren, maar kent ook een aantal uitdagingen, zoals geopolitieke dynamiek, krapte op de arbeids- en woningmarkt, druk op het elektriciteitsnetwerk, beperkingen vanwege stikstof, die steeds meer de directe leefomgeving en de bestaanszekerheid van de Brabander raken. We lopen tegen grenzen aan van zowel onze economie als onze omgeving: er is schaarste. Daarmee dringt ook steeds meer en steeds breder het besef door dat we wendbaar moeten zijn. We moeten nieuwe wegen inslaan voor een gezonde en welvarende toekomst voor Brabant.

We hebben als provincie de verantwoordelijkheid om Brabant toekomstbestendig te ontwikkelen. Dit doen we door onze internationaal toonaangevende economie niet alleen te laten bloeien, maar ook te verbinden aan de maatschappelijke uitdagingen van de toekomst en daarmee aan de brede welvaart van Brabant. Als provincie willen we graag het verschil maken, zodat het prettig wonen en werken blijft, bedrijven goed kunnen ondernemen en Brabanders ook in de toekomst een mooie boterham verdienen.

Door de dubbele vergrijzing en ontgroening is een transitie in de zorg nodig. Er is te weinig personeel beschikbaar en de kosten worden te hoog. Deze transitie betekent dat de zorg moet veranderen, meer digitaal, meer thuis, minder zorgvraag en meer eigen verantwoordelijkheid voor gezondheid. Daarnaast is er een groot verschil tussen de gezondheid van mensen met een hoog en laag inkomen.

5.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

De provinciale ambitie is 'iedereen plukt de vruchten van economisch succes'. Om iedereen te laten profiteren, zal ongelijk moeten worden geïnvesteerd. De impact van gezondheidsachterstanden is groot, op individuen en op de samenleving als geheel. De aanpak van gezondheidsverschillen is cruciaal voor het behalen van de doelstelling 'drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander'. In Nederland (en ook in Brabant) leven mensen met basisonderwijs of vmbo gemiddeld 4 jaar korter dan mensen met hbo of een universitaire opleiding. En zelfs 15 jaar in minder goed ervaren gezondheid.

Bestaanszekerheid: 35% van de ervaren gezondheid wordt bepaald door bestaanszekerheid (WHO). Hoewel Noord-Brabant relatief goed scoort t.o.v. andere provincies waar het gaat om inkomen, arbeidsparticipatie en werkloosheid (Regionale Monitor Brede Welvaart 2021), zijn opleidingsniveau en arbeidsmarktaandeel in steden en aantasting van de koopkracht door de gestegen inflatie en sterke toename van de energiekosten aandachtspunten. Het aandeel Brabanders dat moeite heeft met rondkomen, groeide voor het eerst sinds jaren weer tot 1 op de 5 inwoners (GGD 2023).

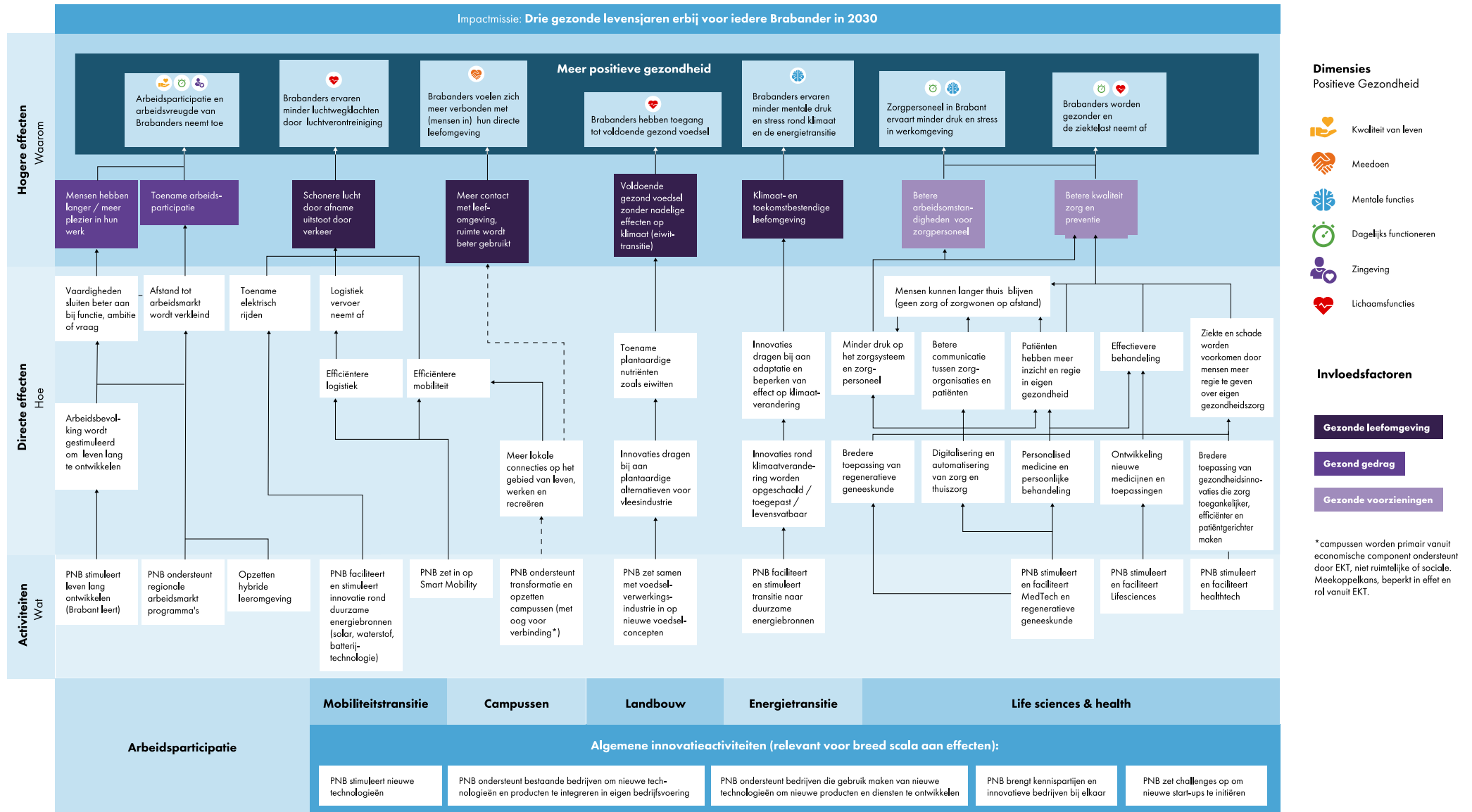
In het provinciale arbeidsmarktbeleid is veel aandacht voor een leven lang leren en talentontwikkeling. Inzetten op talentontwikkeling en vaardigheden voor iedere Brabander draagt bij aan arbeidsparticipatie, arbeidsvreugde, gezondheidsvaardigheden en algehele gezondheid. In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met lezen, schrijven en/of rekenen. Dus ongeveer 1 op de 6 mensen. 25% van de volwassen Nederlanders heeft beperkte gezondheidsvaardigheden. Bijna 1 op de 5 mensen boven de 12 jaar heeft **beperkte digitale vaardigheden**. In de huidige Nederlandse kenniseconomie raakt het onvermogen om goed te kunnen lezen, schrijven en/of rekenen direct aan de welvaart van mensen. Dit resulteert in minder inkomsten uit werk en hogere zorgkosten voor laaggeletterden.

Goede gezondheidszorg is voor veel mensen een belangrijk thema blijkt uit onderzoek van Zorginstituut Nederland in 2022: 70% van de Nederlanders wil de zorg anders organiseren om deze goed, toegankelijk en betaalbaar te houden. De zorg staat onder druk en is niet langer toekomstbestendig. 10% van de ervaren gezondheid, wordt bepaald door goede, betaalbare en begrijpelijke zorg (WHO).

5.2 Praatplaat

Via onderstaande verandertheorie laten we zien hoe we vanuit het programma Economie, Kennis en Talentontwikkeling bijdragen aan drie gezonde ervaren levensjaren erbij voor iedere Brabander.

5.3 De belangrijkste Impactlijnen

- **Innovatie:** bijdragen aan het leveren van (deel)oplossingen voor maatschappelijke transitie waarbij tevens de werkgelegenheid en het innovatief vermogen voor het Brabantse bedrijfsleven wordt versterkt. Voorbeelden hiervan zijn de innovatiecoalities: Eiwittransitie; Regeneratieve Geneeskunde; Medische technologie. We zetten in op de verdere uitvoering van de innovatiecoalities die in voorgaande jaren zijn opgestart. Middels specifieke KPI's in elke innovatiecoalitie (o.a. de innovatiecoalities "Meten is weten, van het ziekenhuisbed tot thuis") dragen we er zorg voor dat deze bijdragen aan de "3 gezondere levensjaren voor elke Brabander". De inzet op gebied van gezondheid is gericht op meer innovaties in de zorg door het MKB en het verlagen van de drempel tot de zorg voor MKB-bedrijven. Het thema preventie en persoonlijke gezondheid heeft daarin een toenemend belang. Preventie wordt door velen gezien als een grote bijdrage aan de oplossing van de uitdagingen in de zorg, maar de meeste betrokken partijen zijn nog gericht op zorg en ziekte en niet op gezondheid.
- **Passende arbeidsparticipatie:** het hebben van een baan maakt dat Brabanders zichzelf kunnen ontplooiën, een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving, zingeving kunnen ervaren en hun sociale netwerk en positie kunnen vergroten. We zetten in op talentontwikkeling en vaardigheden voor iedere Brabander. Dit draagt bij aan arbeidsparticipatie, arbeidsvreugde, gezondheidsvaardigheden en algehele gezondheid.
 - We richten ons op flexibel onderwijs, in samenhang met ontwikkelingen in het werkveld. Werkgevers worden gestimuleerd om ruimte te geven aan een gezonde leercultuur, zodat innovatie sneller vorm kan krijgen. Deze ambitie realiseren we niet alleen; we werken samen met partners uit onderwijs, medeoverheden en het bedrijfsleven. We helpen werkgevers – onder meer via Pact Brabant - met skills-denken. Hierbij ligt de focus op de ontwikkeling van vaardigheden en competenties die nodig zijn voor een functie, in plaats van alleen te kijken naar diploma's of ervaring.
 - Arbeidsparticipatie gaat over de hoeveelheid werkende mensen en de hoeveelheid uren die er gewerkt worden. We kunnen met ander werkgeverschap en een ander soort arbeidsplaatsen kansen bieden aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Je kunt arbeidsparticipatie verhogen door niet-werkenden aan werk te helpen, mensen die cruciale vaardigheden missen op te leiden, en door de omstandigheden thuis te verzachten.
 - We onderzoeken de aanvullende rol van de provincie op een aanpak op het leiden van werkenden en niet-werkenden naar tekortsectoren. Daarnaast onderzoeken we mogelijkheden op het verminderen van uitval van personeel bij Brabantse werkgevers in diezelfde tekortsectoren. We richten ons op werkzoekenden en (voormalig) laaggeletterden die hun weg naar de arbeidsmarkt zoeken. We investeren in scholing, begeleiding en coaching om hen te ondersteunen bij de overgang naar nieuwe werktrajecten. Het verbeteren van de taal-, reken- en digitale vaardigheden van laaggeletterden bevordert hun toegang tot de arbeidsmarkt en heeft directe positieve effecten op hun arbeidskansen. Dit draagt bij aan een verhoogde productiviteit en effectiviteit op de werkvloer, evenals aan het vergroten van het zelfvertrouwen, de zelfstandigheid en het inkomen van werknemers.
 - We bieden perspectief voor 50-plussers op de arbeidsmarkt door ervoor te zorgen dat zij beter voorbereid zijn op veranderingen in werk en toekomstige beroepen die voortkomen uit de transitieopgaven, door toekomstbestendige vaardigheden voor het werk van morgen te ontwikkelen. Dit doen we bijvoorbeeld door de aanpak digitale vaardigheden.

- **Digitalisering zorg en thuiszorg:** de zorg moet veranderen, meer digitaal, meer thuis, minder zorgvraag en meer eigen verantwoordelijkheid voor gezondheid. De zorg is nu volop bezig met die transitie ondersteund door nationale programma's zoals IZA (integraal zorg akkoord). De transitie geeft kansen voor innovatieve producten en diensten waar het bedrijfsleven op kan inspelen zowel richting de zorg als richting de consument.
 - Ziekenhuizen proberen mensen zo kort mogelijk in het ziekenhuis te laten verblijven. Dat kan als mensen gezonder zijn voor een behandeling en als er achteraf een goede begeleiding en bewaking beschikbaar is thuis. Daarnaast willen ze mensen met een chronische aandoening (55% van de Nederlandse bevolking) zo veel mogelijk thuis behandelen en monitoren. Door een groeiend aantal innovaties en door betere dataverbindingen is thuisverzorging steeds beter mogelijk.
 - Met de BrabantRing verzekeren we een veilige, snelle en betrouwbare verbinding voor de Brabander met de overheid, het ziekenhuis of hun school. Brabantring BV is een feit maar nu moet de uitrol en groei worden aangewakkerd. Een belangrijke doelgroep daarbij is de zorg.

5.4 Voorbeeldprojecten

Er lopen al veel mooie initiatieven die bijdragen aan drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander.

Voorbeeld 1: Gezondheid hubs

Gezondheid hubs is een initiatief van diverse organisaties binnen en buiten de zorg om meer aandacht te geven aan preventie en zorg buiten zorginstellingen. Er is al een pilot in Roermond en dit initiatief heeft als doel om ook in Brabant op een viertal locaties (west, midden, zuidoost en noordoost) een pilotlocatie te realiseren. Op die pilotlocaties kunnen dan onder andere innovaties van MKB-bedrijven worden getoond, getest en ingezet en wordt de stap van zorg naar gezondheid via preventie tastbaar. Zo wordt ook de drempel voor innovaties richting toekomstige gebruikers verlaagd en wordt er gewerkt aan het verbeteren van dataverbindingen tussen zorgorganisaties en “patiënten”. Per regio zal het consortium anders zijn om gebruik te maken van de energie en daadkracht bij partners en om diverse succesvolle mogelijke inrichtingen van de gezondheidshubs te kunnen onderzoeken. De bedoeling is om een impuls te geven die daarna, bij succes, door de partijen kan worden doorgezet zonder een rol voor de provincie. De status is op dit moment verkennend, verwachte start is 2025.

Voorbeeld 2: Platform Brabant Leert

Het platform Brabant Leert, opgericht aan het begin van de coronacrisis, heeft zijn nut bewezen. Brabant Leert biedt werkende Brabanders de mogelijkheid om gratis of tegen lager tarief opleidingen, cursussen en loopbaantrajecten te volgen. Inmiddels zijn de problemen op de arbeidsmarkt veranderd. De vraag naar goed opgeleide mensen is hoog. Brabant Leert is er om die opleidingen te bieden, zodat iedereen de juiste vaardigheden kan ontwikkelen om een goede baan te vinden. De afgelopen drie jaar hebben bijna 8.000 Brabanders een cursus, opleiding of loopbaanadvies gevolgd, met zorg, IT en techniek als populairste richtingen. De vraag naar personeel blijft echter groot. Om dat

probleem op te lossen willen de partners van Brabant Leert jaarlijks 20.000 Brabanders omscholen of bijscholen. Er worden extra cursussen en opleidingen ontwikkeld, maar er wordt ook gewerkt aan een skills paspoort. Hierin staan je vaardigheden en talenten geregistreerd, in plaats van de huidige focus op diploma's.

Voorbeeld 3: Smart BioMaterials Consortium (SBMC)

In 2016 is de provincie Noord-Brabant samen met een drietal andere provincies de samenwerking aangegaan met het landelijke Regeneratieve Medicines crossing borders consortium (RegmedXB). RegMedXB is een internationaal toonaangevend initiatief in regeneratieve geneeskunde (RG). Regeneratieve geneeskunde heeft de potentie om nu ongeneesbare ziektes efficiënter te genezen door gebruik te maken van het zelfherstellend vermogen van het lichaam. Regeneratieve therapieën zorgen voor genezing in plaats van langdurige kostbare zorg (Care to Cure).

De samenwerking met RegmedXB was gericht op impact en valorisatie van nieuwe medische technologieën via het bedrijfsleven en heeft geleid tot een toegekend Groeifonds voorstel “Nationale pilotfabriek regeneratieve geneeskunde” (2021). Eén van deze pilotfabrieken is gevestigd in Eindhoven, namelijk het Smart BioMaterials Consortium (SBMC). SBMC richt zich op het ontwikkelen van nieuwe biomaterialen die nodig zijn voor toepassing en ontwikkeling van nieuwe regeneratieve therapieën. Daarnaast biedt deze tak van wetenschap ook mogelijkheden voor het verminderen van dierproeven (organ-on-a-chip).

De realisatie van de pilotfabriek draagt bij aan innovaties binnen de gezondheidszorg en helpt om de innovatiekracht van Nederland te vergroten. Door middel van het ondersteunen van SBMC wil de provincie een versnelling geven aan de regionale ontwikkel- en productie-infrastructuur ten gunste van bedrijven en kennisinstellingen bij het ontwikkelen en valoriseren van nieuwe RG-therapieën, productietechnologie en diensten.

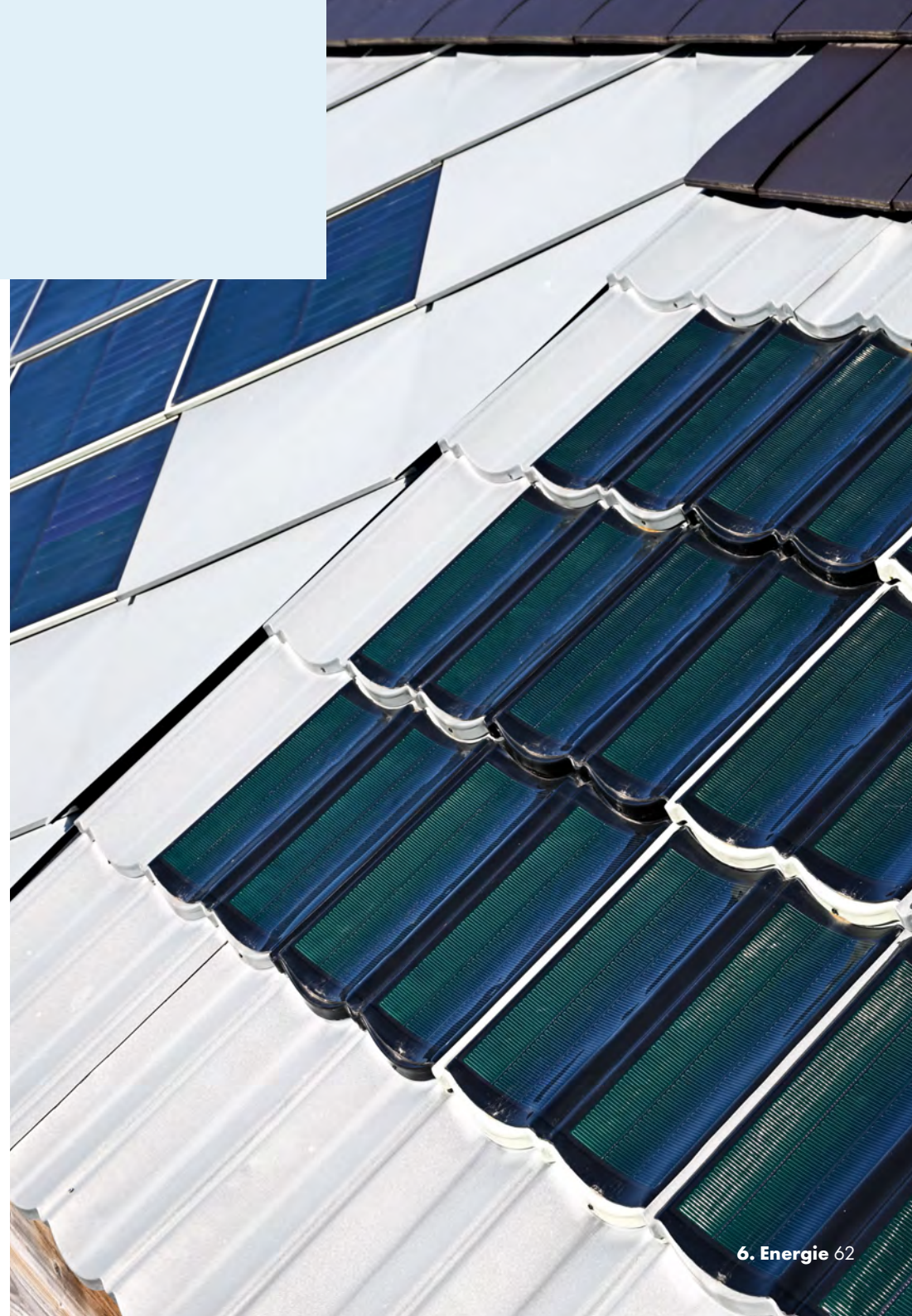
6. Energie

Het Energieprogramma draagt bij aan de gezondheid van de inwoners door het verbeteren van de luchtkwaliteit, het verminderen van energiearmoede en de verbetering van de leefomgeving.

Het programma Energie richt zich op de energietransitie en heeft als doel de CO₂-uitstoot te verminderen en het gebruik van duurzame energie te verhogen. Het programma speelt in op nieuwe ontwikkelingen en werkt samen met andere programma's om integrale oplossingen te realiseren.

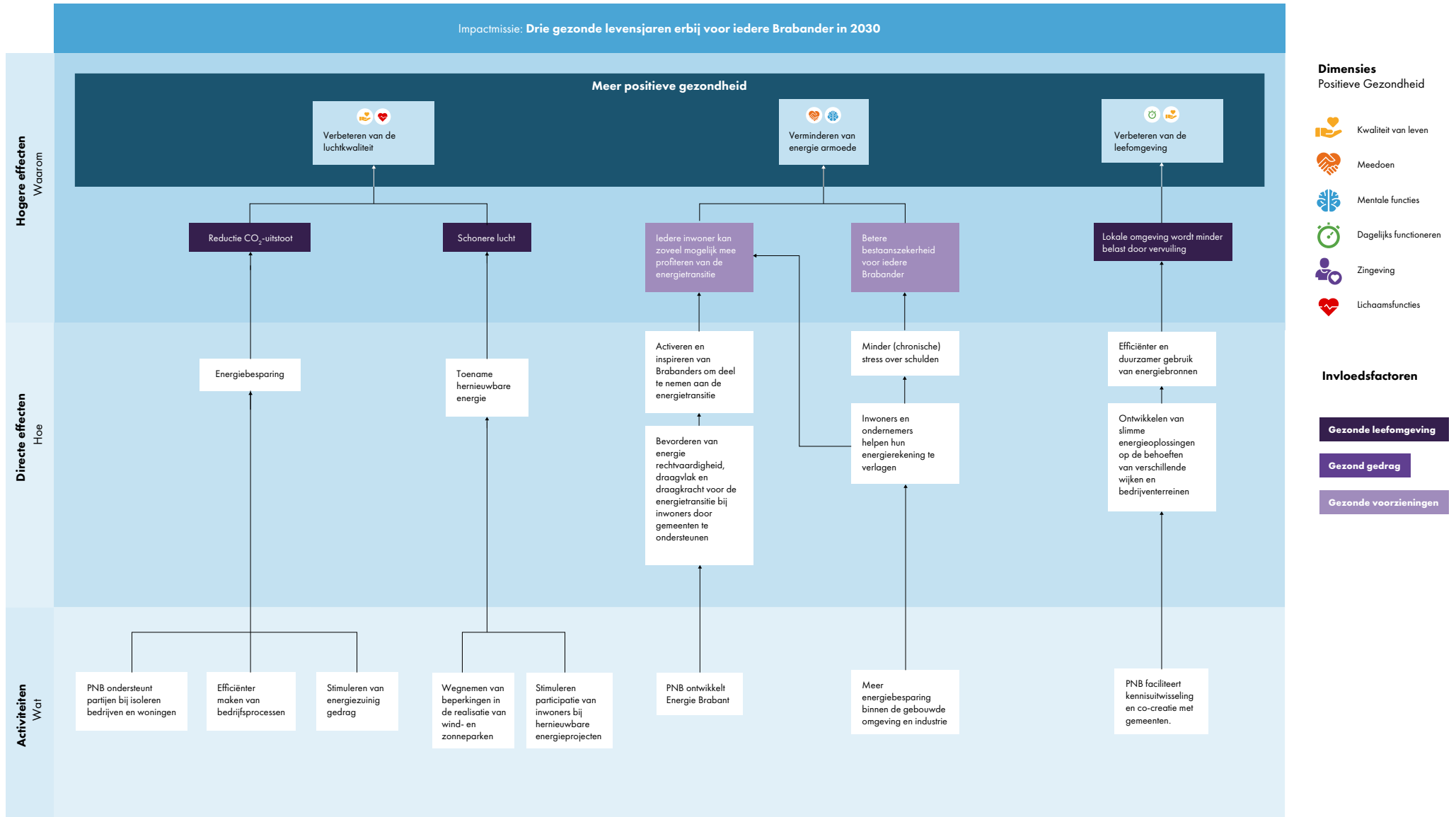
6.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

- Vermindering van CO₂-uitstoot: 55% in 2030.
- Verhoging van hernieuwbare energieopwekking: 50% in 2030.
- Doelstelling voor 2050: klimaatneutraal zijn als provincie.

6.2 Praatplaat

Via onderstaande verandertheorie laten we zien hoe we vanuit het programma Energie bijdragen aan drie gezonde ervaren levensjaren erbij voor iedere Brabander.

6.3 De belangrijkste Impactlijnen

Het programma Energie draagt bij aan de gezondheid van de inwoners van Brabant door:

- Verbetering van de luchtkwaliteit.
- Vermindering van energiearmoede.

Door energiebesparing en een toename van hernieuwbare energie dragen we bij aan een schonere lucht, wat resulteert in aanzienlijke gezondheidswinst. Ondanks dat energie als een eerste levensbehoefte wordt beschouwd, hebben geopolitieke ontwikkelingen geleid tot forse prijsstijgingen. Het programma Energie werkt naast de primaire doelstellingen ook aan de beschikbaarheid en toegankelijkheid van energie voor alle Brabanders, zodat iedereen kan profiteren van de energietransitie. Dit draagt bij aan bestaanszekerheid, wat weer bijdraagt aan een betere gezondheid, aangezien bestaansonzekerheid en gerelateerde problemen zoals schulden en chronische stress vaak gepaard gaan met een slechtere gezondheid.

6.4 Voorbeeldprojecten

Er lopen al veel mooie initiatieven die bijdragen aan drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander.

Voorbeeld 1. Energiebesparing en verduurzaming

Een belangrijk speerpunt van het programma Energie is het verminderen van de vraag naar energie. Energie die je niet gebruikt, hoef je niet op te wekken, te transporteren en te betalen. We richten ons op energiebesparing binnen de gebouwde omgeving en industrie, omdat verwarming van gebouwen en industriële processen nog grotendeels afhankelijk is van fossiele brandstoffen. Dit helpt inwoners en ondernemers in Brabant hun energierekening te verlagen.

Voorbeeld 2. Hernieuwbare energie

Om het gebruik van hernieuwbare energie te laten toenemen, zijn er meer bronnen nodig, zoals windmolens, zonnepanelen en duurzame lokale warmtebronnen. We streven ernaar dat de energietransitie haalbaar, betaalbaar en rechtvaardig is. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat we streven naar 50% lokaal eigendom. EnergieA16 is daar een mooi voorbeeld van. Inmiddels krijgt dit (in andere vormen) navolging.

Voorbeeld 3. Beschikbaarheid en toegankelijkheid van energie

Om onze doelen te behalen, is het cruciaal dat energie beschikbaar én toegankelijk is. Er moet voldoende ruimte op het elektriciteitsnet zijn om iedereen van elektriciteit te voorzien. We werken aan een snelle uitbreiding van het elektriciteitsnet, ondersteunen de ontwikkeling van warmtenetten en zetten in op slimme uitrol van laadinfrastructuur en verschillende vormen van energieopslag.

7. Landbouw en Voedsel

We dragen bij aan het thema gezondheid door onder andere het reduceren van emissies uit stallen en geur en fijnstof te verminderen. Ook het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen willen we verminderen door bij te dragen aan de ontwikkeling van innovaties zoals mechanische onkruidbestrijding en precisie landbouw en het vergroten van het areaal biologische en natuurinclusieve landbouw. Dit leidt tot een gezonder ecosysteem en gezondere voeding zodat dit gezondheidsrisico's verlaagt. Het aanjagen van de eiwittransitie draagt bij aan een gezonder dieet en verlagen van de milieupact (als gevolg van de voedselproductie). Gezondere voedingsopties bieden we door korte ketens te stimuleren. Toegang tot vers lokaal bereid, onbewerkt voedsel wordt verbeterd. Tenslotte draagt onze communicatiestrategie en gemeenschapsinclusieve landbouw bij aan educatie door onder andere sociale innovatie en helpt dit Brabanders zich beter te informeren over gezonde voeding.

Landbouw

De landbouw in Noord-Brabant is bekend om zijn innovatie en efficiëntie, maar heeft geleid tot milieuproblemen. De sector moet zich aanpassen om milieudoelen te halen en de gezondheid van de inwoners te verbeteren.

Voedsel

8% van de ziektelast wordt veroorzaakt door ongezonde voeding. Met een gezond gewicht en eetpatroon kunnen we veel 'gezondheid' winnen. Zo heb je door gezond te eten een kleinere kans op vroeg overlijden, diabetes en hart – en vaatziekten. Bij een gezond voedingspatroon eten we niet te veel of te weinig. Ook eten we vooral plantaardige en weinig dierlijke producten. Een gezond menu is rijk aan groente, fruit, peulvruchten, noten, vis, volkorenproducten en heeft genoeg magere melkproducten.

7.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

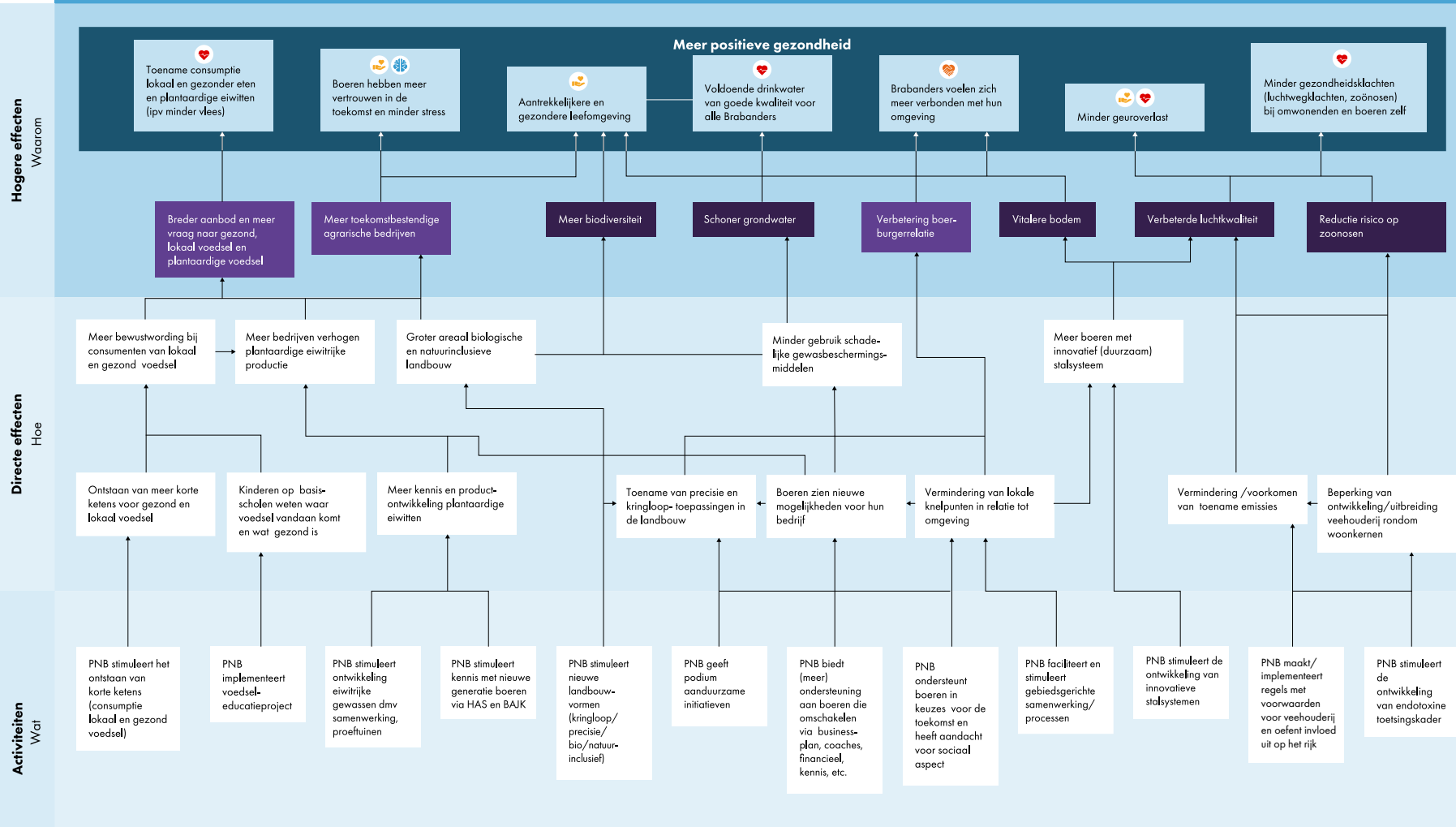
Uit een Europees onderzoek (PAN EU Survey) rond de attitudes van consumenten over gezonde voeding, blijkt dat vooral vrouwen, ouderen en hoger opgeleiden 'gezondheidsaspecten' belangrijk vinden. Mannen selecteren vaker 'smaak' en 'gewoontes' als belangrijke determinanten van hun eetgedrag. Ook jongeren duiden 'de smaak van een voedingsmiddel' als de belangrijkste factor aan die hun eetgedrag bepaalt.

Mensen met ernstig overgewicht geven met 46 procent het minst vaak aan (heel) gezond te eten. Personen in niet-stedelijke gemeenten zeggen vaker dat ze (heel) gezond eten dan personen die in zeer sterk stedelijke gemeenten wonen (77 tegen 63 procent). Ruim een derde van de bevolking (36 procent) wil graag gezonder eten. De meeste mensen willen graag gezonder eten om de kans op gezondheidsproblemen of ziekten te verkleinen (CBS).

- In Brabant heeft 50% van Brabanders tussen 18-64 jaar overgewicht. Voor de 65-plussers is dit 58%.
- 71% van de Brabantse kinderen tussen de 0-11 jaar eet dagelijks groente.

7.2 Praatplaat

Impactmissie: Drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030

PNB Landbouw & Voedsel draagt bij aan ontwikkeling en verspreiding kennis over landbouw, veehouderij en gezondheids- en milieurisico's

Dimensies

Positieve Gezondheid

- Kwaliteit van leven
- Meedoen
- Mentale functies
- Dagelijks functioneren
- Zingeving
- Lichaamsfuncties

Invloedsfactoren

- Gezonde leefomgeving**
- Gezond gedrag**
- Gezonde voorzieningen**

7.3 De belangrijkste Impactlijnen

Het programma richt zich op de volgende belangrijke thema's:

- **Natuur- en landschapsinclusieve landbouw.**
- **Meest duurzame landbouw en voedselproductie.**
- **Gezond Voedsel:**
 - In Noord-Brabant leidt het stimuleren van biologische landbouw tot gezonder voedsel omdat er geen schadelijke chemische gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt. Biologische gewassen bevatten meer voedingsstoffen en minder verontreinigingen.
 - Verhoging eiwitproductie in de hele keten. De provincie zet in op de eiwittransitie. Onder eiwittransitie verstaan we de overgang van een overwegend dierlijke naar een meer plantaardige eiwitconsumptie en -productie.
 - In Noord-Brabant stijgt het aandeel plantaardige eiwitten ten opzichte van dierlijke eiwitten in het consumptiepatroon naar een verhouding van 50-50% in 2027.
 - In Noord-Brabant stijgt het areaal peulvruchten naar 2% (4.750 ha) in 2027.
 - Bewustwording bij consumenten van belang van gezond en lokaal voedsel.
 - Diverse acties ter bevordering van kennis over gezond eten bij kinderen. Uitvoeren van acties rondom voedsel educatie (2024-2027).
 - Aantrekkelijkere en gezonde leefomgeving. De keuze voor gezonde voeding makkelijker maken. Iedereen moet makkelijk voor gezond eten kunnen kiezen. Daarvoor moet er in de supermarkt meer gezond eten liggen en minder ongezond eten. Zijn er in een buurt veel snackbars en andere aanbieders van ongezond eten? Dan is het voor bewoners moeilijker om voor gezonde voeding te kiezen.
- **Gezonde Leefomgeving:** omvorming van 2.750 hectare naar extensieve landbouw herstelt biodiversiteit en creëert een gezonder landschap.

- **Schone Lucht:** verminderen van ammoniak-, geur- en fijnstofemissies uit stallen verbetert de luchtkwaliteit.
- **Veilig Water:** beperking van chemische middelen en betere mestbewerking zorgt voor schonere grond- en oppervlaktewater.
- **Economisch toonaangevende landbouw:** Innovaties voor gezondheid: stimuleren van technologische innovaties zoals precisielandbouw draagt bij aan gezondere productie.
- **Gemeenschap - inclusieve landbouw:**
 - Betere Samenwerking: verbeteren van begrip tussen agrariërs, burgers en overheden voor een gezondere gemeenschap.
 - Lokale Voedselvoorziening: ondersteuning van korte ketens voor verse, lokaal geproduceerde voeding.

7.4 Voorbeeldprojecten

Voorbeeld 1: Vermindering van emissies

Het project 'Brabant Bemest Beter' verbetert bemestingspraktijken om schadelijke emissies te verminderen. Dit draagt bij aan een betere bodem- en waterkwaliteit en een kleinere ecologische voetafdruk door efficiënter gebruik van dierlijke mest, bijvoorbeeld in de aardappelteelt.

Voorbeeld 2: Innovaties in de landbouw

Proeftuinen in Noord-Brabant testen duurzame landbouwtechnieken zoals precisielandbouw en toevoegmiddelen om mestkwaliteit te verbeteren. Dit verhoogt de opbrengsten en vermindert de ecologische impact.

Voorbeeld 3: Voedselproject voor scholen in Noordoost-Brabant

Groenten en fruit zaaien, verzorgen en oogsten. Maar ook koken, bakken en proeven. En dat al spelend. Dat is de kern van het innovatieve scholenproject 'Smikkelen van eetbaar groen' van Jong Leren eten, IVN Natuureducatie, stichting Spooony en RNOB. De initiatiefnemers willen jonge kinderen helpen om gezonde, eerlijke én duurzame keuzes te maken en hun voedselvaardigheden te laten ontwikkelen. Het doel is dat eind 2024 in Noordoost-Brabant 40 basisscholen aan de slag zijn met een eigen moestuin of voedselbosje. Daarnaast ontvangen de scholen het Gezonde Smikkelweken-lespakket, waarmee kinderen op een positieve, vrolijke manier spelenderwijs kennis en voedselvaardigheden op gaan doen.

Voorbeeldproject 4: Sprong project Gezonde Leefomgeving voor jongeren

Het voedselaanbod op de Onderwijsboulevard in Den Bosch is niet gezond, slechts 8% van de producten valt binnen de Schijf van Vijf. Gezond voedsel is dus schaars en het aanbod van producten buiten de Schijf is groot. Deze verhouding zie je terug in de aankopen van jongeren (94% buiten de Schijf van Vijf in 2022, en zelfs 96% in 2023). Om jongeren gezonder te laten kiezen, is het belangrijk om het aanbod van gezond voedsel te vergroten of aantrekkelijker te maken. Voor voedselaanbieders, zowel binnen als buiten de scholen, is dat niet eenvoudig om dat als enige partij te doen. Binnen het Sprong project 'Gezonde Leefomgevingen' gaan HAS green academy en Avans samen met een groot aantal partners, o.a. cateraars, scholen, gemeente, provincie, GGD, en JOGG aan de slag om hier de komende jaren verandering in te brengen. En een aanpak te ontwikkelen die ook op andere plekken kan worden ingezet, om daarmee te werken aan een gezonde omgeving voor jongeren.

Voorbeeld 5: CHIEF project in Altena (Centrum Hulp bij Innovatie, Educatie en Fascinatie plantaardige eiwitten)

Een project om inwoners kennis te laten maken met plantaardig voedsel. Dit gebeurde bijvoorbeeld door inwoners uit te nodigen voor educatie op scholen en ruim achthonderd plantaardige maaltijden op het Altena College. Verder deden ruim negenhonderd inwoners mee aan een proeverijen in verschillende supermarkten. "We geven deelnemers informatie en meer inzichten in het eten van plantaardige producten. We laten hen kennismaken met anders eten of andere keuzes te maken. Keuzes die beter voor hun eigen gezondheid en uiteindelijk voor het milieu zijn." Als provincie gaan we verkennen hoe we deze aanpak en de geleerde lessen breder kunnen toepassen in een meer stedelijke omgeving.

8. Mobiliteit

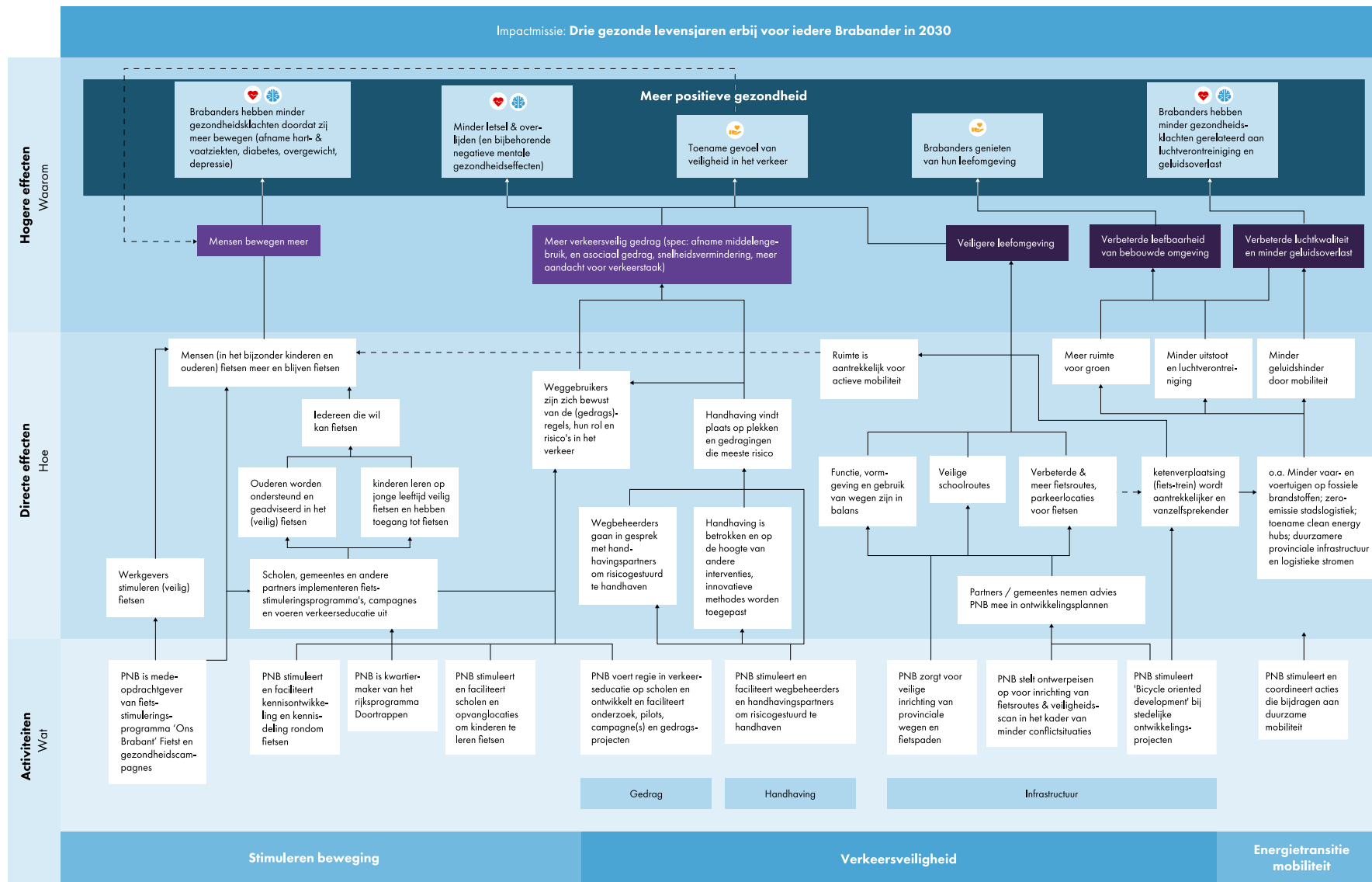
De vraag van burgers naar minder luchtverontreiniging, minder geluidshinder, betrouwbare mobiliteit en een prettige, stressvrije leefomgeving was nog nooit zo groot. Door ons verplaatsingsgedrag aan te passen en gemotoriseerde individuele verplaatsingen te vervangen door actieve verplaatsingen of collectieve verplaatsingen met het openbaar vervoer, kunnen we onze gezondheid bevorderen én de mobiliteit voor iedereen verbeteren. Gezonde mobiliteit zoals fietsen of lopen heeft een positief effect op de gezondheid en op de milieukwaliteit en draagt daarmee bij aan Brede Welvaart. Vervanging van korte autoritten door fietsen of wandelen (actieve modaliteiten) houdt je fit en verbetert de bereikbaarheid en luchtkwaliteit. Maar hoe overtuigen we (nog) meer mensen om het openbaar vervoer de fiets of andere gezonde en/of duurzame modaliteiten te gebruiken? Ondanks alle inspanningen neemt het aantal auto's en het gebruik daarvan toe.

8.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

In Noord-Brabant hebben we gezien dat het aantal knelpunten in de ochtend en avondspits qua doorstroming het afgelopen jaar (2023) weer is toegenomen ten opzichte van 2022 (Bron: de Staat van Mobiliteit Brabant). Om Brabant klaar te maken voor de toekomst hebben we in het Beleidskader Mobiliteit aangegeven dat daarvoor een transitie van ons mobiliteitssysteem nodig is. We verstaan daaronder een mobiliteitssysteem dat bijdraagt aan een concurrerende en duurzame economie en mensen in staat stelt mee te doen aan de samenleving. De transitie naar schone, stille en gezonde mobiliteit vraagt naast technologische oplossingen ook om gedragsverandering bij reizigers en vervoerders. We richten ons op het veranderen van de vraag naar mobiliteit door het verminderen van 'onnodige' (auto) kilometers (in personen- en goederenvervoer) en door het stimuleren van het gebruik van efficiënte en duurzame alternatieven.

8.2 Praatplaat

8.3 De belangrijkste Impactlijnen

- **Brabanders hebben minder gezondheidsklachten doordat zij meer bewegen.** Stimuleren gebruik van de fiets. Als meer mensen vaker de fiets nemen naar het werk, school of winkel betekent dat bovendien minder drukte op de Brabantse wegen. En zo dragen fietsers bij aan schonere lucht en een prettiger leefomgeving. Om het fietsen aantrekkelijk te maken, werkt de provincie samen met partners aan:

- Veilige en aantrekkelijke fietspaden.
- Voldoende fietsparkeervoorzieningen, onder andere bij stations.
- Campagnes, adviezen en acties om het fietsen te stimuleren.
- Verzamelen en beschikbaar stellen van fietsdata en -kennis.
- Ontwikkelen van innovaties.

Het streven is realiseren Schaalessprong Fiets: 20% meer fietsers (op de snelfietsroutes in 2027 t.o.v. 2017) in samenwerking met de Brabantse gemeenten.

- **Verbeterde luchtkwaliteit en minder geluidsoverlast.**

Brabanders hebben minder gezondheidsklachten gerelateerd aan luchtverontreiniging en geluidsoverlast. Vanuit de klimaatdoelen is een drastische vermindering van onze CO₂-uitstoot nodig. We zetten daarom in op het verduurzamen van voertuigen en vaartuigen in het personen- en goederenvervoer en op een energie- en klimaatneutrale infrastructuur in Brabant. We zorgen in Noord-Brabant dat de overlast van verkeer geminimaliseerd wordt door in te zetten op stille voertuigen en provinciale weginfrastructuur.

- Ontwikkeling aantal objectief geluidgehinderden waar de wettelijke geluidnormen worden overschreden (provinciale wegen): aantal < vorig jaar.
- We gaan in Noord-Brabant uit van ten minste 50% reductie van broeikasgassen (waaronder CO₂) en ten minste 50% gebruik van duurzame energie in 2030. Alle OV-bussen rijden in 2030 emissievrij. Op grond van het Schone Lucht Akkoord is het streven om in 2030 tot een reductie te komen van 50% van de negatieve gezondheidseffecten van verkeeremissies ten opzichte van 2016.

- **Veilig gedrag en veiligere leefomgeving:** aantrekkelijkere omgeving voor actieve mobiliteit. Weggebruikers zijn zich bewust van de (gedrags)regels, hun rol en risico's in het verkeer. Dit verlaagt de kans op letsel en stimuleert mensen te lopen en te fietsen.

In het Brabants Verkeersveiligheidsplan hanteren we de ambitie van NUL verkeersslachtoffers. Daarom streven we ernaar om het risico op een verkeersongeval in Brabant te verkleinen, door het aanbod (infrastructuur) en het gebruik (verkeersgedrag) te verbeteren. Gedragsverandering is een zaak van de lange adem, waarbij we inzetten op een combinatie van maatregelen, acties en onderzoeken op gedrag, infrastructuur én handhaving. In het Brabants Verkeersveiligheidsplan worden drie focusthema's onderscheiden:

- **Fiets:** we zetten in op het verminderen van het risico van fietsers op een verkeersongeval door het aanbod (fietsinfrastructuur) en het gebruik (verkeersgedrag) te verbeteren.
- **Afleiding:** we zetten in op het verminderen van het risico dat zich een verkeersongeval voordoet als gevolg van afleiding, door het aanbod (infrastructuur) en het gebruik (verkeersgedrag) te verbeteren.
- **Onervaren verkeersdeelnemers:** we zetten in op het verminderen van het risico van onervaren verkeersdeelnemers op een verkeersongeval door het aanbod (infrastructuur) en gebruik (verkeersgedrag) te verbeteren.
- **OV:** alle bussen (inclusief buurtbussen) zijn toegankelijk, wegbeheerders zijn verantwoordelijk voor het toegankelijk maken van haltes. De concrete verbeteracties van Brabant liggen op het vlak van mentale toegankelijkheid, begrijpelijkheid en haltetoegankelijkheid. Het aandeel volledig toegankelijke haltes in Brabant komt uit op 41%.

8.4 Voorbeeldprojecten

Voorbeeld 1: Fietsen als gezonde leefstijl

Fietsen is gezond, helpt om het hoofd leeg te maken en vermindert stress. De provincie zoekt daarom met partners naar manieren om mensen vaker uit de auto en meer in het OV en op de fiets te krijgen. Het programma Sjees Gangmakers helpt werkgevers hun medewerkers (vaker) naar het werk te laten fietsen. Het programma biedt informatie en advies op maat zoals een toolkit met kant-en-klare communicatiemiddelen en acties, zoals een e-bike probeeractie. Sjees is het platform voor alles over fietsen in Brabant. Over fietsen naar het werk, maar ook naar de sportclub of in de vrije tijd. Het platform biedt informatie, inspiratie en veel tips en nieuwtjes.

Voorbeeld 2: Eisen bij aanbesteding

Rijk, provincies en gemeenten hebben in het Schone Luchtakkoord concrete afspraken gemaakt waarvan drie hiervan relevant zijn voor mobiliteit en infrastructuur, namelijk om:

- luchtkwaliteits- en gezondheidsdoelen vast te leggen in het verkeers- en vervoersbeleid.
- te onderzoeken of het mogelijk is om de negatieve gezondheidseffecten te berekenen bij effectstudies als een substantieel effect wordt verwacht.
- gezondheidsdoelen, in de vorm van emissie-eisen, op te nemen bij eigen inkoop.

Strengere eisen bij aanbestedingen. We beperken de CO₂-uitstoot bij (aanbestedingen voor) grond-, weg en waterbouw met behulp van de CO₂-prestatielader (Green Deal Duurzaam GWW2.0). Direct gevolg is dat door minder of schonere verbranding ook minder fijnstof en stikstof vrijkomt. We gebruiken aanbestedingen voor infrastructurele voorzieningen als instrument om aannemers te stimuleren hun materieel en werkwijze te verduurzamen. Bij de aanbestedingen van de OV-concessies eisen wij 100% ZeroEmissie-voertuigen met enkele uitzonderingen tot uiterlijk 2030.

Voorbeeld 3; Doortrappen – veilig fietsen tot je 100e

Fietsen geeft je vrijheid, een betere conditie en de kans om langer zelfstandig te blijven. Maar als je ouder wordt, dan kan een simpel fietsritje een uitdaging worden. Het programma 'Doortrappen' helpt ouderen om veilig de weg op te gaan. In Noord-Brabant willen we iedereen zo lang mogelijk veilig én met plezier laten fietsen. Door te fietsen blijf je langer gezond, zelfstandig en in contact met andere mensen. Het team Doortrappen helpt, motiveert en inspireert om zo lang mogelijk en veilig te kunnen blijven fietsen. Samen met verschillende (lokale) partijen worden er leuke fietsactiviteiten in de buurt georganiseerd. Tijdens deze activiteiten krijgen ouderen onder andere tips over veilig fietsen, kan er een proefrit gemaakt worden op een elektrische fiets of een driewielersfiets of wordt er geoefend met fietsen met een spiegel.

Voorbeeldproject 4: Alle 5.500 bushaltes in Noord-Brabant rookvrij

De provincie Noord-Brabant maakt alle bushaltes in de provincie rookvrij. Met een tegel of sticker worden bezoekers er bij de halte op gewezen dat ze in een rookvrije zone staan. Door middel van de stickers en stoeptegels van de Rookvrije Generatie willen we vragen of de rokers niet bij de bushaltes in de buurt van anderen willen roken en vaperen.

De Hartstichting, het Longfonds en KWF Kankerbestrijding zetten zich al jaren in voor een rookvrije generatie. Scholen, ziekenhuizen, speeltuinen en het openbaar vervoer zijn bijvoorbeeld rookvrij, net als treinstations. Aan die lijst met rookvrije plekken worden nu ook alle Brabantse bushaltes toegevoegd.

Deze stap is goed voor de kwaliteit van de lucht die mensen inademen én het zorgt ervoor dat jongeren op weg naar school of naar huis niet geconfronteerd worden met het slechte voorbeeld van rokende mensen

9. Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd

Levendig Brabant draagt bij aan de fysieke, mentale, sociale en economische gezondheid van de provincie. Levendig Brabant draagt met cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bij aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en verblijven, waar voldoende te doen en te beleven is en waar cultuurhistorie behouden blijft en de sectoren worden verbonden met de maatschappelijke opgaven. Eén van de gestelde doelen hierbij is ‘stimuleren dat Brabanders gaan bewegen’.

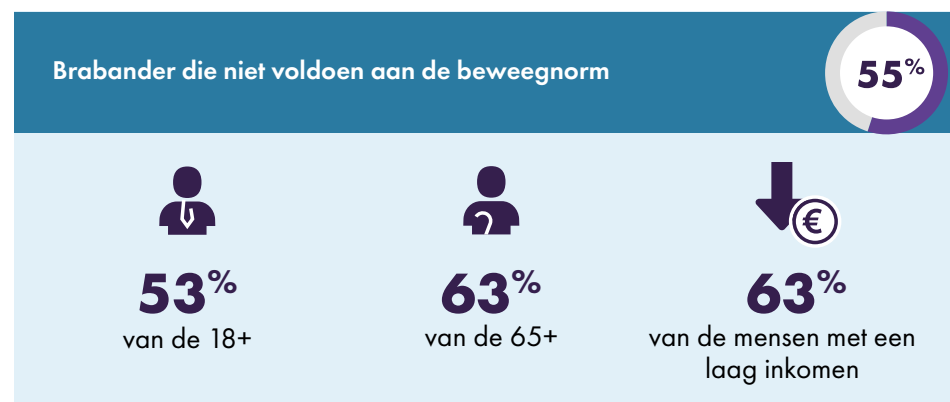
De intrinsieke waarde van sport (breedte- zowel als topsport) is bij de beoefenaars eerst en vooral gelegen in het deelnemen: de fysieke inspanning, de ontspanning, een uitlaatklep, het verleggen van je grenzen, de beleving en het sociale van samen met anderen zijn en erbij horen. Deze intrinsieke waarden zijn nauw verbonden met maatschappelijke waarden zoals welzijn en gezondheid.

Sport is belangrijk omdat het mensen blijer maakt en een uitlaatklep geeft. En omdat het bijdraagt aan gezondheid bovendien. Het gaat daarbij niet alleen meer over sporten, maar steeds vaker over het stimuleren van bewegen. En topsport voegt daaraan toe dat het mensen verbindt en trots maakt.

9.1 Ontwikkeling – Enkele cijfers

Bewegen

2,3% van de ziektelast in Nederland is gerelateerd aan weinig bewegen. Meer bewegen kan een belangrijke gezondheidswinst voor individuen opleveren.

Bron: Brabantse Omgevingsscan (GGD) en monitor gezonde leefomgeving (GGD)

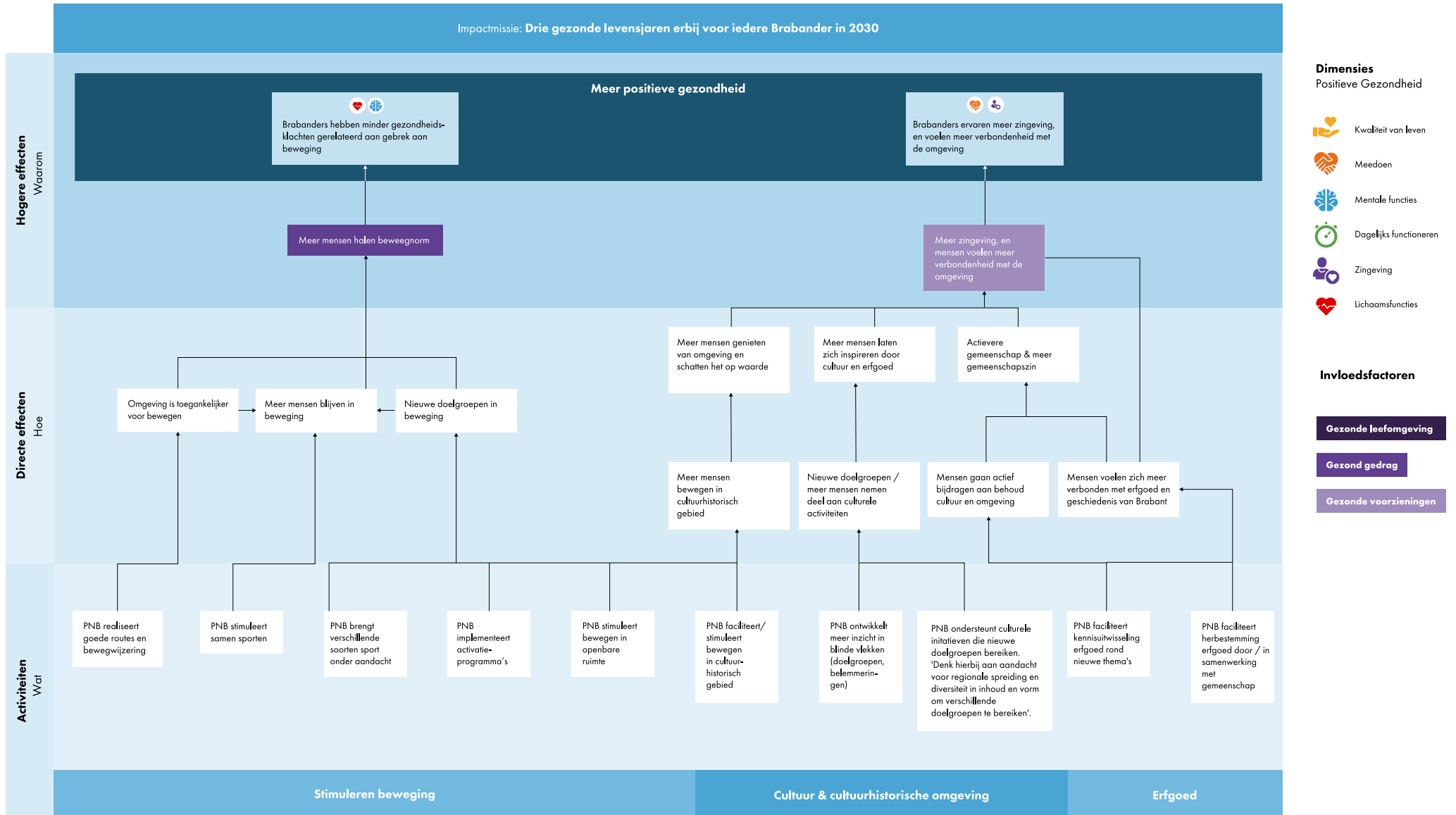
Brabant streeft naar groei waarbij in 2030 meer dan 75% van de Brabanders aan de beweegrichtlijn voldoet. We richten ons daarbij op verschillende doelgroepen die om redenen achterblijven bij het gemiddelde.

Geletterdheid

In de provincie Noord-Brabant is naar schatting één op de tien inwoners (10,6%) in de leeftijd van 15 tot 65 jaar laaggeletterd. Dat komt neer op ruim 175.000 Brabanders.

9.2 Praatplaat

Via onderstaande verandertheorie laten we zien hoe we vanuit het programma Levendig Brabant bijdragen aan drie gezonde ervaren levensjaren erbij voor iedere Brabander.

9.3 De belangrijkste Impactlijnen

Voor Levendig Brabant zijn belangrijke impactlijnen:

- **Sport en beweging**
 - Meer mensen (blijven) in beweging waarbij ze de beweegnorm halen.
- **Cultuur en erfgoed**
 - **Bibliotheken als ontmoetingsplek en bron van kennis voor alle Brabanders.** Ze voorzien daarbij in de lokale behoeften aan informatie die voor iedereen (digitaal) toegankelijk is. De leesvaardigheid, het bestrijden van laaggeletterdheid en het versterken van de participatie in de informatiesamenleving krijgt hiermee een impuls. We dragen hiermee ook bij aan onze ambities op het gebied van Brede Welvaart.
 - **Amateurkunst**
Het amateurkunstenveld is een bron van vertier voor beoefenaars. Kunst spreekt de taal van emotie, raakt de harten van mensen en nodigt zo uit tot gedragsverandering. Kunst en cultuur dragen bij aan zingeving, zelfvertrouwen, individuele ontplooiing, participatie en positieve gezondheid. Dit geldt vooral voor kwetsbare groepen, zoals ouderen en mensen met GGZ-problematiek.
 - **Behoud erfgoed**
De aanwezigheid van erfgoed en de betrokkenheid van mensen hierbij vergroot de leefbaarheid, gemeenschapsgevoel, verbindt, geeft identiteit, maakt trots, inspireert en biedt houvast in onzekere tijden. Erfgoed levert daarnaast een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de leefomgeving.

Stimuleren bewegen en sporten

We willen zoveel mogelijk Brabanders stimuleren om meer te gaan bewegen, juist ook degene die nog niet voldoen aan de beweegnorm. We gaan initiatieven ondersteunen om in samenwerking met het Routebureau Brabant en andere route-organisaties het recreatieve wandel/fiets route-aanbod te versterken. Ook ondersteunen we initiatieven van onderaf in samenwerking met onze uitvoeringsorganisaties, sportverenigingen, scholen, maatschappelijke partners en andere instellingen.

Indicator: we streven ernaar om samen met minimaal 15 gemeenten innovatieve oplossingen te ondersteunen die eraan bijdragen dat de openbare ruimte zodanig wordt ingericht dat deze optimaal uitnodigt om gebruikt te worden voor sporten, bewegen en gezond gedrag. Hiermee geven mede uitvoering aan het realiseren van de provinciale doelstellingen uit het beleidskader Gezondheid.

Behoud erfgoed

In de geest van het verdrag van Faro (dat de maatschappelijke en verbindende waarde van cultureel erfgoed benadrukt en het belang van deelname door de samenleving waarbij de mens centraal staat (op 10 januari 2024 ondertekend door Nederland)) streven we ernaar dat in 2027 meer en wat samenstelling betreft een meer diverse groep Brabanders betrokken zijn bij (het behouden van) erfgoed en participeren in projecten. We versterken op die manier ook de (erfgoed)participatie.

9.4 Voorbeeldprojecten

Er lopen al mooie initiatieven die bijdragen aan drie gezonde levensjaren erbij voor de Brabanders.

Voorbeeld 1: Stimuleren beweegvriendelijk(ere) leefomgeving

In samenwerking met het programma economie (Life sciences & health) ondersteunt provincie Noord-Brabant een project, waarin in de periode 2023-2026 gemeenten worden gestimuleerd om de leefomgeving beweegvriendelijk(er) in te richten met behulp van innovatieve producten, zodat inwoners op een laagdrempelige wijze gestimuleerd worden om te bewegen. Waar mogelijk wordt er aangesloten bij de opgave Gezondheid en Brede Welvaart. De resultaten van dit project worden tijdens de looptijd gedeeld met andere gemeenten.

Voorbeeld 2: Inclusief bewegen

Vanuit het oogpunt van inclusiviteit verkent provincie Noord-Brabant in 2024 welke andere (kwetsbare) doelgroepen achterblijven en minder sporten en bewegen. Op basis hiervan maken we een voorstel hoe we de beweegnorm bij doelgroepen duurzaam kunnen stimuleren. We zijn in dat kader voornemens om in samenwerking met het BrabantSport Fonds jaarlijks een challenge, gericht op beweegstimulering in te zetten voor een specifieke doelgroep (wisselend per jaar, op basis van actualiteit). Een eerste challenge willen we, in het kader van kansenongelijkheid, inzetten op bewoners van aandachtswijken omdat onderzoek aantoont dat daar sprake is van een lage sportdeelname.

